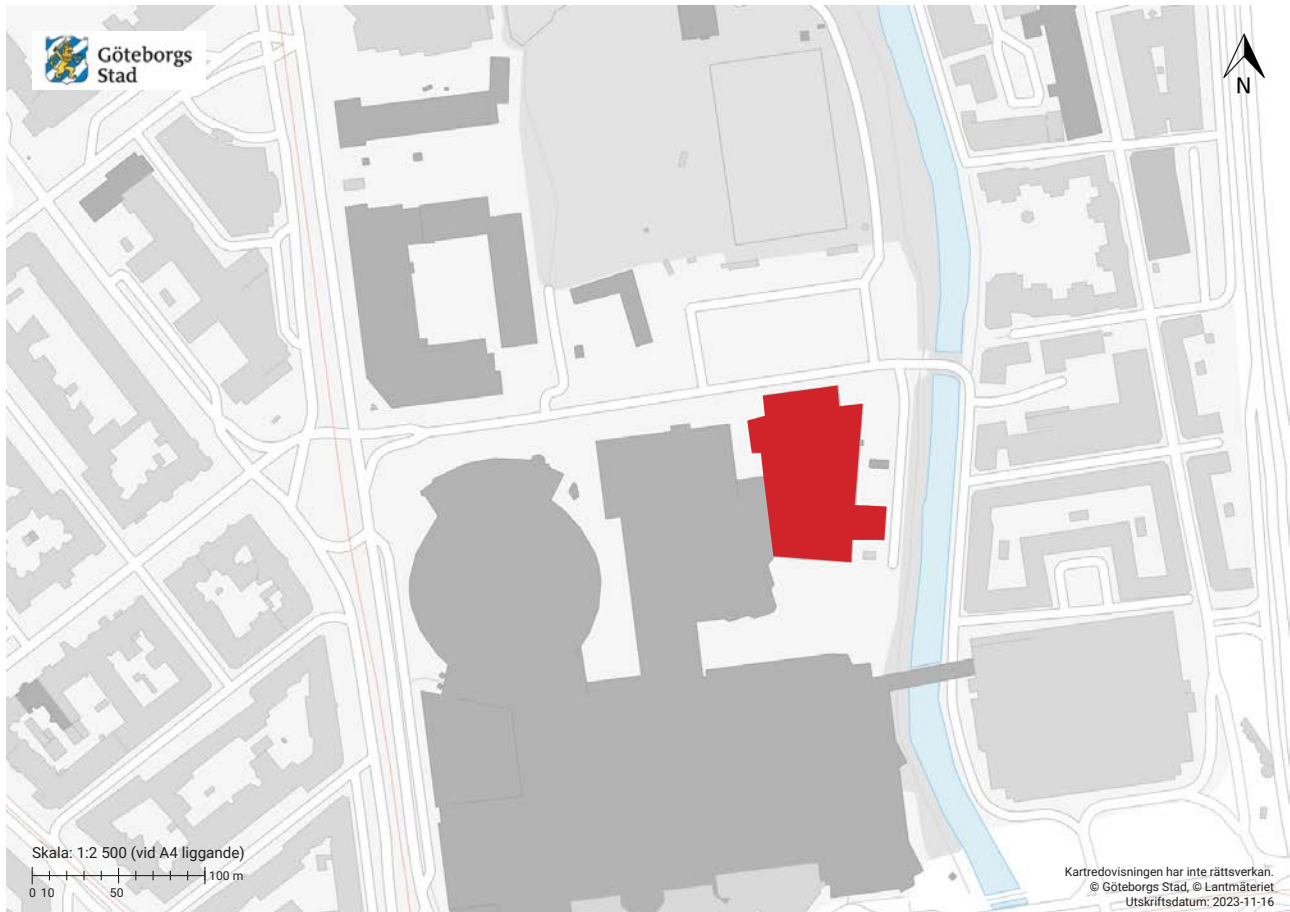

VALHALLABADET

BYGGNADSHISTORISK UTREDNING & KONSEKVENSBESKRIVNING

UPPRÄTTAD INFÖR DETALJPLAN FÖR ARENOR OCH BLANDSTAD SÖDER OM VALHALLAGATAN
Antiquum AB 2024-03-18

VALHALLABADET - BYGGNADSHISTORISK UTREDNING & KONSEKVENSBESKRIVNING

Upprättad inför detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan

Dnr SBF-2023-00156

Antiquum AB

2024-03-18

Beställare: Stadsbyggnadsförvaltningen, Göteborgs stad

Konsult: Antiquum AB
Johanna Roos, byggnadsantikvarie (Text, foto & illustrationer)
Victoria Ask, byggnadsantikvarie (Faktaundersökning)

Medverkande från SBF: Madelene Seberbrink (Antikvarie)
Robin Barnholdt (Antikvarie)
Ivana Markovic (Planhandläggare)
Elisabet Ejeborn (Planarkitekt)

Foto: Antiquum AB om inget annat anges.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	8
Fastighetsuppgifter	8
Uppdrag och syfte	8
Bakgrund	9
Introduktion till byggnaden och utredningsområdet	10
Länsanvisning	10
FÖRUTSÄTTNINGAR	11
Kommunala ställningstaganden	11
Kulturhistorisk skyddsstatus	11
DEL 1: ANALYS & KULTURHISTORISKT VÄRDE	13
Stadsbyggnadskvaliteter i utredningsområdet	14
Valhallabadets kulturhistoriska värden	18
Nationell jämförelse	36
DEL 2: ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING & FÖRSLAG TILL KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER	38
Konsekvensbeskrivning	39
Kumulativa effekter	41
Samlad bedömning	41
Kompensatoriska åtgärder	42
DEL 3: BYGGNADSHISTORISK UTREDNING	51
Stadsbyggnadshistoriskt sammanhang	52
Valhallabadets historia	59
Förändringar	72
Exteriör nulägesbeskrivning & karakterisering	78
Interiör nulägesbeskrivning & karakterisering	85
Källor och litteratur	102

Valhallabadet var den första delen av Nils Olssons idrottsanläggning som uppfördes. Simhallen försågs med solterrasser och en solplage/park med stor gräsmatta och plaskbassäng för barn. Källa: GSM.

SAMMANFATTNING

Enligt ett politiskt inriktningsbeslut ska Valhallabadet rivas för att lämna plats åt en ny arena. Föreliggande byggnadshistoriska utredning är upprättad i samband med stadsbyggnadsförvaltningens pågående arbete med att ta fram ett planprogram samt en ny detaljplan för ny arena och blandstad söder om Valhallagatan. I uppdraget har ingått att precisera Valhallabadets kulturhistoriska värden liksom att göra en antikvarisk konsekvensbeskrivning av en fullskalig rivning och resonera kring kompensatoriska åtgärder.

Valhallabadet uppfördes 1956 i kv Topasen, ett kvarter som präglats av anläggningar för idrott och evenemang i drygt 100 år. Området var fram till slutet av 1800-talet en glest bebyggd trakt präglad av landerier. Under 1800-talets andra hälft tillkom nya stadsdelar med stenstadsbebyggelse. Kv Topasen delades in i sex kvarter avsedda att bebyggas med stenstadshus. Dessa planer kom dock aldrig att realiseras. I början av 1900-talet anlades istället kolonistugeområdet Burgårdskolonin samt fotbollsarenan "Walhalla IP" (finns ej kvar idag). Svenska Mässans verksamhet i kvarteret startade i samband med Göteborgs 300 års firande år 1923. När behovet av bad-, sport- och fritidsanläggningar ökade under det svenska folkhemsbygget föll valet av plats till kv Topasen.

År 1948 gick Nils Olssons förslag "3 rondan" vinnande ur en arkitekttävling för nytt bad- och idrottshus i Göteborg där Valhallabadet, Valhalla sporthallar och Scandinavium utgjorde ett sammanhängande komplex av anläggningar för inomhussport och evenemang. Ritningarna fick internationellt erkännande och år 1948 belönades de med ett OS-brons vid de Olympiska spelen i London i tävlingsgrenen Konst- och kultur. När Valhallabadet invigdes 1956, mitt under det svenska folkhemsbygget, var det Sveriges största och modernaste bad. Valhalla var också ett demokratiskt bad tillgängligt för den breda allmänheten med syfte att främja god folkhälsa. Det uppfördes enligt folkhemmets nya syn på badandet - som en plats att umgås på fritiden snarare än en plats enbart för kroppshygien. Att detta var en plats för rekreation kom tydligt att understrykas genom interiören gavs en vacker och konstnärlig inramning. De nya idealen ledde även till att Valhallabadet försågs med en park med möjlighet till utomhusbad, lek och solbad. Trots att vissa förändringar och moderniseringar utförts i Valhallabadet under årens lopp är anläggningen ovanligt välbevarad såväl exteriört som interiört.

Simhallen år 1958. Dagsljus flödar in i simhallen genom de stora glaspartierna åt söder liksom genom en lång tak-lanternin och skapar speglingar i vattnet. Konsten hade en central roll i folkhemmet och på 1950-talet blev det vanligt att arkitekter samarbetade med konstnärer för att skapa visuellt stimulerande rum med konstnärlig inramning. Kortsidornas abstrakta, modernistiska och monumentala konstverk på temat bad utfördes av Nils Wedel och är över 700 kvadratmeter stort, 14 meter högt och består av glas-bitar tillverkade vid Kosta glasbruk monterade för hand. Mosaiken är kanske det som idag blivit mest synonymt med Valhallabadet. Källa: GSM

Nils Wedel

Nils Wedel var en mångsidig konstnär utbildad vid Slöjdföreningen i Göteborg. Han var målare och grafiker, men även verksam inom textilt arbete och bokformgivning. Han har gjort ett flertal offentliga väggmålningar och mosaiker, ofta abstrakta. Gemensamt för Wedels verk är att de är tätt kopplade till miljön de skapades för. Han gjorde till exempel vaxmålningar med teman från arbetarrörelsen i Folkets Hus i Göteborg och i Linköping, en stor mosaik med postmotiv för posthuset i Sundsvall och en trapphusmålning med konstmotiv på Norrköpings konstmuseum. Mosaikerna i Valhalla är hans största konstverk.

Tidigare ställningstaganden

Valhallabadet har sedan tidigare bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefull genom utpekande i stadens bevarandeprogram, vilket innebär att dess bevarande är att betrakta som ett allmänt intresse. I samband med att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring har länsstyrelsen bedömt att Valhallabadet uppfyller kriterierna för att bli ett byggnadsminne, ansökan har dock avslagits med hänsyn till det politiska inriktningsbeslutet som innebär att ny arena ska uppföras på Valhallabadets tomt.

Kulturhistoriskt värde

Valhallabadet är en kulturhistoriskt mycket värdefull anläggning ur såväl lokalt som nationellt perspektiv och rymmer stora arkitektur-, samhälls-, socialhistoriska värden. Byggnaden bär på flera viktiga berättelser om folkhemmet och illustrerar genom sin välbevarade exteriör och interiör 1950-talets ideal och kvalitetsmedvetna byggande liksom hur badandet gick från att vara en hygienisk angelägenhet till bli en plats att umgås och koppla av på. Valhallabadet har även stora estetiska och upplevelsemässiga värden. Alla material och all inredning är noga utvalda i ett nära samarbete mellan arkitekt och konstnärer för att skapa en byggnad som var en skönhetsupplevelse i sig själv. I rörelsen genom byggnadens olika avdelningar, vilka alla har en egen stark karaktär, bjuds besökaren på olika upplevelser genom att rummen är medvetet gestaltade efter sin funktion.

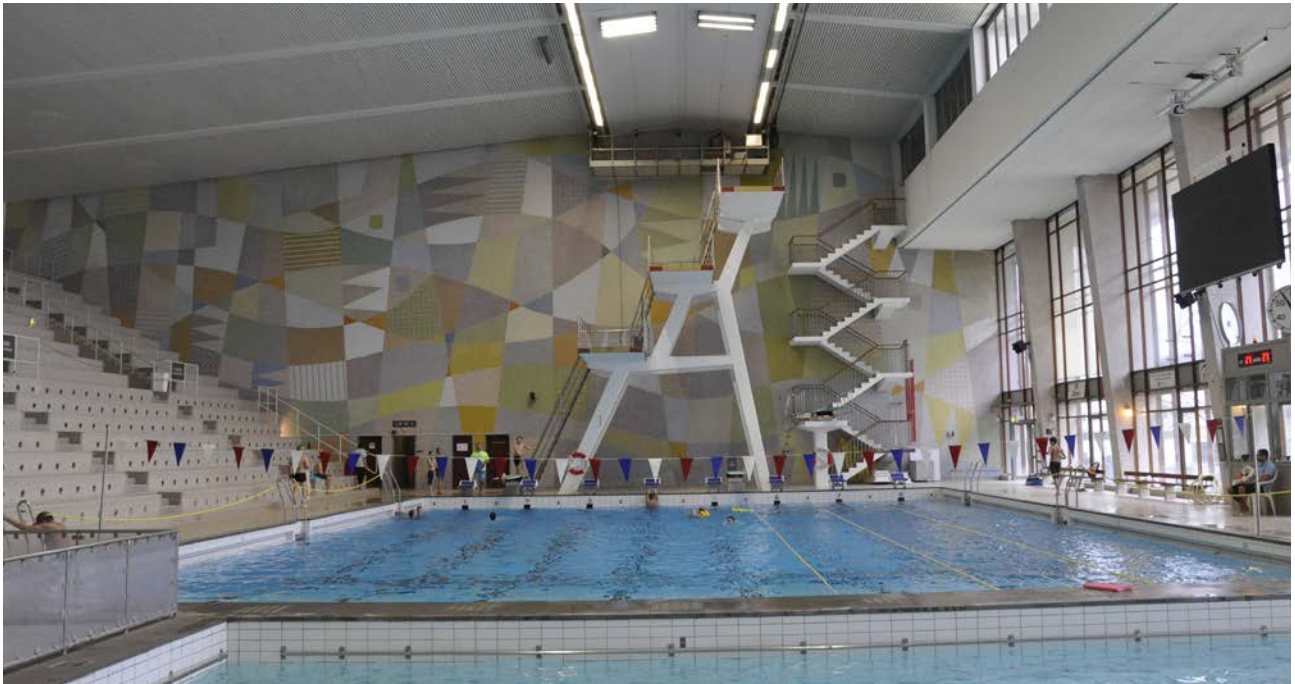
Valhallabadet är ovanligt välbevarat med avseende på såväl helhet som delar och detaljer i form av offentlig konst av hög kvalitet, hög andel ursprungligt kakel och klinker, ursprungliga dörrar och fönster, sitt- och ligghytter i originalutförande, skrubbningsbänkar av marmor, torkskåp, äldre vågar, skyltar och speglar, anteckningsböcker där gäster bokfört sin vikt mm. Anläggningen också är en av få större badhus från 1950-talet i välbevarat skick och den enda byggnad i Sverige vars ritningar belönats med OS-medalj. Valhallabadet har därtill varit en viktig social mötesplats i snart 60 år och besitter därigenom höga socialhistoriska värden. Likaså har anläggningen signifikans för det anslutande riksintresset Gårda genom att höjd-, gestaltungs-, material- och kulörmässigt korrespondera med den ålderdomliga industrimiljön.

Konsekvenser av rivning

Konsekvensbeskrivningen har visat att en rivning av Valhallabadet skulle innebära att stora och dokumenterade kulturhistoriska, upplevelsemässiga, konstnärliga och estetiska värden går förlorade. Rivning får konsekvenser som är kopplade till såväl det enskilda byggnadsverket som rivs liksom för den större anläggning av bad- och idrottshus den ingår i samt på en övergripande stadsnivå då en byggnad med betydelse för stadsbildens försvinner. Det innebär en förlust av historia och en social mötesplats som flera generationer göteborgare har en relation till. Därtill innebär en rivning förlust av den enda svenska byggnad som är uppförd enlighet med ritningar som erhållit OS-medalj. En rivning innebär bl a:

- Förlust av stora samhälls- och socialhistoriska värden som innebär att berättelsen om folkhemmet strävan och 1950-talets förändrade syn på badandet försvagas.
- Förlust av en folkhemsikon med höga arkitekturhistoriska värden och ett välbevarat exempel på folkhemstidens form- och kvalitetsmedvetna byggande.
- Förlust av en ovanligt välbevarad och upplevelserik interiör med höga arkitektoniska, konstnärliga och estetiska värden.
- Förlust av stora sociala värden och ett under lång tid folkkärt bad som bär på immateriella värden i form minnen, identitet, gemenskap, trygghet och tradition.
- Förlust av en byggnad som bidrar till en varierad stadsmiljö med historiskt tidsdjup.

De negativa konsekvenserna förstärks av att även Scandinavium och sporthallarna rivs då det innebär att kulturmiljön försvagas med avseende på dess kulturhistoriska innehåll kopplat till efterkrigstidens satsningar på hälsa, rekreation och idrott i Göteborg. En epok i stadens historia försvagas avsevärt. Valhallabadet har även en understödjande betydelse för riksintresset Gårda genom sin volymhantering, låga skala och materialsammansättning som tydligt korresponderar med den småskaliga och intima fabriksmiljön. En rivning av en till riksintresset väl anpassad byggnad innebär en visuell effekt på riksintresset. Graden av konsekvens är dock beroende av i hur hög grad tillkommande bebyggelse lyckas att visuellt samspela med riksintresset Gårda.

Simhallen år 2023 med Wedelsmosaik samt hopptorn och trappa med geometrisk verkan.

Kompensatoriska åtgärder

Merparten av de kulturhistoriska värden som går förlorade vid en rivning går inte att kompensera för då värdena är beroende av det befintliga byggnadsverket och dess bevarande. De kulturhistoriska värdena är kopplade till byggnadsverket betraktad som en helhet bestående av ett antal avdelningar (entré/foajé/omklädning/simhall och pannhus) samt bevarade detaljer i dessa delar. Vid en rivning kan visserligen detaljer tas tillvara och återbrukas, men helheten går förlorad och därmed de kulturhistoriska värdena. Konstverk och inredning kan givetvis ges ett nytt sammanhang och fortsatt ha ett estetiskt värde. Den historiska läsbarheten och upplevelsen försvagas dock när delar och detaljer flyttas och den ursprungliga kontexten går förlorad. Återbruk kan därför inte ses som en del i ett bevarande. Däremot innebär det ett tillvaratagande av befintliga resurser och kan delvis innebära ett tillvaratagande av immateriella, konstnärliga och konsthistoriska värden. Som kompensatorisk åtgärd föreslås därför återbruk av vissa delar. Vissa bör återbrukas i det badhus som ersätter Valhallabadet för att knyta an till det förlorade badets identitet eller för att de är beroende av att placeras i just en badhusmiljö för att vara meningsfulla. Detta gäller bl a att Wedels glasmosaik i simhallen och Kaasinens handmålade kakel i Romerska badet, vilka har ett så stort identitetsskapande och konsthistoriskt värde att de bör bevaras och återbrukas i det nya centralbadet. Likaså bör specialdesignad inredning flyttas med till nytt badhus där de fortsatt kan estetiskt berika den nya byggnaden liksom delvis spegla 1950-talets syn på badandet. Dessutom förekommer en stor andel byggprodukter av hög kvalitet som bör återbrukas i syfte att dels minska negativ miljöpåverkan, dels säkerställa att hantverksprodukter inte kasseras.

Rekommendationer för tillkommande bebyggelse

För att värna det stadsbyggnadshistoriska sammanhanget bör tillkommande bebyggelse i miljön kring Valhallagatan ges en publik karaktär med koppling till idrott, hälsa, fritid, evenemang och rekreation. Att tillföra annan användning skulle bryta mot platsens långa tradition av att användas för allmänna ändamål. Då Valhallabadet även har betydelse för stadsbilden och en understödjande betydelse för riksintresset Gårda bör kompensatoriska åtgärder även vidtas på en mer övergripande stadsnivå. Det är av stor vikt att tillkommande bebyggelse på Valhallabadets tomt anpassas till det anslutande riksintresset samt utformas med hänsyn till det karakteristiska bebyggelsemönstren med en skalmässig nedtrappning mot årummet och ges en arkitektoniskt omsorgsfull gestaltning för att motverka en sluten, lång och repetitiv fasad. Likaså bör det gröna stråket utmed ån, vilket utgör en viktig och stämningsskapande fond åt Gårda, säkerställas och stärkas.

Valhallabadet från 1956 ligger i kv Topasen och är idag en av många idrottsanläggningar som finns i stadens evenemangsstråk. Kvarteret domineras idag helt av publika anläggningar kopplade till idrott och evenemang uppförda 1950–2000-tal.

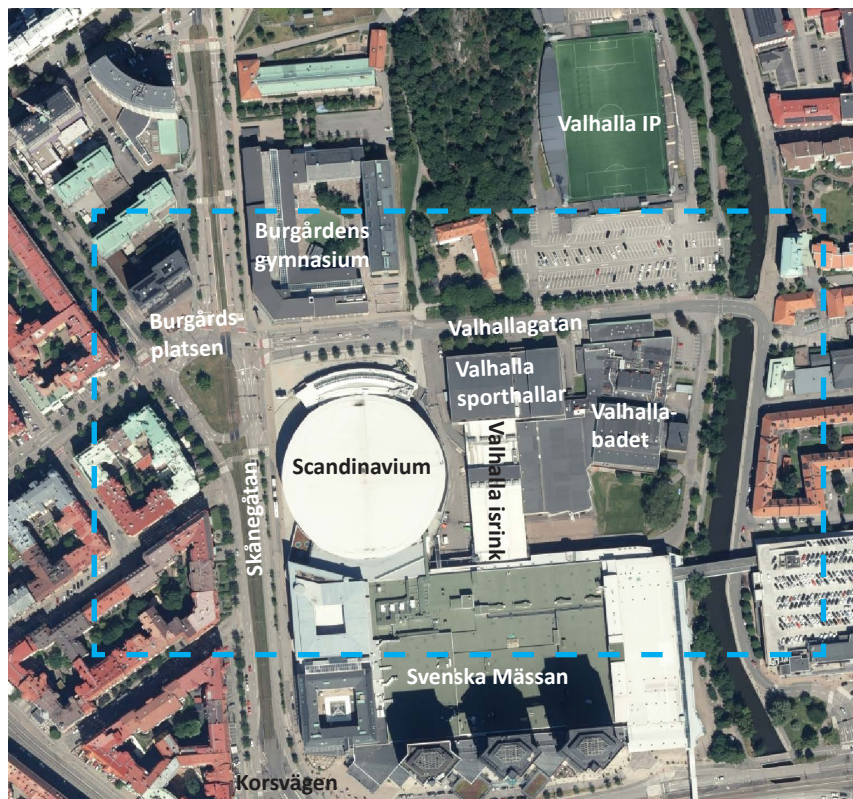
INLEDNING

Fastighetsuppgifter

Objekt: Valhallabadet, Göteborg
Fastighetsbeteckning: Heden 35:20
Adress: Valhallagatan 3
Byggår: 1956
Arkitekt: Nils Olsson/Gustaf Samuelsson
Fastighetsägare: Higab
Kultuhistoriskt skydd: Utpekad i staden bevarandeprogram, gränsar till riksintresse för kulturmiljövården.

Uppdrag och syfte

Föreliggande kulturmiljöunderlag utgör en byggnadshistorisk utredning av Valhallabadet i Göteborg. Scandinavium har bedömts inte leva upp till de krav dagens moderna evenemang ställer och behöver enligt staden ersättas med en ny arena, vilken avses placeras där Valhallabadet och Valhallasporthallar är belägna idag. Ett nytt badhus avses uppföras norr om Valhallagatan. I samband med Stadsbyggnadsförvaltningens pågående arbete med att ta fram ett planprogram för evenemangsområdet och en ny detaljplan för ny arena och blandstad söder om Valhallagatan har Antiquum AB fått i uppdrag att upprätta föreliggande utredning. Sedan tidigare har Valhallabadets historia och kultuhistoriska värde beskrivits i utredningar framtagna av Antiquum och Göteborgs stadsmuseum. Syftet med föreliggande utredning är att aktualisera och fördjupa kunskapen om Valhallabadets kultuhistoriska värden och betydelse i sin stadsbyggnadshistoriska kontext. Eftersom inriktningen är att Valhallabadet rivs i sin helhet har uppdraget bestått i två delar - 1) att utföra en byggnadshistorisk utredning med syfte att fördjupa kunskapen om Valhallabadets tillkomst, utveckling, kultuhistoriska värden och betydelse i sin stadsbyggnadshistoriska kontext, 2) att upprätta en antikvarisk konsekvensbeskrivning av en fullskalig rivning liksom resonemang kring vilka kompensatoriska åtgärder som skulle kunna bli aktuella inom ramen för aktuellt detaljplaneuppdrag och-/eller andra förestående stadsutvecklingsprocesser. Parallellt med framtagandet av föreliggande utredning har Antiquum även upprättat en motsvarande utredning om Scandinavium - se separat rapport.

Röd streckad linje visar programområdets omfattning. Gul streckad linje visar detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan. Blå streckad linje illustrerar ungefärligt utredningsområde för föreliggande utredning. Stadsbyggnadsförvaltningen har fått i uppdrag att planera vidare för ny arena på Valhallabadets tomt samt ett nytt centralbad norr om Valhallagatan. Källa: Lantmäteriet.

Bakgrund

Enligt beslut i kommunfullmäktige 2022-04-28 har kommunstyrelsen i samverkan med flertalet nämnder och bolagsstyrelser inom Göteborgs Stad fått i uppdrag att planera vidare för ny arena och stadsutveckling inom evenemangsområdet. Uppdraget omfattar ersättning för nuvarande Scandinavium, Valhalla sporthallar och Valhallabadet samt tidigare Lisebergshallen. Enligt beslutet framgår att ny arena, annex och sporthallar ska placeras söder om Valhallagatan och att ett nytt centralbad ska placeras norr om densamma. Som tillägg till ovanstående beslut fattade kommunfullmäktige 2023-06-08 beslut om att kommunstyrelsen tillsammans med berörda nämnder och bolag planera för ny arena på Valhallabadets tomt som huvudalternativ.

Stadsbyggnadsförvaltningen har fått i uppdrag att ta fram ett planprogram och två detaljplaner: detaljplan för arenor och blandstad söder om Valhallagatan och detaljplan för centralbad och blandstad norr om Valhallagatan. Planarbetet ska möjliggöra för stadsutveckling i evenemangsområdet med centralbad, arenor och blandstad. Planprogrammet och detaljplanerna kommer att utgå ifrån den inriktning som beslutats av kommunfullmäktige. Detta innebär att Scandinavium, Valhallabadet och Valhalla sporthallar kommer att rivas i sin helhet.

Aktuellt uppdrag tillhör detaljplan för arena och blandstad söder om Valhallagatan där Valhallabadet, sporthallarna och Scandinavium idag ligger. Avsikten är att befintliga byggnader ersätts med en ny arena placerad i kvarterets nordöstra del (där Valhallabadet ligger) med ett tillhörande annex. I den nordvästra delen planeras för mässhallar och bostäder. Området norr om Valhallagatan längs med Mölndalsån ska utvecklas som blandstad i kvartersstruktur ihop med utveckling av ett nytt centralbad.

Utredningsområdet, se blå markering, domineras av anläggningar för sport och evenemang.

Introduktion till byggnaden och utredningsområdet

Valhallabadet, som uppfördes år 1956 och har sedan dess varit en viktig social mötesplats. Den ursprungliga badanläggningen består i dag av fem sammanfogade byggnadskroppar - en låg entrébyggnad mot Valhallagatan, en foajé/omklädningsbyggnad med sågtandstak, den ursprungliga simhallen i badets högsta byggnadsdel och en fd panncentralen med en smal skorsten. Till anläggningen hör också en park som nyttjats för solbad och utomhusbad. Anläggningen kompletterades på 1980-talet med en 50-meterbädd väster om parken.

Valhallabadet, Valhalla sporthallar och Scandinavium planerades som en sammanhängande bad- och idrottsanläggning i enlighet med ett tävlingsförslag upprättat av arkitekt Nils Olsson år 1948, för vars ritningar han belönats med en OS-medalj. Byggnaderna kom att uppföras etappvis under 1950-1970-talen. Samtliga tre byggnader är utpekade i stadens bevarandeprogram och har bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefulla. De ingår i en heterogen stadsmiljö präglad av flera olika historiska tidslager och gränsar till kulturmiljöer som är av riksintresse för kulturmiljövården, t ex stenstaden och Gårda.

Väster om Skånegatan finns den äldre och omsorgsfullt utformade stenstadsbebyggelsen från sekelskiftet 1900. Mot syd dominerar Svenska Mässans nyare och högre tillägg med Gothia Towers. Norr om Valhallagatan ansluter Burgårdens gymnasiebyggnader tillkomna under 1930-talet och 1990-talet. Öster om Burgårdens gymnasium ansluter Burgårdsparken, vilken löper som en grön kil från det fd landeriet Stora Katrinelund och bidrar med grönska i stadsbilden. Mot Valhallagatan ligger en mindre förskolebyggnad inbäddad i grönska som släpper fram det gröna i gaturummet. I korsningen Berzeliigatan/Skånegatan ansluter den triangulära platsbildningen Burgårdsplatsen. Öster om Mölndalsån ligger Gårdas ålderdomliga fabriksmiljö, vilket är av riksintresse för kulturmiljövården.

Länsanvisning

Rapporten är uppdelad i tre delar. I DEL 1 "Analys & kulturhistoriskt värde" beskrivs kvaliteter och viktiga karaktärsdrag i det större utbredningsområdet liksom Valhallabadets kulturhistoriska värden och hur de kommer till uttryck. Dessutom görs en nationell jämförelse av badhus tillkomna under 1950-talet. DEL 2 innehåller en antikvarisk konsekvensbeskrivning av rivning av Valhallabadet betraktad både som enskild byggnad och som en del av ett större stadsbyggnadssammanhang. Likaså förs resonemang kring kompensatoriska åtgärder som bör vidtas. DEL 3 "Byggnadshistorisk utredning" utgör rapportens underbyggnad med bebyggelsehistorisk beskrivning liksom nulägesbeskrivning och karakterisering.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Kommunala & regionala ställningstaganden

Moderna Göteborg, Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse del III

Valhallabadet är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefullt i *"Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse del III"*, stadens program för bevarande. Dess värde motiveras genom att det har en omisskännlig 50-talskatakter och en interiör med hög kvalitet i material och utförande. Nils Wedels tidstypiska monumentala väggutsmyckningar i simhallen är en ikon för femtotalets badideal. Byggnaden bedöms ha mycket höga kulturhistoriska värden, inklusive konstnärliga och estetiska värden.

Moderna monument

Länsstyrelsen Västra Götaland, Västarvet och Göteborgs stadsmuseum genomförde åren 2008-2015 projektet *"Moderna Västra Götaland"* som uppmärksammar länets kulturarv från efterkrigstiden. I delprojektet *"Moderna monument"* lyftes ett urval av moderna byggnader fram som särskilt värdefulla. De 164 objekten är länets mest representativa, välbevarade och värdefulla från epoken, alltså *"Moderna monument"*. Definitionen av ett modernt monument är en byggnad eller en anläggning som kan ses som en symbol för det moderna välfärdssamhällets framväxt under 1900-talet. Tjugofem av de 164 monumenten ligger i Göteborgs kommun, två av dem inom evenemangstråket; Nya Ullevi och Valhallabadet. Valhallabadet har monumentstatus genom sina höga arkitektoniska och konstnärliga värden, särskilt nämns Nils Wedels mosaik, hopptornet och trappan i simhallen.

Kulturhistorisk skyddsstatus

Gällande stadsplan

Valhallabadet omfattas av en stadsplan från 1975 (1480K-II-3464) som upprättades för att möjliggöra tillbyggnad av Svenska Mässans utställningslokaler samt uppförandet av en simhoppshall invid Valhallabadet. Tomten har användningsbestämmelse Ri, vilket avser idrottsändamål.

Plan- och bygglagen

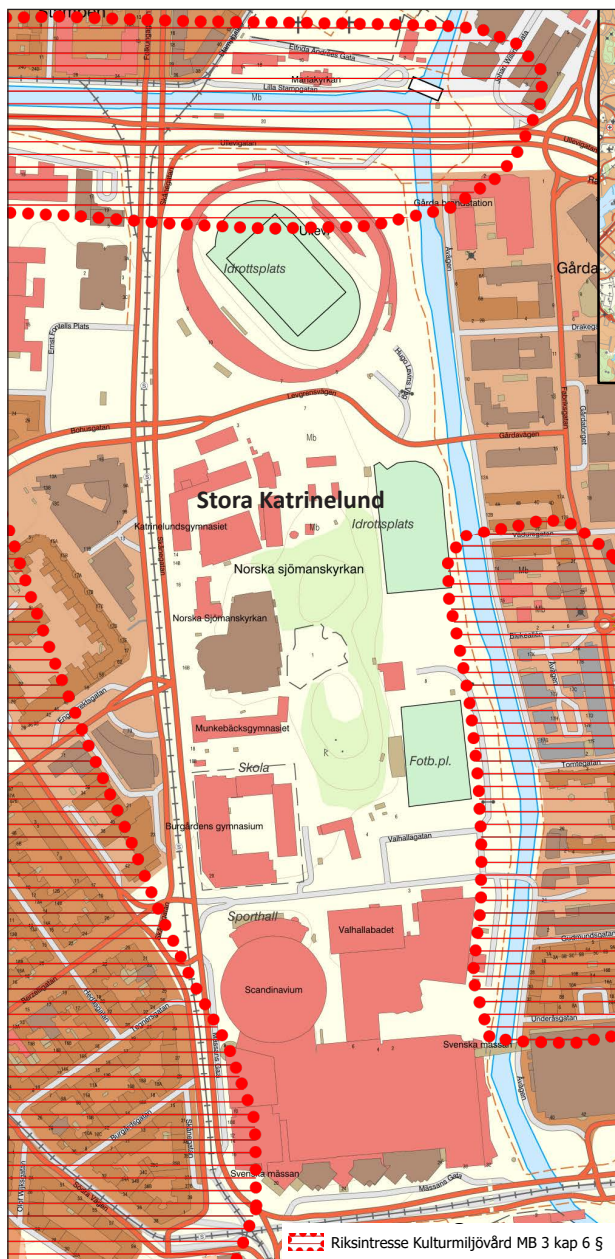
Att Valhallabadet är utpekad i stadens bevarandeprogram innebär att det har bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefullt och att dess bevarande är att betrakta som ett allmänt intresse. För särskilt värdefulla byggnader gäller förbud mot förvanskning enligt plan- och bygglagen (PBL) 8 kap 13 §. För byggnaden gäller även det generella kravet på varsamhet i PBL 8 kap 17 §. Vidare ska planläggning enligt PBL 2 kap 6 § ske med hänsyn till natur- och kulturvärden på platsen.

Riksintresse för kulturmiljövården (MB)

Valhallabadet ligger inte inom något riksintresse för kulturmiljövården, men gränsar direkt mot riksintresseområdena *Göteborgs innerstad [O 2:1-5]* och *Gårda (O 2:4)* - se följande sida. Riksintressen ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada kulturmiljön. Påtaglig skada kan uppstå om en åtgärd kan mer än obetydligt skada något eller några av de natur-, kultur- och friluftsvärden som utgör grunden för riksintresset.

Byggnadsminnen (KML)

Valhallabadet utgör inte ett byggnadsminne skyddat enligt kulturmiljölagen (KML), men har bedömts uppfylla kriterierna för att bli ett byggnadsminne. År 2013 väckte privatpersoner fråga om byggnadsminnesförklaring av badhuset. Länsstyrelsen svarade 2015 att de *"delar uppfattningen att Valhallabadet har mycket höga kulturhistoriska värden och sett till dessa skulle anläggningen rimligtvis kunna förklaras som byggnadsminne"*. Ansökan avslogs dock med följande motivering: *"En byggnadsminnesförklaring kräver samtidigt att det finns förutsättningar för ett bevarande och en långsiktig förvaltning. Mot bakgrund av kommunfullmäktiges beslut om att uppföra en arena på platsen för Valhallabadet, vilket medför en rivning av byggnaden, bedömer Länsstyrelsen att förutsättningar saknas för en byggnadsminnesförklaring av Valhallabadet"*.

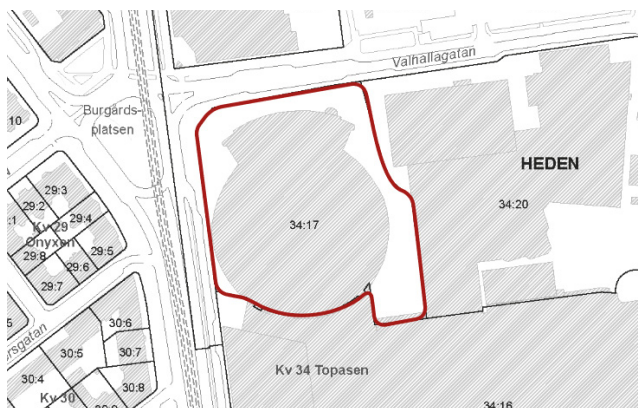
Länsstyrelsens informationskarta med riksintressegränser.

Angränsade riksintressen för kulturmiljövården:

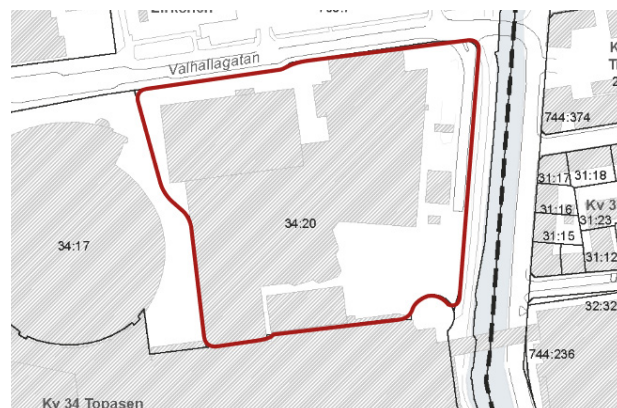
Riksintresseområdet Gårda (O 2:4) utgörs av "Gårda fabriks- och arbetarsamhälle" på Mölndalsåns östra strand. Området omfattar fyra helt eller delvis bevarade industrikvarter samt ett relativt intakt bostadskvarter med landshövdingehus från 1920-talet. Stråket Mölndalsån-Åvägen präglas av en ovanligt välbevarad industribebyggelse från perioden 1880-1930. Den från industrihistorisk synpunkt mycket värdefulla miljön består av tidstypiska fabriksbyggnader med delvis monumental arkitektur tillsammans med Remfabrikens bevarade maskinpark.

Stenstaden ingår i riksintresset *Göteborgs innerstad* [O 2:1-5], *Vasastaden med omnejd*. Detta är en av Sveriges största, mest enhetliga och välbevarade stenstadsmiljöer. Planmönster, bebyggelse och planteringar präglas av höga arkitektoniska anspråk som illustrerar växlande stadsbyggnadsideal 1870-1930.

Stora Katrinelund ligger utanför riksintresseområdet *Göteborgs innerstad* [O 2:1-5] geografiska avgränsning men utgör en omistlig värdebärare för riksintresset. Detta eftersom resterna av donationsjordarnas landerier är ett av de riksintressanta uttrycken för 1600- och 1700-talens fästningsstad. Landerierna hör samman med fästningsstaden genom att de var tänkta att bidra till stadens livsmedelsförsörjning, och att det var orsaken till att kronan donerade markområdena till staden.

Scandinavium är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i stadens bevarandeprogram, del 3,

Valhallabadet, inklusive sporthallarna, är officiellt utpekad som särskilt kulturhistoriskt värdefull i stadens bevarandeprogram, del 3,

DEL 1:

ANALYS & KULTURHISTORISKT VÄRDE

De södra och östra delarna av kvarteret präglas av de nyare och högre och större tilläggen med en modern och storskalig karaktär. Mot öst ansluter Valhalla sporthallar och Valhallabadet vars lägre höjdskala innebär en nedtrappning av kvarteret mot nordöst - från de höga Gothia towers och Scandinaviums stora runda volym till Valhallabadets låga entréparti.

STADSBYGGNADSKVALITETER I UTREDNINGSGRÄNSOMRÅDET

De många tidslagren

Valhallabadet ligger i en miljö med en lång historia. Bebyggelsen i såväl kv Topasen som utredningsområdet präglas av flera olika historiska tidslager med skiftande karaktär som speglar olika epoker i stadens historia. Här finns flera olika historiska skikt att både värna och bygga vidare på.

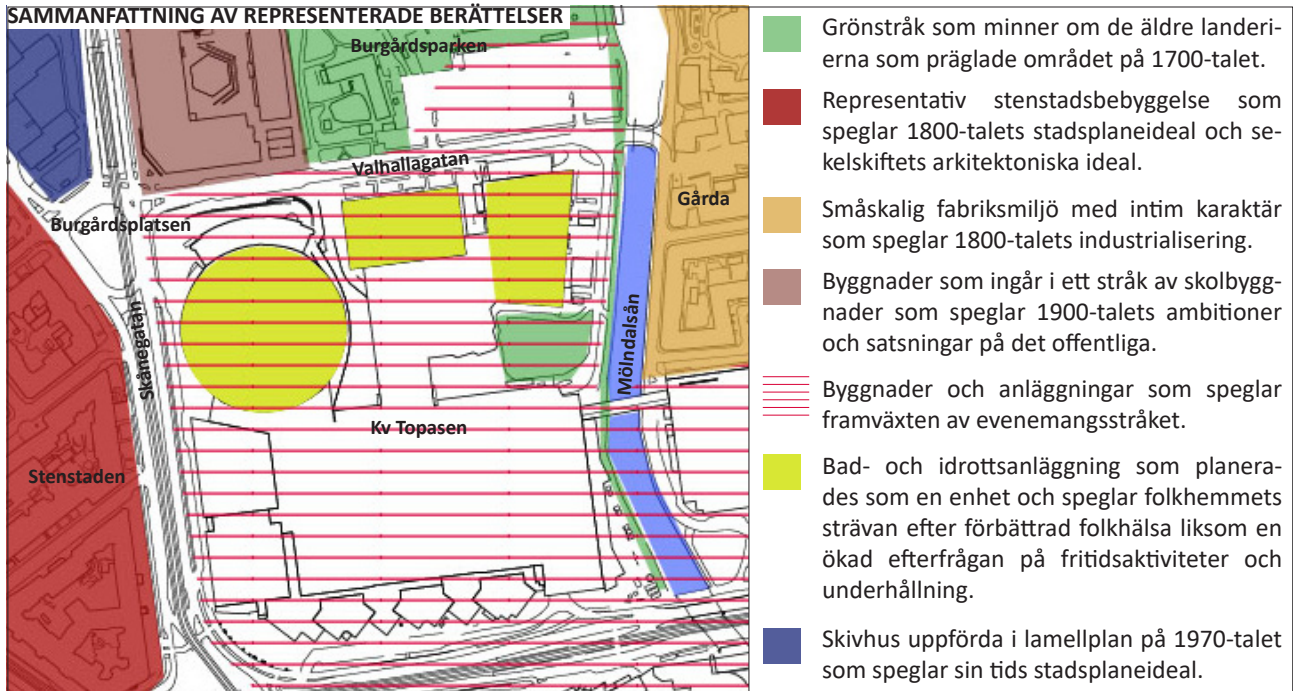
Miljö präglad av rekreation, idrott och evenemang

Kv Topasen är ett offentligt kvarter som präglats av verksamheter kopplade till rekreation, idrott och evenemang i drygt 100 år. Planer på att bebygga kvarteret med bostäder har aldrig kommit till utförande då kvarteret behövts för allmänna ändamål. Den södra delen av kvarteret upptas av Svenska Mässans byggnader som, tillsammans med Liseberg liksom idrottsanläggningarna från 1950-1990-talet i kvarterets norra del, berättar om evenemangsstadens utveckling från 1923 fram till idag. Sammantaget speglar bebyggelsen i kv Topasen en under 1900-talet ökad efterfrågan på underhållning liksom hur idrottens sociala betydelse kom att uppmärksammas och implementeras i samhällsplaneringen. Till denna berättelse bidrar även Valhalla IP på andra sidan Valhallagatan liksom Ullevi mot norr. Berättelsen kommuniceras genom evenemangsstråkets befintliga anläggningar, vilka utgörs av i huvudsak fristående och arkitektoniskt betonade monoliter med egen stark karaktär omgivna av grönska som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur. Denna karaktär har dock delvis försvagats i kv Topasen till följd av förtätningar inom kvarteret som bl a inneburit sammanfogning av byggnader.

Samhällshistorisk helhet som speglar idrottens betydelse i samhället

Valhallabadet, Scandinavium och Valhalla sporthallar utgör en redan år 1948 planerad helhet som speglar samhällets högt ställda ambitioner för förbättrad folkhälsa, idrottsrörelsens utveckling och ökad efterfrågan på underhållning. Den kvarvarande parken på Valhallabadet södra sida bidrar till berättelsen och speglar folkhemets sundhetstanke där solbad och utomhusaktiviteter var viktiga inslag. Andelen utomhusytor inom kvarteret har dock minskat väsentligt genom tillkomsten av 50-metersbassängen och Valhalla isrink liksom av parkeringsplatser utmed Mölndalsåns västra sida närmast Valhallabadet, vilket har försvagat denna berättelse. Då de tre byggnaderna är uppförda under olika decennier speglar de samtidigt olika arkitektoniska ideal. Valhallabadets gedigna och bearbetade gula tegelfasader är ett tydligt uttryck för folkhemsepoken, medan Sporthallarna har

SAMMANFATTNING AV REPRESENTERADE BERÄTTELSE

ett mer rationellt 1960-talsuttryck och Scandinavium istället speglar 1970-talets konstruktivistiska estetik med sitt karakteristiska dubbelkrökta tak och fasader av korrugerad plåt med tydligt redovisad stomme.

För sina ritningar till nytt bad- och idrottshus belönades arkitekt Nils Olsson år 1948 med bronsmedalj vid OS i London i grenen konst och kultur. Han blev därmed en av totala fyra svenskar som fått OS-medalj i denna tävlingsgren. Ritningarna till anläggningen är de enda svenska byggnadsritningar som tilldelats OS-medalj. Det är dock endast Valhallabadet som kom att uppföras helt i enlighet med tävlingsförslaget, vilket ger den ursprungliga delen av badhuset ett särskilt högt kulturhistoriskt värde. Scandinavium kom i enlighet med tävlingsförslaget att utformas som en rund anläggning med dominerande ställning i stadsbilden, men de glasade fasaderna utgick och takformen ändrades. Sporthallarnas gestaltning kom att förenklas och fick en helt annan utformning än den Olsson avsåg. Byggnaden har dock ett visst kulturhistoriskt värde som en del i sportanläggningen som helhet.

Landerier och grönstråk

Norr om Valhallagatan ansluter Burgårdsparken, en grön kil från det fd landeriet och byggnadsminnet Stora Katrinelund, och bidrar med grönska i stadsbilden. En mindre förskolebyggnad har placerats indraget från gatuliv och släpper fram grönskan mot gatan. Tillsammans med det smala grönstråket utmed Mölndalsån som löper fram till fd landeriet Liseberg påminner grönskan om det pärlband av landerier som låg här under 1700-talet. Det gröna stråket har naggats i kanten och har under 1900-talets andra hälft reducerats. Längs Mölndalsåns västra sida kvarstår idag endast ett smalt parkstråk i form av en gräsklädd strandvall med flera stora och äldre träd liksom mindre grönytor. I höjd med Valhallabadet förstärks grönstråket av en park/solplage.

Den ståtliga stenstaden

Väster om Skånegatan finns det äldre och omsorgsfullt utformade riksintresset stenstaden som illustrerar sekelskiftets stadsbyggnadsideal och stadens expansion. De monumentala och palatsliknande bostadshusen ger ett representativt uttryck till miljön och speglar tydligt att den var avsedd för det välbeställda borgerskapet. Äldre trädplanteringar utmed Skånegatan bidrar till stenstadens karaktär.

Ålderdomlig och intim fabriksmiljö

Öster om Mölndalsån ansluter riksintresset Gårda med fabriks- och arbetarbebyggelse. Här förbyts högljudd evenemangsbebyggelse mot en ålderdomlig karaktär skapad av småskaliga industribyggnader och arbetarbostäder i landshövdingshus från perioden 1880-1930 med fasader av tegel och trä som tillsammans med Mölndalsån och dess stenskoning, granitpollare och järnkedjor liksom den västra strandens frodiga grönska

ger en intim karaktär. Valhallabadets återhållsamma 1950-talsarkitektur ansluter till Gårda genom sina låga höjdskala, materialbehandling och östfasadens industriella uttryck med sågtandstak och pannhusets skorsten. Badet fungerar som en förmedlande länk mellan det gamla och det moderna som ger en mjuk övergång till det anslutande stadsrummet.

Satsningar på det offentliga och 1970-talets planideal

Burgårdens gymnasium, tillsammans med ytterligare två skolanläggningar inom evenemangsstråket från 1900-talets början, speglar den växande stadens behov liksom skolarkitektur från olika tider. Anläggningarna är utpekade i stadens bevarandeprogram. Vid Sten Sturegatan ansluter ett antal skivhus från 1970-talet som speglar sin tids stadsplane- och arkitektoniska ideal.

Kvaliteter och egenskaper att värna

Tidsdjup

- Kv Topasen speglar ett relativt ungt sammanhang, men omges av äldre miljöer som ger ett värdefullt tidsdjup. Stenstadens påkostade fasader, den äldre bebyggelsen i Gårda och Valhallabadets återhållsamma 1950-talsarkitektur kontrasterar mot slätputsade kuber och glasade rymdfackverk och fungerar som ankare som bidrar med historiskt djup i en i övrigt ung bebyggelsesammansättning.

Evenemangsstråkets struktur och kontrastverkan mot den övriga staden

- Evenemangsstråkets karaktär präglad av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter med egen stark karaktär omgivna av grönska som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur.
- Byggnader utan baksida. Såväl Valhallabadet, Scandinavium, Ullevi och evenemangsstråkets skolbyggnader har ursprungligen haft gestaltade fasader och detaljer åt alla väderstreck.
- Uttrycksfull arkitektur som landmärken och igenkännbara symboler utmed bredare stråk och platser.
- Att kv Topasen har sedan drygt 100 år präglats av publika ändamål kopplade till idrott, rekreation och nöje.

Höjdskala

- Den riksintressanta stenstadens enhetliga höjdskala om 6 våningar. Nyare bebyggelse i anslutning har generellt anpassats till denna skala. Trots sin stora volym har t ex Scandinavium en höjdskala som inte avviker eller inkräktar på stenstaden. Det samma gäller Burgårdens gymnasium och Svenska Mässans kongressbyggnad.

Mjuk övergång mellan storskaligt och småskaligt

- Den successiva nedtrappningen av höjdskalet från syd och väst mot sydöst - från de höga Gothia Towers och Scandinaviums väldiga volym till Valhallabadets låga entréparti, vilken är av avgörande betydelse för upplevelsen av det riksintressanta Gårdas småskaliga och intima miljö.
- Valhallabadets skala, gula tegelfasader och återhållsamma 1950-talsarkitektur fungerar som en förmedlande länk mellan den ålderdomliga Gårda och evenemangsstråkets moderna arkitektur. Byggnadsverket ger genom sin skala, volymhantering och gestaltning en mjuk övergång mellan de olika bebyggelsekaraktärerna.
- Mölndalsåns västra sida med grönska och uppvuxna träd fungerar som en stämningsskapande fond åt Gårda som gör övergången mellan den ålderdomliga fabriksmiljön och evenemangsbebyggelsen mjukare samtidigt som det utgör en värdefull rest av det pärlband av landerier som tidigare legat här.

Värdefulla platsbildningar

- Burgårdsplatsen, en idag något odefinierad plats som genomkorsas av trafikanläggningar och spårvagnstrafik, som utgör en spännande platsbildning inramad av uttrycksfull arkitektur från olika tider. Det stora stadsrummet möjliggör att uppleva flera epoker samtidigt. Här mötes flera utbyggnadsepoker som speglar olika ideal, men där sentida tillägg skalmässigt förhållit sig till de äldre.

SAMMANFATTNING AV STADSBYGGNADSKVALITETER

STADBYGGNADSKVALITETER

	Riksintresset stenstaden med enhetlig höjdskala och påkostade fasader.		Skalmassig nedtrappning mot årummet av avgörande betydelse för riksintresset Gårda.
	Riksintresset Gårda, ålderdomlig och småskalig fabriksmiljö.		Valhallabadets skala och utformning utgör en förmedlande länk mellan Gårdas småskaliga/ålderdomliga karaktär och evenemangståkets moderna arkitektur.
	Grönska som minner om de äldre landerierna som utgör en väsentlig del av miljöns grönytor och är av avgörande betydelse för upplevelsen av det ålderdomliga och intima åstråket.		Byggnadsverk som bidrar med en historisk förankring till kvarteret och evenemangsstråket och fungerar som "ankare" som bidrar med historiskt djup i ett ungt bebyggelsesammanhang.
	Trädrader som bidrar till stenstadens representativa uttryck.		Platsbildning omgiven av uttrycksfull arkitektur från olika tider.
	Symbolbyggnad/landmärke.		

VÄRDEN PÅ ANLÄGGNINGSNIVÅ

- **Bad- och idrottsanläggning** planerad som en helhet, av kulturhistoriskt värde som speglar folkhemmets strävanden för förbättrad folkhälsa, idrottsrörelsens utveckling och ökad efterfrågan på underhållning.
- **Valhallabadet** har ett i särklass mycket högt kulturhistoriskt värde genom sin välbevarade karaktär, utförd i enlighet med Olssons tävlingsförslag från 1948 som belönades med bronsmedalj i OS.
- **Scandinavium** har ett högt kulturhistoriskt värde som ett landmärke och som speglar det konstruktionsmässigt och estetiskt vågade 1970-talets ingenjörskonst.
- **Sporthallarna** har ett visst kulturhistoriskt värde som en del i den större helheten.
- **Solplagen** har ett kulturhistoriskt värde och speglar folkhemmets sundhetstanke.

Fotografi från 1970-talet över solplagen och utomhusbassängen där simhallens uppglasade sydfasad med solaltaner syns i fonden. Badandet skulle främja god folkhälsa och Valhallabadet uppfördes efter de nya idealen där baden skulle utföras i närhet till grönska, lek och solbad. Till vänster syns även de nyligen uppförda sporthallarna. Källa: TT

VALHALLABADETS KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Ett demokratiskt bad med höga samhälls- & socialhistoriska värden

Valhallabadet besitter höga samhälls- och socialhistoriska värden genom att tydligt spegla folkhemmets strävanden för höjd levnadsstandard, bättre demokrati, rätten till den egna fritiden, förbättrad folkhälsa samt ett stegrat intresse för simsport. Här åskådliggörs en ökad ansvarskänsla för det allmänna och att badet frångick den gängse klassindelningen och inrättades som ett enhetligt sim- och bastubad där man endast inom omklädningsavdelningen kunde välja olika grad av komfort - ligghytt, sitthytt och klädsåp. Likaså är badet ett tidigt exempel på att barns behov sattes i fokus. Pojkar och flickor kom att ges egna tvättrum och toaletter i omklädningsavdelningen, vilket var ovanligt vid tiden. Redan från början fanns också en grundare del i den stora bassängen som var avsedd för barnen samt en mindre plaskbassäng på solplagen för de allra minsta.

Byggnaden är också en manifestation av den nya synen på baden - en plats att umgås på fritiden snarare än en plats enbart för kroppshygien. Renligheten hade visserligen en stor plats i anläggningen med karbadsavdelningar i källaren, tvättplatser vid tvagningsbänkar mm. Att detta var en plats för rekreation kom dock tydligt att understrykas genom interiörens vackra och konstnärliga inramning. Simhallens och romerska badets omsorgsfulla utformning liksom foajéer och välbevarade delar av omklädningsavdelningen speglar tidens vilja att skapa vackra rekreativmiljöer för folket där alla sinnen skulle stimuleras. Även den starka kopplingen mellan inne och ute som skapas av simhallens uppglasade sydfasad med utgångar till en park där det tidigare fanns möjlighet till bl a utomhusbad, lek och solbad speglar tidens vilja att främja folkhälsan. Kontakten mellan inne och ute var en del av helhetssynen på badet.

Badet åskådliggör också olika tiders syn på bad och renlighet. De förändringar som skett under senare tid berättar om nya ideal - från karbad till moderna duschar, från ligghytter till massomklädningsrum. Bevarade ligg- och sitthytter liksom äldre klädsåp och tvagningsbänkar, marmorbitsar mm gör denna utveckling från renlighetsbad till modernt badhus tydligt avläsbar i Valhallabadet.

I romerska badet finns ursprungliga ligg- och sitthytter bevarade liksom skrubbningsbänkar av marmor.

Solaltanen som nås via simhallen.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Den starka kopplingen mellan inne och ute som skapas av simhallens uppglasade sydfasad, solaltanen och Wedels tidstypiska mosaiker med anspelningar på sol, sommar och salta bad.
- Resterna av solplagen som speglar de idéer kring folkhälsa och rekreation som formade anläggningen.
- Den omsorgsfullt utformade interiören med konstverk, gedigna material och specialritad inredning som illustrerar att detta var mer än en renlighetsinrättning, det var en plats att umgås och koppla av på.
- Bevarade ligg- och sitthytter liksom enstaka klädsåp i Romerska badet och damernas omklädningsrum som speglar hur den gängse klassindelningen i badet frångicks.
- Omklädningsavdelningens uppdelning i herrar, damer, flickor och pojkar som än idag vittnar om hur barnen gavs utrymme i planeringen.
- Äldre skyltar som visar badets olika funktioner liksom bevarade tvagningsbänkar och marmorbritsar för skrubbing som speglar 1950-talets syn på renlighet.

Representativ exteriör och exempel på femtiotalets arkitektur

Valhallabadet är en sann folkhemsikon som besitter höga arkitekturhistoriska värden genom sin tidstypiskt utförda exteriör. Byggnaden är ett representativt exempel på femtiotalets form- och kvalitetsmedvetna byggande och har en omisskännlig 1950-talskaraktär. Exteriört har badet en välbevarad gedigen karaktär där materialen är en kombination av traditionellt och modernt - tegel och betong, ädelträ och våningshöga glasytor. Utformning och materialsammansättning speglar ett möte mellan tradition och förnyelse där formspråket skiftar mellan en robust traditionalism med inhemsk förankring och en mer internationellt orienterad modernism. Det gula och räfflade fasadteglet liksom ursprungliga dörrar och partier av teak ger en känsla av tradition medan simhallens uppglasade sydfasad och den exponerade betongkonstruktionen är ett uttryck för modernismens ideal.

Anläggningen illustrerar också att arkitekten hade ett svårt gestaltungsproblem att lösa med den ytmässigt omfattande verksamheten. Resultatet blev en funktionsuppdelad anläggning där varje funktion markerades i det yttre genom separata byggnadskroppar med eget uttryck. Funktionsuppdelningen medförde att anläggningen skiftar karaktär åt de olika väderstrecken - återhållsamt, lågmålt och robust mot norr, slutet och kompakt med anspelningar på industriarkitektur mot öst och utpräglat modernistiskt mot syd - vilket bidrar till en varierad stadsbild och får anläggningen att, trots sin stora volym, upplevas som relativt småskalig.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Funktionsuppdelning genom separata byggnadskroppar med olika gestaltning som sammanfogats till en helhet liksom det geometriska formspråket baserad på förskjutna kvadrater och rektanglar.
- Gestaltade fasader åt alla väderstreck.
- Det ursprungliga gula och räfflade fasadteglet i kombination med den exponerade betongkonstruktionen.
- Bevarade ursprungliga dörr- och fönsterpartier av trä (se värdeillustrationer på sid 26 m fl).
- Simhallens uppglasade och modernistiska sydfasad med ursprungliga och smäckra teakpartier med geometrisk komposition som ger fasaden ett modernt uttryck.
- Entrébyggnadens karakteristiska och indragna entréparti mot norr med ursprunglig neonskylt på taket.
- Omklädningsbyggnaden med sågtandstak som illustrerar arkitektens svåra uppgift att lösa dagsljusbelysningen.
- Välbevarat pannhus med en kvarvarande hög skorsten och ursprungliga smäckra fönsterpartier av stål.
- Taktäckning och plåtdetaljer i koppar.

Interiör med stora upplevelsemässiga, estetiska och konstnärliga värden

Interiören har en välbevarad 1950-talskaraktär med höga arkitektoniska, estetiska och konstnärliga värden. Här finns flera omsorgsfullt utformade rum präglade av hög materialkvalitet och gedigna material som speglar det på 1950-talet ökade samarbetet mellan arkitekter och konstnärer. Interiören präglas av stor omsorg för detaljerna och kvaliteter som väl beräknat ljusinfall, inslag av konst, gedigna material i kombination med moderna som skapar en upplevelserik miljö. Allt i byggnaden specialframställdes eller var noga utvalt för den specifika badhusmiljön. Vid moderniseringar och upprustningar har det funnits en tydlig strävan att bevara den genuina 1950-talskaraktären. Där förändringar skett har delar av den ursprungliga inredningen sparats och nytillskott utformats med inspiration av 1950-talet.

Valhallabadet är sammantaget en samkomponerad helhet där det än idag är tydligt att byggnaden utformades för att i sig själv vara en skönhetsupplevelse. I rörelsen genom byggnadens olika avdelningar bjuds besökaren på olika upplevelser genom att rummen är medvetet gestaltade och programmerade efter sin funktion.

Entréhall och foajé förmedlar en välkomnande upplevelse genom sin öppenhet och takhöjd. Dess tidstypiska och strikta utformning med sparsam inredning och gedigna material i form av golvs ursprungliga kolmårds-marmor, ursprungliga trappor, dörrar av ädelträ och specialdesignad inredning ritad av inredningsarkitekt Nils Braxell i form av bänkar och en kioskfront förmedlar en tydlig 1950-talskaraktär.

I omklädningsavdelningen är takhöjden lägre vilket ger utrymmet en mer intim karaktär. Från den torra avdelningen löper smala korridorer vidare till duschutrymmen och simhallen, vilka präglas av kakel och klinker i ljusa pastelltoner som kontrasterar mot dörrpartier i ädelträ. Äldre bevarade skyltar, vågar och torkskåp ger en historisk upplevelse. De smala korridorernas enkla och avskalade karaktär bygger upp en förväntning och skapar en effektfull kontrast till simhallen som bakom uppglasade dörrpartier av teak öppnar upp sig med sin dubbla rumshöjd.

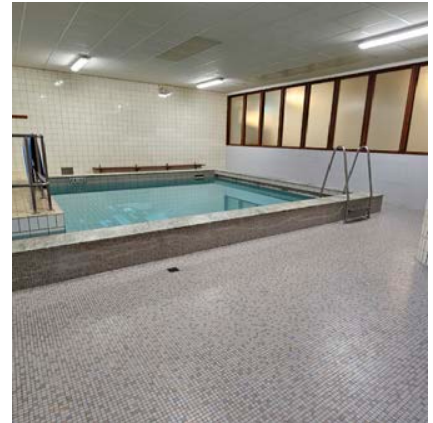
I simhallen, badets kronjuvel, möts besökaren av en mycket välbevarad femtiotalsmiljö med höga arkitektoniska och konstnärliga värden. Rummet präglas av rymd och ljus där den uppglasade sydfasaden bjuder in den kvarvarande delen av solplagen i rummet och skapar en tydlig koppling mellan inne och ute. Wedels mosaiker förmedlar tydligt att detta är ett rum för lek- och rekreation samtidigt som dess motiv med koppling till bad och

Välbevarad foajé med golv av kolmårds-marmor och ursprunglig inredning i form av sittbänkar.

Korridorer med kakel och klinker i ljusa kulörer bygger upp förväntningar på väg mot simhallen.

Ljus, luft och ett stramt formspråk i svalningsavdelningen.

Simhallen är Valhallabadets kronjuvel och det bäst bevarade utrymmet med stora kulturhistoriska, upplevelsemässiga och estetiska kvaliteter. Kortsidornas mosaiker, hopptornet och de vitmålade betongtrapporna är starkt karaktärsskapande. Genom sin materialbehandling åskådliggör simhallen ett möte mellan tradition och förnyelse – mosaiker, teak och smide möter betong och våningshöga glasytor. På fotot syns även det igensatta lanterninfönstret ovan bassängen.

sol förstärker kopplingen mellan inne och ute. Rummet är utformat med en exakthet, elegans och grafisk skärpa i kombination med en lekfullhet i uttrycket som bygger på en lek med geometri där de abstrakta mosaikerna kontrasterar mot de fribärande trapporna liksom hopptornet vars form bygger på geometriska förskjutningar. Rumsupplevelsen stärks av att materialkvaliteten är hög och att rummet utgörs av en omsorgsfullt tydligt samgestaltad helhet där alla delar och material samverkar. Simhallen bevarar en hög andel originalmaterial; de vita betongtrapporna med smidesräcken, delvis äldre mosaik på golv, pelare och gradänger, ursprungliga teakpartier i den uppglasade sydfasaden liksom bevarade teakdörrar, skyltar och bänknnummer, taktraversen, takets träpanel, ursprunglig inredning i form av teakbänkar, en äldre klocka, en drickfontän i granit mm.

I svalningsrummen med bastur och kallbassänger ges efter ett bad i den lekfulla simhallen istället en mer stillsam upplevelse. Rummens välbevarade karaktär förmedlar än idag en upplevelse av enkelhet och sober elegans skapad av golvmosaik och väggkakel i ljusa kulörer och sparsam inredning med bl a dörrpartier i ädelträ.

Simhallens Kostamosaik i ljusa pastelltoner ordnade i oregelbundna fält kontrasterar med dörrar i varmröd teak. Glasmosaikens tillverkades av Kosta glasbruk monterades för hand av italienska gästarbetare efter Wedels ritningar.

Romerska badet med Taisto Kaasinens kakeldekor bestående av handmålade samt enfärgade kakelplattor.

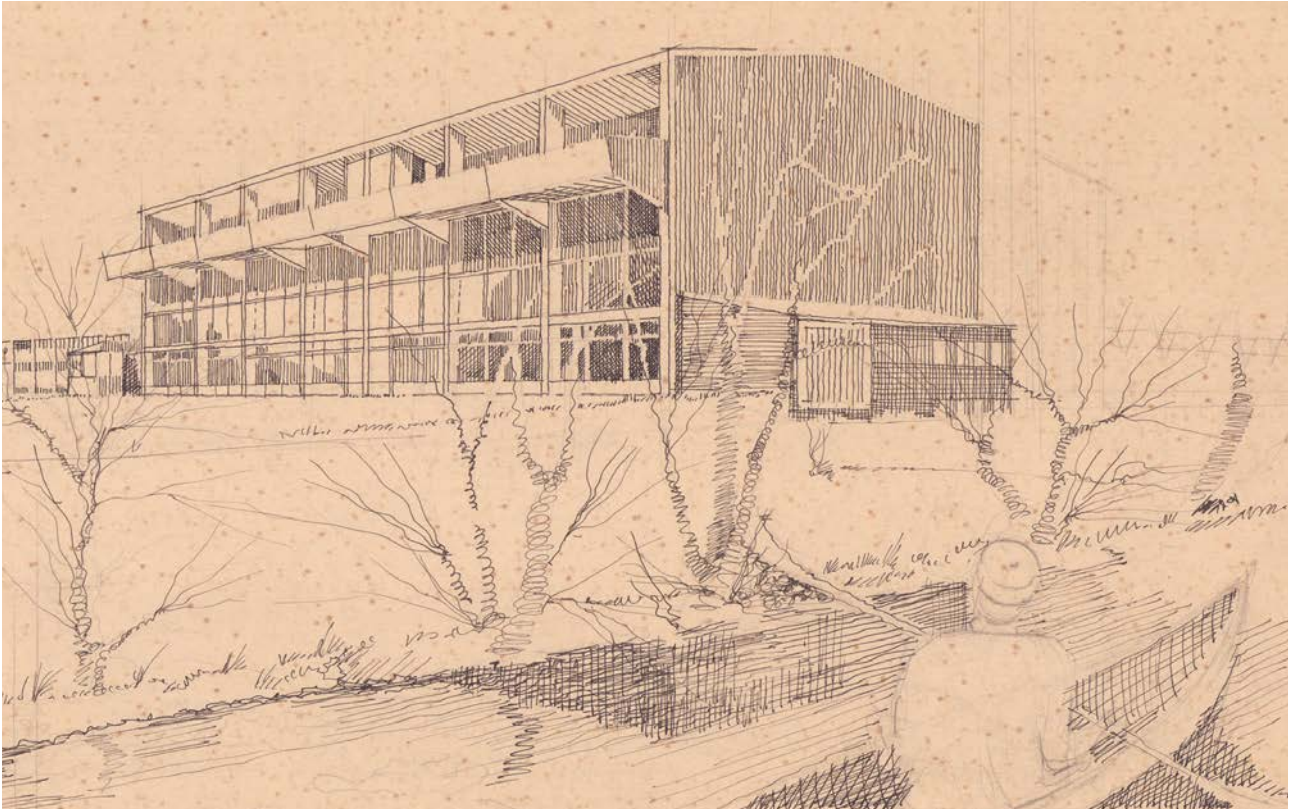
Äldre inredning så som en våg och anteckningsböcker där gäster bokfört sin vikt liksom en äldre fågelbur bidrar till Romerska badets historiska karaktär.

Romerska badet i källaren besitter höga arkitektoniska och konstnärliga värden med sin välbevarade 1950-talskaraktär präglad av enkelhet och ett stilla lugn som skapas av det dova ljuset och ljusa kakelytor. Taisto Kaasinens kakelvägg med havsmotiv och den ursprungliga bassängen är bevarade. De bevarade ligghytterna i gyllenbrun bok, utförda efter ritningar av Nils Braxell, är starkt karaktärsskapande och är utrustade med liggbritsar, läslampa, spegel, klädska och små låsbara skåp för värdesaker - allt i originalutförande. Den gedigna femtiotalskaraktären förstärks av bevarade dörrpartier och inredning i form av hyllor, pallar, klädhängare och nyckelskåp - allt utfört i samma gyllenbruna bok som ligghytterna.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse i interiören:

- Entrén och foajén i sin helhet med sin öppna rumsvolym, enkla, strikta och tidstypiska utformning med gedigna material. Den bevarade kioskfronten och bänkinredningen är specialritad för Valhallabadet.
- Simhallen i sin helhet med den öppna rumsvolymen, bassängen, Wedels lekfulla väggmosaiker, den uppglasade fasaden med sitt spröjsverk av teak, de sinnrikt utformade och fribärande betongtrapporna till solaltanen, gradängerna om fungerar som en pendang till det asymmetriska taket, hopptorn, ursprungliga dörrblad, äldre inredning och skyltar.
- Omklädningsbyggnadens "våta avdelning" med hög andel originalmaterial i form av golvmosaik, väggkakel, äldre dörrblad, skyltar, torkskåp och inredning som ger en tydlig 1950-talskaraktär
- Romerska badet med sina bevarade ligghytter, ljusa kakelytor samt äldre inredning och vackert utförd kakelvägg.

Tävlingsförslaget från 1948, Valhallabadet södra fasad från Ävägen. Källa: Regionarkivet.

Konsthistoriska värden

Wedels mosaikväggar i simhallen, Braxells enkla och sobra inredning och Taisto Kaasinens kakelvägg i Romerska badet ger inte bara Valhallabadet höga skönhetsvärden och en tidstypisk inramning - de har även ett högt konstnärligt och konsthistoriskt värde. De speglar att folkhemmets välfärdspolitik inte bara omfattade sociala reformer utan även en tanke om att konsten skulle vara tillgänglig för alla - konst av hög kvalitet för den vanlige medborgaren. Likaså speglar de en period då svensk form och design hade en storhetstid och en slags "folkhemdesign".

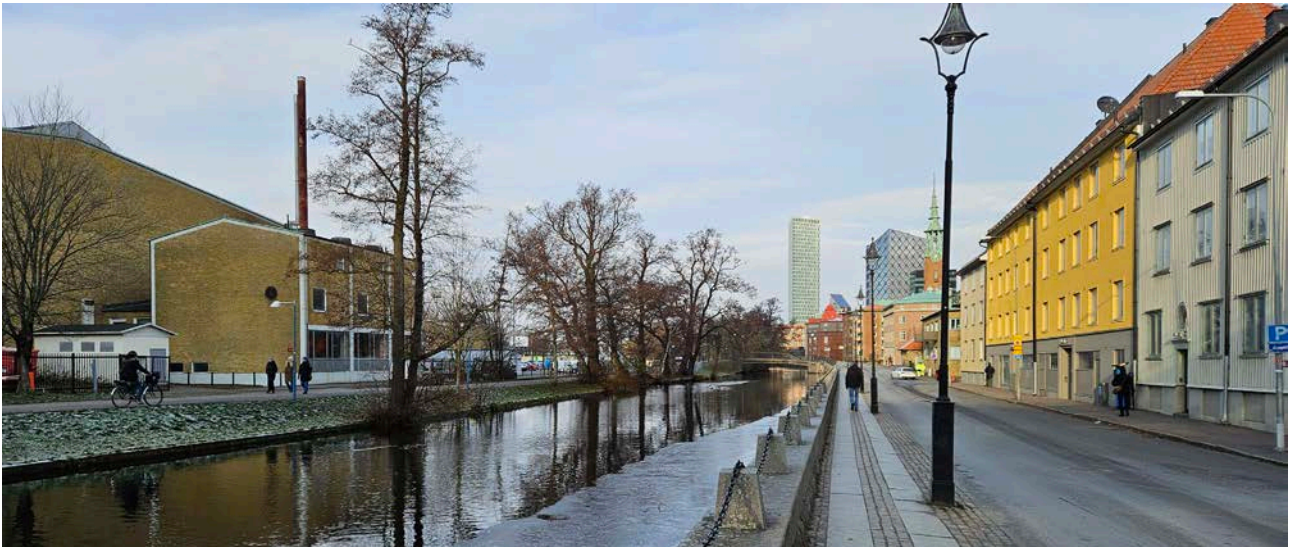
Värden med nationell betydelse

När Valhallabadet uppfördes var badhuset det största och modernaste i landet. I dag utgör badet tillsammans med Pontusbadet i Luleå ett av endast två större badhus med bevarad 1950-talskaraktär (se vidare i kapitlet "Nationell jämförelse"). Valhallabadet är således inte bara av betydelse ur ett lokalt och regionalt kulturmiljöperspektiv, utan även ur ett nationellt.

För sina ritningar till ett nytt bad- och idrottshus i Göteborg erhöll arkitekt Nils Olsson år 1948 bronsmedalj vid OS i London i grenen konst och kultur. Han blev därmed en av total fyra svenskar som fått OS-medalj i denna tävlingsgren. Ritningarna är de enda svenska byggnadsritningar som tilldelats OS-medalj, övriga medaljörer har varit skulptörer och målerikonstnärer. Valhallabadet kom att, till skillnad från sporthallarna och Scandinavium, uppföras i princip helt i enlighet med tävlingsförslaget. Det innebär att Valhallabadet är Sveriges enda byggnadsverk som erhållit detta prestigefyllda pris vilket ger anläggningen en nationell betydelse.

Mötesplats med lång kontinuitet och idrottshistoriska värden

Valhallabadet har sedan invigningen varit tillgängligt för den breda allmänheten och utgjort en viktig och välbesökt social mötesplats. Att detta varit en plats för människor att umgås på i snart 60 år kommer tydligt till uttryck i bl a fördjupningen i entréhallens marmorgolv i anslutning till kiosken där många fötter väntat på en glass, liksom äldre skyltar och inredning. Idag har badet ingen roll för folkhygien, men däremot som ett

Vy utmed Mölnålsån där Valhallabadet samspelar med bebyggelsen i Gårda.

folkbad som flera generationer av göteborgare har skapat en stark relation till. Valhallabadet besitter därmed stora immateriella värden kopplade till kontinuitet, tradition, gemenskap och trygghet.

Det finns en stark och bred opinion för ett bevarande vilket bl a märkts i att fråga om byggnadsminnesförklaring väckts av privatpersoner liksom stödgrupper på sociala medier och debattartiklar. Valhallabadet besitter också ett idrotthistoriskt värde. Här har hållits såväl VM som SM i simning, konstsimm och konsthopp. Dessutom har flera av Sveriges OS och VM-medaljörer inom de olika simidrotts sporterna varit och tävlat/tränat på Valhallabadet.

Egenskaper och karaktärsdrag av betydelse:

- Den i entréhallen bevarade kioskfronten med fördjupningar i golvet som vittnar om 60-års kontinuerligt badande och fikande.
- I Romerska badet bidrar den äldre vågen intill bassängen samt bevarade böcker där gästerna bokfört sin vikt till en känsla av autenticitet, kontinuitet och tidens gång.

Betydelse i stadsbilden och relevans för riksintresset

Valhallabadet är inte bara värdefull i sig själv utan även som en del av ett stadsbyggnadssammanhang. Den välbevarade och tidstypiska 1950-talsbyggnaden bidrar med en historisk förankring och historiskt djup i ett i övrigt ungt kvarter präglad av evenemangstråkets moderna arkitektur. Genom sin sammansättning av byggnadskroppar med olika utformning åt de olika väderstrecken bidrar anläggningen till en spännande och varierad stadsbild med tidsdjup. Valhallabadet har även en understödjande funktion för det anslutande riksintresset Gårda med sin småskaliga industri- och arbetarbebyggelse. Genom sin gestaltning, materialbehandling och låga höjd liksom omklädningsbyggnadens sågtandstak och pannhusets skorsten korresponderar Valhallabadet med Gårda och fungerar som en visuell länk mellan det nya och det gamla - mellan modern evenemangsarkitektur och ålderdomlig fabriksmiljö. Uppdelningen i flera separata byggnadskroppar med varierad utformning gör även att anläggningen, trots sin storlek, korresponderar väl med den småskaliga bebyggelsen i riksintresset Gårda.

Egenskaper och karaktärsdrag av signifikans för riksintresset:

- Den låga skalan och uppdelningen i olika byggnadskroppar som är av understödjande visuell betydelse för riksintresset då det får den stora anläggningen att framstå som relativt småskalig.
- Materialsammansättningen med gedigna material och kulörer som ansluter till och visuellt understödjer riksintresset Gårdas karaktär.

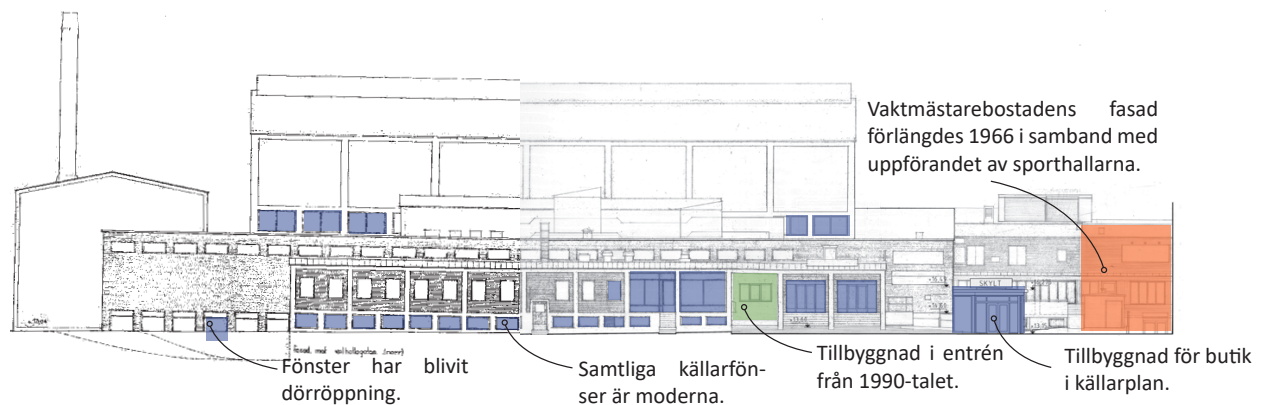
Sammanfattning av ålder & värde i exteriören

ÖVERSIKT ANLÄGGNING

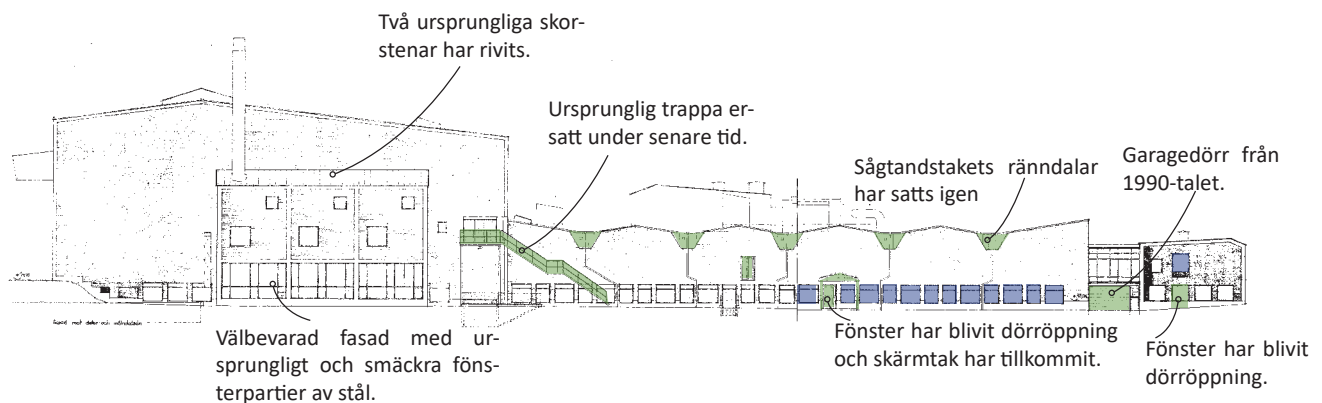
Valhallabadet uppfördes 1956 och den ursprungliga byggnaden är välbevarad såväl exteriört som interiört och besitter ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Den äldre anläggningen speglar modernismens ideal genom funktionsuppdelningen där varje funktion markeras i det yttre. Fasaderna skiftar karaktär åt de olika väderstrecken vilket skapar en spännande och varierad stadsbild när man rör sig runt anläggningen. Uppdelningen i olika byggnadskroppar gör även att den ytmässigt stora anläggningen ändå upplevs som relativt småskalig.

På 1960-talet uppfördes Valhalla sporthallar, vilka dockades till Valhallabadet genom den fd vaktmästarbostaden. På 1980-talet uppfördes 50-metersbassängen på Valhallabadets sydvästra sida. På 1990-talet samt 2002 har det tillkommit mindre tillbyggnader på den västra och norra fasaden. Sporthallen har ett visst kulturhistoriskt värde som en del i ett större sammanhang. Övriga sentida tillbyggnader bedöms i dagsläget inte besitta några kulturhistoriska värden.

FASAD MOT NORR, har en till stora delar intakt 1950-talskaraktär präglad av småskalig folkhemsarkitektur. Det gula fasadteglet är bevarat liksom flera ursprungliga fönster samt dörrar och trappor upp till lokalerna i entrébyggnaden. Fasaden är av högt kulturhistoriskt värde i sin helhet och präglas av en hög andel originalmaterial. Det karakteristiskt indragna entrépartiet med bevarad neonskylt är av särskilt värde och har betydelse för stadsbilden.

På 1960-talet förlängdes den fd vaktmästarbostadens fasad i samband med uppförandet av Valhalla Sporthallar. I anslutning till huvudentrén utfördes en mindre tillbyggnad på 1990-talet. I övrigt har vissa fönster bytts under 2000-talet och ett fönster har gjorts om till dörr. Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

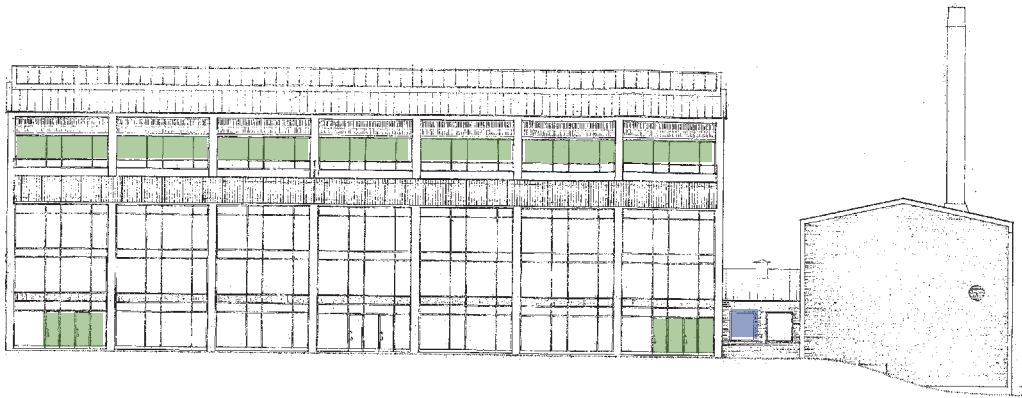

FASAD MOT ÖST, har en bevarad karaktär med anspelning på industriarkitektur genom sågtandstaket och pannhusets kvarvarande skorsten - vilka även skapar ett samband till industrimiljön i Gårda. Sågtandstaketets rännadalar är dock igit under senare tid, vilket förtar uttrycket något. Det gula fasadteglet är bevarat liksom flera ursprungliga fönster. Under 2000-talet har dock ett antal fönster mot gymmet i källarplanet bytts mot nya aluminiumfönster. Likaså har två fönster gjorts om till dörröppningar, varav en försetts med ett skärmtak på 1990-talet. Den ursprungliga trappan från markplan upp till simhallens åskådarplatser har ersatts mot en ny med enkel karaktär. Likaså har den park som tidigare låg vid den östra fasaden ersatts av parkeringsplatser. Trots detta besitter fasaden i sin helhet ett högt kulturhistoriskt värde. Pannhuset med sina ursprungliga smäckra stålpartier och kvarvarande skorsten utgör ett särskilt värdefullt inslag och ger associationer till industrimiljön på andra sidan Mölndalsån. Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

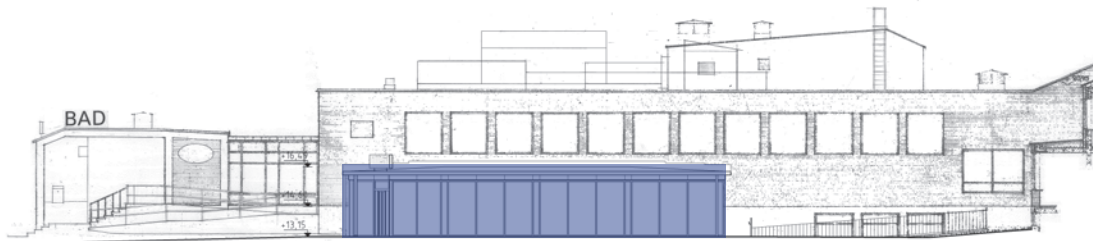
ÅLDER

- 1960
- 1990
- 2000-tal

Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

FASAD MOT SYD. Simhallsbyggnaden har ett intakt modernistiskt uttryck genom den geometriskt uppglasade fasaden präglad av det ursprungliga och smäckra spröjsverket av teak. Den utkragande solaltanen är bevarad, dock har denna försetts med en ny front av korrugerad plåt (oklart när så skedde). Samtliga fönsterpartier på solaltanen är också bytta under senare tid. Äldre neonskylt är bevarad på taket, dock med annan placering än ursprungligen (satt tidigare i den västra delen av taket). Fasaden besitter i sin helhet höga kulturhistoriska värden. Även pannhusets fasad är välbevarad, med undantag för att ett fönster bytts under senare tid. Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

FASAD MOT VÄST, har en till stora delar intakt 1950-talskaraktär, med undantag för tillbyggnaden från 2002. Samtliga fönster och dörrar i fasaden är ursprungliga, liksom det gula fasadteglet. Entrébyggnadens skärmtak med äldre skylt liksom det ursprungliga teakpartiet mellan entrébyggnad och omklädningsbyggnad utgör ett särskilt värdefullt inslag i stadsbilden. Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

ÅLDER

- 1990
- 2000-tal

Ej färgmarkerade fönster och dörrar är ursprungliga.

Sammanfattning ålder & värde i interiören

BOTTENVÅNING - ÖVERSIKT

Värdeklass

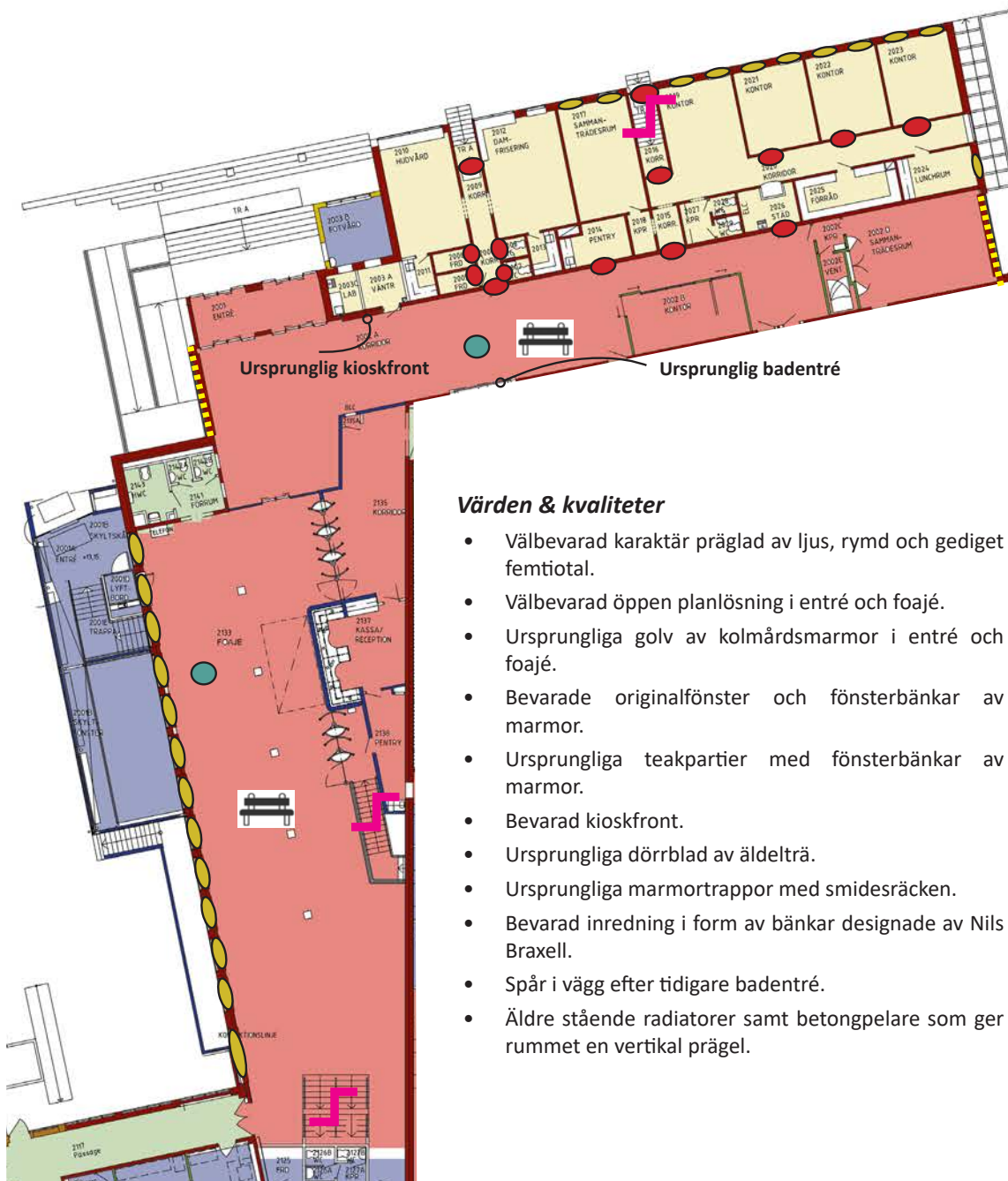
- **Rum med i särklass mycket höga kulturhistoriska värden**, av byggnadsminnesklass. Rummen har välbevarad planlösning och en hög andel originalmaterial i form av ytskikt samt fast och lös inredning av hög kvalitet.
- **Rum med högt kulturhistoriskt värde**. Rummen har välbevarad planlösning och en hög andel originalmaterial i form av ytskikt, alternativt nyttillverkade kopior.
- **Rum med visst kulturhistoriskt värde**. Rummen är av enklare karaktär alternativt delvis förändrade.
- **Rum med litet eller inget kulturhistoriskt värde**. Rummen saknar äldre delar och detaljer och är förändrade.

Ålder på väggar

- 1956
- 1960
- 1980
- 1990
- 2000-tal

Entréväningen i den ursprungliga delen av Valhallabadet är kulturhistoriskt värdefull i sin helhet. De olika avdelningarna - entré/foajé, omklädningsrum med torr och våt avdelning samt svalningsrum och simhall - har bevarat sin ursprungliga funktion och till stora delar även sin ursprungliga karaktär med en stor andel originalmaterial, alternativt nya ytsikt som utförts som kopior av de ursprungliga. Även om vissa rum är mer välbevarade än andra är värdet till stora delar kopplat till helheten där de olika delarna med sina egna starka karaktärer ger en upplevelserik interiör. På kommande sidor redovisas anläggningens olika delar där även detaljer av kulturhistorisk signifikans pekas ut på planritningarna.

ENTRÉ & FOAJÉ

Värden & kvaliteter

- Välbevarad karaktär präglad av ljus, rymd och gediget femtiotal.
- Välbevarad öppen planlösning i entré och foajé.
- Ursprungliga golv av kolmårdsmarmor i entré och foajé.
- Bevarade originalfönster och fönsterbänkar av marmor.
- Ursprungliga teakpartier med fönsterbänkar av marmor.
- Bevarad kioskfront.
- Ursprungliga dörrblad av äldelträ.
- Ursprungliga marmortrappor med smidesräcken.
- Bevarad inredning i form av bänkar designade av Nils Braxell.
- Spår i vägg efter tidigare badentré.
- Äldre stående radiatorer samt betongpelare som ger rummet en vertikal prägel.

Ålder på väggar

1956
1960
1980
1990
2000-tal

Teckenförklaring

	Ursprungligt golv av kolmårdsmarmor.		Ursprungliga fönsterpartier av teak.
	Äldre/ursprungliga dörrblad.		Ursprunglig trappa med sättsteg av marmor och bevarade räcken/handledare.
	Ursprungliga träfönster med fönsterbänkar av marmor.		Ursprungliga bänkar.

FD VAKTMÄSTARBOSTAD SAMT CAFÉ OCH 50-METERSBASSÄNGEN

Värden & kvaliteter

- Vaktmästarbostaden är kraftigt förändrad och bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden utöver korridoren med golv av terrazzo och äldre fönster.
- Cafeét och 50-metersbassängen har en helt modern prägel och bedöms inte besitta några kulturhistoriska värden.

OMKLÄDNINGSDELEN - TORR AVDELNING

Ålder på väggar

■	1956
■	1960
■	1980
■	1990
■	2000-tal

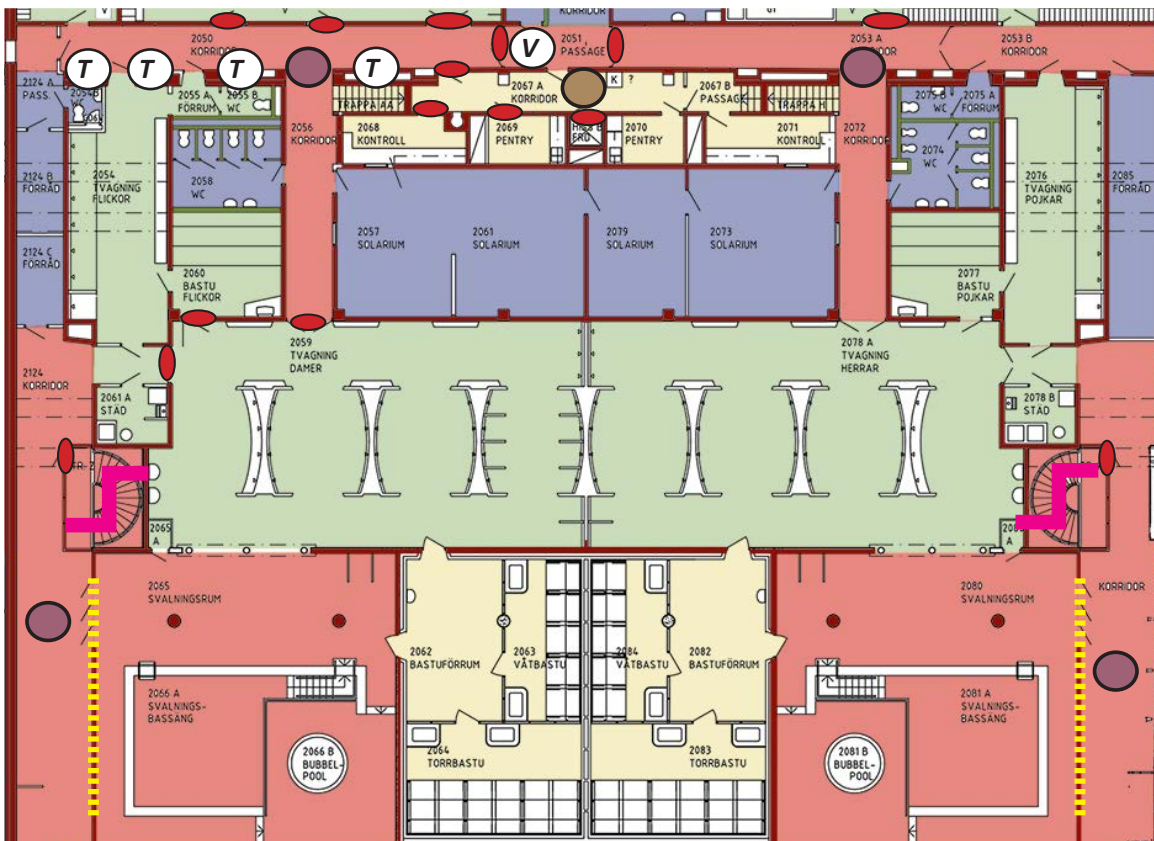
Teckenförklaring

●	Äldre träfönster med fönsterbänkar av marmor.
●	Ursprungligt golv av terrazzo.
●	Äldre/ursprungliga dörrblad.
Ⓥ	Äldre våg.
ⓓ	Ursprungliga ligg- och sitthytter.

Värden & kvaliteter

- Uppdelning i dam/flick och herr/pojk.
- Delvis bevarad planlösning.
- Bevarade sitt- och ligghytter i damernas omklädningsdel (hitflyttade).
- Enstaka bevarade detaljer så som dörrblad och äldre inredning - däribland äldre vågar liksom speglar med ramar av teak.

OMKLÄDNINGSDELEN - VÅT AVDELNING

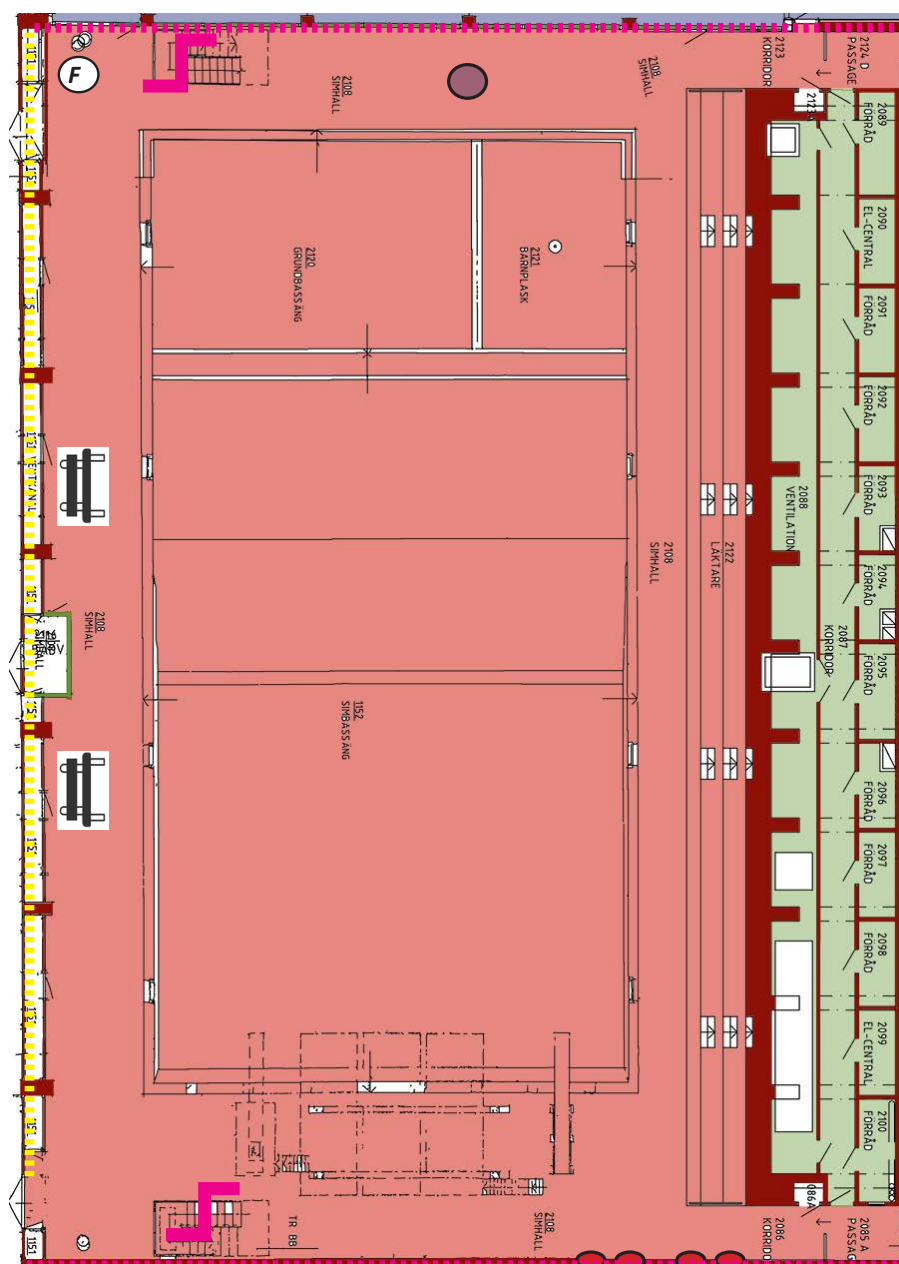
Värden & kvaliteter

- Välbevarad planlösning.
- Välbevarade korridorer med hög andel originalmaterial i form av golv och väggkachel liksom äldre torkskåp och utpräglad 1950-talskaraktär.
- Svalningsrum med välbevarad 1950-talskaraktär präglad av sober elegans. Bassäng ombyggd men delvis enligt ursprungligt utförande. Ursprungligt väggkachel delvis bevarat.
- Ursprunglig badreception med välbevarad internkorridor för personal med ursprungligt golv av Höganäsklinker liksom flera äldre dörrblad.
- Ursprungliga spiraltrappor till källaren och Romerska badet.
- Ursprungliga klinkerklädda trappor upp till motionshallarna.
- Ursprungliga trappor till källaren klädda med Höganäsklinker.
- Bevarade detaljer så som dörrblad, torkskåp, speglar, vågar och skyltar samt lös inredning i bastur.

Teckenförklaring

- Mosaikgolv, delvis ursprungligt.
- Ursprungligt Höganäsklinker.
- Karaktärsskapande teakpartier.
- Ⓥ Äldre våg.
- Ⓣ Äldre torkskåp.
- Äldre/ursprungliga dörrblad.
- └─ Ursprunglig trappa med sättsteg av marmor och bevarade räcken/handledare.

SIMHALLEN

Värden & kvaliteter

- Bevarad planlösning och rumsvolymer.
- Stora estetiska och upplevelsemässiga kvaliteter i ett rum präglat av ljus, rymd, grafisk skärpa, lekfullhet och gediget femtiotal.
- Stark koppling mellan inne och ute skapad av den uppglasade sydfasaden med smäckra spröjs i teak.
- Bevarade väggmosaiker utförda av Nils Wedel.
- Originalmaterial i form av golvmosaiker, dörrblad och en ursprunglig taktravers.
- Åskådargradängerna med hög andel ursprunglig mosaik.
- Hopptornet och de fribärande trapporna.
- Ursprungliga sittbänkar av trä.
- Fontän av natursten.
- Bassäng med naturstenskant.

Teckenförklaring

- Ursprungliga dörrblad.
- Ursprungliga bänkar.
- Ursprungliga fönster av teak.
- Wedels mosaiker
- Mosaikgolv, delvis ursprungligt.
- Ursprunglig trappa.
- Fontän

Ålder på väggar

- 1956
1960
1980
1990
2000-tal

KÄLLARE - ÖVERSIKT

Värdeklass

- **Rum med i särklass mycket höga kulturhistoriska värden**, av byggnadsminnesklass. Rummen har välbevarad planlösning och en hög andel originalmaterial i form av yt-skikt samt fast och lös inredning av hög kvalitet.
- **Rum med högt kulturhistoriskt värde**. Rummen har välbevarad planlösning och en hög andel originalmaterial.
- **Rum med visst kulturhistoriskt värde**. Rummen är av enklare karaktär alternativt delvis förändrade.
- **Rum med litet eller inget kulturhistoriskt värde**. Rummen saknar äldre delar och detaljer och är förändrade.

Ålder på väggar

- 1956
- 1960
- 1980
- 1990
- 2000-tal

I källarplanet besitter Romerska badet med sin bevarade bassäng, skrubbningsrum, bastur och ligghytter ett högt kulturhistoriskt värde. I övrigt präglas källaren av enklare och/eller förändrade utrymmen. Under simhallen ligger maskinhall och teknikutrymmen. Här finns ursprungligt golvklinker från Höganäs bevarat, men i övrigt rör det sig om enklare utrymmen. I de delar som ursprungligen fungerade som tvätteri finns idag gym, sportbutik liksom föreningslokaler. Utrymmena har genomgått stora förändringar och präglas av sentida material och yt-skikt varför de endast bedöms besitta ett litet kulturhistoriskt värde.

- Ursprungliga dörrblad.
- Ursprungligt Höganäsklinker.
- Ursprungligt klinkergolv.
- Ursprungligt golv av kolmårdsmarmor.
- Ursprunglig trappa med sättsteg av marmor och bevarade räckan/handledare.
- Ursprunglig kakelutsmyckning.
- Ursprunglig bassäng.
- Karaktärsskapande teakparti.
- Ursprungliga fönster med fönsterbänkar av marmor.
- Äldre våg.
- Äldre marmorbritsar/tvagningsbänkar.
- Äldre fågelbur.
- Ursprungliga ligghytter.

- Välbevarad planslösning.
- Bevarad 1950-talskaraktär i romerska badet präglad av lågmäldhet, enkelhet och materialkvalitet.
- Bassängen med sin tidstypiska materialbehandling.
- Kakelutsmyckning av Taisto Kaasinen.
- Ursprungligt klinkergolv och väggkakel bevarat i hög utsträckning.
- Bevarade ligghytter i gyllenbrun bok ritade av Nils Braxell.
- Ursprungliga trappor med steg av marmor.
- Äldre teakparti mot de ursprungliga trapporna.
- Flera äldre dörrblad.
- Bevarad inredning i form av hyllor, pallar, klädhängare och nyckelskåp samt skyltar.
- Bevarade marmorbitsar, tvagningsbänk och handukskrokar mm i tvagningsrum.
- Äldre möblemang i bastur ritad av Nils Braxell.
- En äldre fågelbur för naturligt fågelkvitter.

1956
 1960
 1980
 1990
 2000-tal

PANNHUSET

Värden & kvaliteter

- Välbevarad planlösning, men i övrigt enkel karaktär.
- Bidrar med förståelse för hur badhuset tidigare värmdes upp.
- Bevarad äldre teknisk utrustning

TEKNIKUTRYMMEN

Värden & kvaliteter

- Välbevarad planlösning, men i övrigt enkel karaktär.
- Ursprungligt golv av Höganäsklinker.

Ålder på väggar

- 1956
■ 1960
■ 1980
■ 1990
■ 2000-tal

Pontusbadet i Luleå från 1957 är fortfarande i bruk och visar stora likheter med Valhallabadet vad gäller exteriör och interiör, utformning och material. Källa: Luleå kommuns historiska bildarkiv

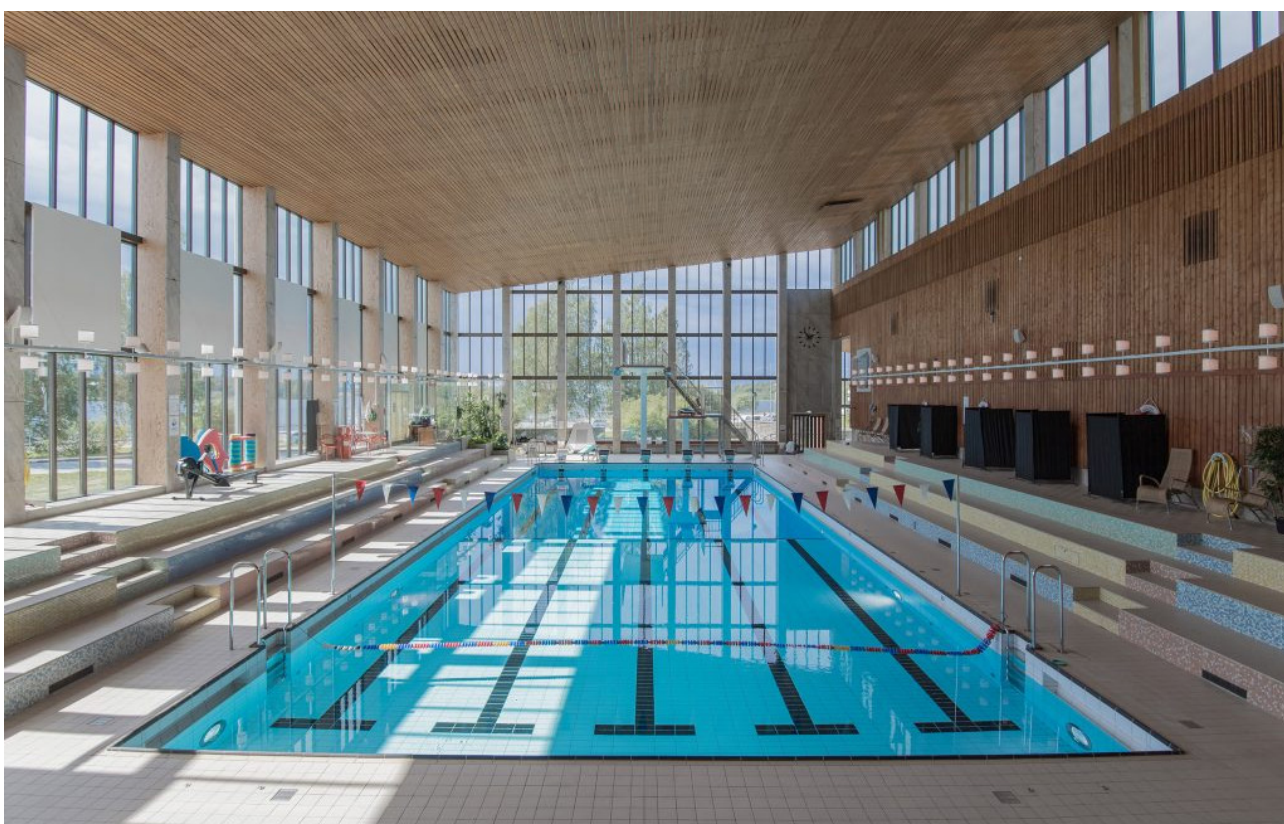
NATIONELL JÄMFÖRELSE

Badhusens representation inom den svenska kulturmiljövården

När det gäller badhus från efterkrigstiden finns bara ett representerat i det svenska byggnadsminnesbeståndet – Pontusbadet i Luleå som uppfördes 1957. Merparten av de badhus som skyddas som byggnadsminnen är från 1800-talets slut eller 1900-talets början – t ex Sturebadet i Stockholm från 1885, Hagabadet i Göteborg från 1876, Varmbadhuset i Karlskrona från 1904 och Ekeby badhus i Bjuv från 1920. I kommunala planeringsunderlag så som bevarandeprogram, kulturmiljöprogram och inventeringar finns dock flera badhus från efterkrigstiden utpekade som bevarandevärda och särskilt kulturhistoriskt värdefulla.

Liknande badhus från 1950-talet

Valhallabadet har inte enbart betydelse på lokal nivå utan även på regional och nationell nivå som en av få bevarade större badhusanläggningar från 1950-talet. Utöver Valhallabadet uppfördes under 1950-talet ett stort antal badhus runt om i Sverige. Valhallabadet var det största, men kan ändå jämföras med åtta relativt stora badanläggningar - Pontusbadet i Luleå, Tivolibadet i Kristanstad, Simhallsbadet i Kiruna, Norrtälje badhus, Simhallsbadet i Malmö, Örjanshallen i Skelleftehamn och Vasalundshallen i Solna. Förutom Valhallabadet är dock endast Pontusbadet i Luleå från 1957 i samma välbevarade skick. Med sin bibehållna exteriör och interiör utgör det liksom Valhallabadet ett pedagogiskt exempel på 1950-talets modernistiska och socialpolitiska

Pontusbadet är välbevarat och marknadsför sig idag som ett charmigt bad i 50-talsarkitektur. I likhet med Valhallabadet skapades en stark kontakt mellan ute och inne genom uppglasade fasader. Källa: Svartvita foton från Luleå kommuns historiska bildarkiv. Färgfoto från actic.se

förankrade arkitektur och dess kvalitetsmedvetna byggande med stort inslag av konstnärlig utsmyckning i interiören. Pontusbadet används än idag för sin ursprungliga funktion och skyddas som byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Även Simhallsbadet i Malmö och Örjanshallen i Skelleftehamn är bevarade med bibehållen funktion. Båda är dock kraftigt ombyggda interiört och är inte längre tydliga representanter för 1950-talets badhusbyggande. Vasalundshallen i Solna från 1957 stängdes 2022 och står inför en omfattande renovering. Åtgärderna innebär att byggnaden ska ges en annan funktion och transformeras till aktivitetshus med bollhallar mm. Tivolibadet i Kristiansstad och Norrtälje badhus har rivits under senare tid. I samband med Kirunas stora stadsomvandling kommer stadens simhallsbad från 1958 att rivas. För närvarande pågår arbete med att flytta över delar och konstverk från det gamla badhuset till det nya som är under uppförande.

DEL 2:

ANTIKVARIISK KONSEKVENSBESKRIVNING &
FÖRSLAG TILL KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER

KONSEKVENSBESKRIVNING

Enligt ett politiskt inriktningsbeslut ska Valhallabadet, Scandinavium och Valhalla sporthallar rivas och ersättas med ett nytt centralbad norr om Valhallagatan och en ny arena placerad på nuvarande Valhallabadets tomt. Avsikten är att det nya centralbadet uppförs först och därefter rivs Valhallabadet för att lämna plats åt den nya arenan. Den antikvariska konsekvensbeskrivningen nedan avser konsekvenser av en fullskalig rivning av Valhallabadet betraktat som ett enskilt byggnadsverk samt som en del av det stadsbyggnadssammanhang med avseende på stadsmiljöns berättarinnehåll och kulturhistoriska upplevelsekvaiteter. De kulturhistoriska värden och kvaiteter som identifierats i del 1 av rapporten fungerar som bedömningsgrund. Beskrivning av konsekvenser kopplade till detaljplaneförslagen och tillkommande bebyggelse har inte ingått i uppdraget.

Effekt och konsekvenser av en fullskalig rivning

Åtgärden innebär att Valhallabadet rivs i sin helhet. Byggnaden har bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefull genom utpekande i stadens bevarandeprogram, vilket innebär att dess bevarande är att betrakta som ett allmänt intresse. I samband med att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring har länsstyrelsen bedömt att Valhallabadet uppfyller kriterierna för att bli ett byggnadsminne, ansökan har dock avslagits med hänsyn till det politiska inriktningsbeslutet. Valhallabadet har även en understödjande funktion för det anslutande riksintresset Gårda genom anläggningen höjd-, gestaltnings-, material- och kulörmässigt medvetet har anpassats till den ålderdomliga industrimiljön.

Förlust av stora och unika samhälls- och socialhistoriska värden

Valhallabadet, betraktat som enskilt byggnadsverk, speglar badhusens betydelse under folkhemsbygget och har ett stort samhälls- och socialhistoriskt värde som är kopplat till det välbevarade badhuset från 1956 betraktat som en helhet. En rivning innebär en stor fysisk effekt då byggnadsverket har en funktion som en manifestation av tidens satsningar på bad och rekreation för att främja folkhälsan genom simundervisning, motionssimning, renlighetsbad och solbad i en tid då badandet gick från att vara en hygienisk angelägenhet till bli en plats att umgås och koppla av på. Rivning innebär en förlust av ett byggnadsverk som på ett pedagogiskt vis åskådliggör folkhemmets strävanden för höjd levnadsstandard och folkhälsa, bättre demokrati och rätten till den egna fritiden. Effekten sker på såväl lokal som nationell nivå då Valhallabadet idag är en av endast två större och välbevarade representanter för 1950-talets badhusbyggnad i Sverige. Konsekvensen för de samhälls- och socialhistoriska värdena bedöms som mycket stor då det innebär att berättelsen om 1950-talets förändrade syn på badandet försvagas på ett nationellt plan. Likaså går stora pedagogiska värden förlorade genom förlust av en byggnad som med sin vackra och genomarbetade interiör utgör ett tydligt, välbevarat och unikt uttryck för folkhemmet. Att ett badhus är så intakt bevarat som Valhallabadet med avseende på såväl simhallen som övriga delar med svalningsrum, korridorer, Romerska badet liksom närmast museala delar så som bevarade sitt- och ligghytter i originalutförande, skrubbningsbänkar av marmor, torkskåp, vågar, äldre skyltar och speglar, anteckningsböcker där gäster bokfört sin vikt mm är unikt i Sverige.

Förlust av en folkhemsikon med betydelse för stadsbilden

En rivning medför en stor fysisk och visuell effekt eftersom det innebär att Göteborg förlorar en välbevarad och tidstypisk 1950-talsbyggnad med höga arkitekturhistoriska värden. Värdet är kopplat till den befintliga byggnaden och dess form, gestaltning, materialsammansättning och tidstypiska interiör. Såväl exteriör som interiör präglas av en hög andel originalmaterial i form av fasadernas gula tegel, ursprungliga fönsterpartier av teak, den magnifika interiören med golv och socklar av kolmårdsmarmor, dörrblad i ljus bok respektive varmröd teak, kakel och klinker i ljusa pastelltoner, ursprungliga trappor, specialritad inredning, arkitekturbunden konst mm.

Konsekvensen av en rivning bedöms som mycket stor eftersom Valhallabadet är ett välbevarat och representativt exempel på en 1950-talsbyggnad. Det innebär att staden förlorar ett tydligt exempel på folkhemstidens form- och kvalitetsmedvetna byggande och att berättelsen om 1950-talets omsorgsfullt utformade offentliga miljöer och syn på gott stadsbyggande försvagas. Det innebär även en stor konsekvens för stadsbilden genom förlust av ett byggnadsverk som bidrar till historiskt tidsdjup och en varierad stadsmiljö där de befintliga fasaderna skiftar karaktär åt de olika väderstrecken och uppdelningen i olika byggnadskroppar får den ytmässigt stora anläggningen att upplevas som relativt småskalig.

Förlust av stora konstnärliga, estetiska och upplevelsemässiga värden

Rivning av Valhallabadet innebär också en stor fysisk och visuell effekt genom förlust av stora estetiska och konstnärliga värden. Interiören har en mycket välbevarad 1950-talskaraktär med hög kvalitet i material och utförande med ett stort inslag av konst. Rivning medför därför stora negativa konsekvenser genom förlust av estetiska och upplevelsemässiga värden som idag är tillgängliga för alla. Störst konsekvens innebär rivning av badets kronjuvel - simhallen med sina mosaiker - men även rivning av omklädningsbyggnaden med sin välbevarade våta avdelning präglad av sober elegans, Romerska badet och den välgestaltade foajén innebär förlust av stora upplevelsemässiga värden. Badets olika avdelningar har egna starka karaktärer och bidrar alla till en helhetsupplevelse i rörelsen genom anläggningen, varför rivning bedöms medföra en mycket stor negativ konsekvens genom förlust av en välbevarad helhet med stora upplevelsemässiga värden. En rivning innebär en förlust av en samkomponerad helhet där alla material och all inredning är noga utvald för den specifika badhusmiljön i ett samarbete mellan arkitekter och konstnärer för att skapa en byggnad som var en skönhetsupplevelse i sig själv.

Rivning riskerar även påverkan på enskilda delar med ett högt konstnärligt värde. Rivning av Wedels ursprungliga glasmosaiker i simhallen skulle medföra stora konsekvenser då det berör ett tidstypiskt konstverk skapat av en betydelsefull folkhemskonstnär. Konstverket besitter inte bara estetiska kvaliteter utan även ett konstnärligt och konsthistoriskt värde genom att spegla att folkhemmets satsningar inte bara omfattade sociala reformer utan även en tanke om att konsten skulle bli allas egendom. Mosaikerna är också Wedels kvantitativt största konstverk och ett representativt exempel på hans färgstarka abstrakta kompositioner. Den håller hög kvalitet och många av glasbitarna är handklippta för att passa perfekt in i det oregelbundna mönstret. Även den handmålade kakelutsmyckningen i Romerska badet utförd av Taisto Kaasinen besitter ett konstnärligt och konsthistoriskt värde som riskerar att gå förlorat vid en rivning. Likaså påverkas specialdesignad inredning av hög kvalitet ritad av inredningsarkitekten Nils Braxell i form av t ex ligg- och sitthytter samt bänkar som genom sin höga materialkvalitet speglar en period då svensk design hade en storhetstid.

En OS-medalj går i graven

Valhallabadet ingår, tillsammans med sporthallarna och Scandinavium, i en kulturhistoriskt värdefull och redan år 1948 planerad helhet för att möta det växande Göteborgs behov av idrotts-, fritids- och evenemangsbehov. En rivning av de tre byggnadsverken innebär en stor fysisk effekt och att den enda anläggning i Sverige vars ritningar belönats med OS-medalj försvinner. Rivning av Valhallabadet medför störst konsekvens, eftersom den mycket välbevarade byggnaden uppfördes helt i enlighet med tävlingsförslaget. Det innebär att en rivning inte bara får konsekvenser på lokal nivå, utan även på nationell och internationell nivå.

Ett folkkärt bad och en mötesplats försvinner

Rivning av den fysiska byggnaden innebär också en stor effekt genom påverkan på immateriella värden, dvs värden i form av minnen, identitet och tradition som inte utgörs av den fysiska byggnaden men som är kopplade till den. Valhallabadet har sedan invigningen varit tillgängligt för den breda allmänheten och är alltså ett folkkärt bad. En rivning medför därför en stor konsekvens genom förlust av en för många viktig social mötesplats fylld med minnen från såväl simskoletid som umgänge med vänner. Graden av konsekvens varierar givetvis för olika människor och är beroende av den enskildes koppling till byggnaden liksom av i vilken mån det nya badet på tomten mittemot kan återspegla eller knyta an till de immateriella värdena.

KUMULATIVA EFFEKTER

Minskat tidsdjup utmed Valhallagatan

De negativa effekterna av rivning av Valhallabadet förstärks av rivning av Scandinavium och sporthallarna. En rivning av de tre byggnadsverken innebär en förlust av en stor del av det aktuella utredningsområdets årsringar vilket avsevärt försvagar möjligheten att förstå miljöns framväxt då den byggnadsmässiga brokighet som utmärker området med bebyggelse från olika epoker minskar avsevärt. Det skulle även innebära att kvarteret förlorar sitt tidsdjup och sin historiska förankring. Stråket utmed Valhallagatan skulle gå miste om årsringar som bidrar till att skapa en historisk mångfald och en varierad stadsmiljö.

Påverkan på riksintresset Gårda

Valhallabadet har idag en understödjande funktion för riksintresset och den ålderdomliga industrimiljön genom att anläggningens volymhantering, låga skala och materialsammansättning tydligt förhåller sig till riksintresset och ger en upplevelse av att den småskaliga bebyggelsen i Gårda rent visuellt fortsätter på motsatt sida Mölndalsån. En rivning av ett till Gårda väl anpassad byggnadsverk innebär en visuell effekt på riksintresset. Graden av konsekvens för riksintresset är dock beroende av tillkommande bebyggelse på Valhallabadets tomt och i hur hög grad denna lyckas visuellt samspela med riksintresset Gårda.

SAMLAD BEDÖMNING

Konsekvensbeskrivningen har visat att en rivning av Valhallabadet skulle innebära att stora och dokumenterade kulturhistoriska, upplevelsemässiga, konstnärliga och estetiska värden går förlorade. Det innebär en förlust av historia, ett värdefullt inslag i stadsbilden och en social mötesplats som flera generationer göteborgare har en relation till. Därtill är Valhallabadet den enda svenska byggnad som är uppförd helt i enlighet med ritningar som erhållit OS-medalj i tävlingsgrenen konst och kultur.

Rivning får konsekvenser som är kopplade till såväl det enskilda byggnadsverket som rivs liksom för den större anläggning av bad- och idrottshus den ingår i samt på en övergripande stadsnivå då en byggnad med betydelse för stadsbilden försvinner. Att även Scandinavium och sporthallarna i samma kvarter rivs kommer vidare att resultera i en reducering av kvarterets och stadsmiljöns historiska berättarinnehåll.

Rivning av den senare 50-meterbassängen bedöms dock inte medföra några negativa konsekvenser då denna i dagsläget bedöms besitta måttliga kulturhistoriska värden.

KOMPENSATORISKA ÅTGÄRDER

Nedan diskuteras kompensatoriska åtgärder som bör vidtas till följd av den förlust av kulturvärden en rivning av Valhallabadet medför. Med kompensatoriska åtgärder avses inte som inom t ex naturvärden att kulturhistoriska värden kan kompenseras för genom att ersättas. En rivning kommer, oaktat eventuella kompensatoriska åtgärder, att leda till att stora kulturvärden försvinner eftersom värdena är kopplade till den befintliga byggnaden som rivs. Däremot kan kompensatoriska åtgärder delvis balansera påverkan på stadsbilden och förlusten av t ex konstnärliga och immateriella värden, dvs värden som inte är helt beroende av det fysiska byggnadsverket.

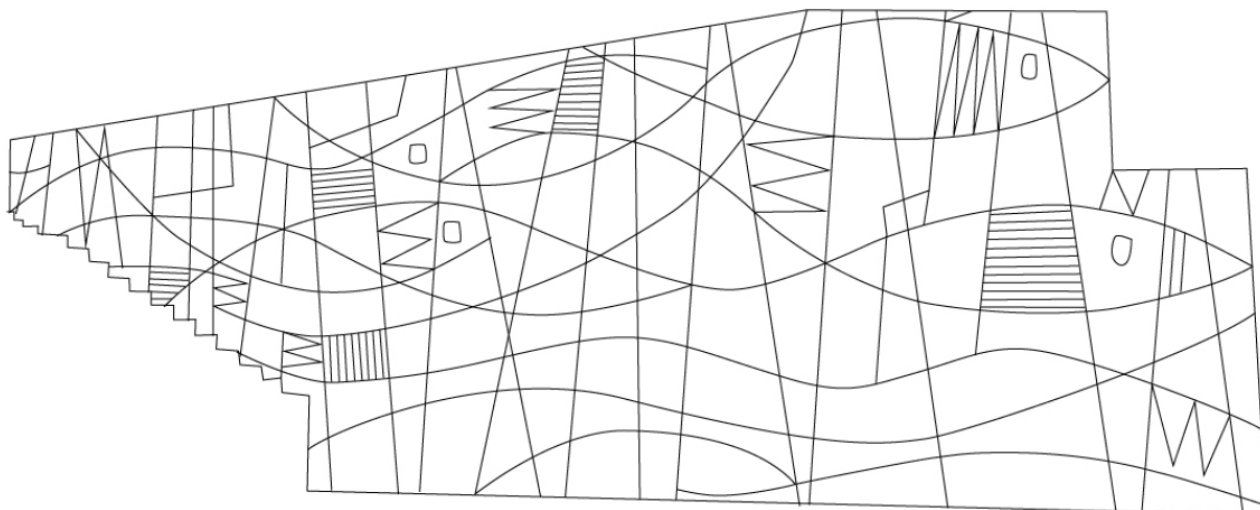
De kulturhistoriska värden som går förlorade vid en rivning av Valhallabadet går inte att kompensera för då de är beroende av byggnadsverket och dess bevarande. De arkitekturhistoriska värdena är helt beroende av byggnaden, dess exteriöra form och gestaltning, ursprunglig materialsammansättning liksom den välbevarade interiören. Dessa värden kommer att gå förlorade vid en rivning. Likaså skulle de upplevelsemässiga värden som interiören besitter gå förlorade även om delar flyttades till ett nytt sammanhang eftersom värdet är beroende av sammansättningen av rum/avdelningar med skiftande karaktär som ger besökaren en rik upplevelse i rörelsen genom anläggningen. Även de socialhistoriska- och samhällshistoriska värden som Valhallabadet besitter genom spegla folkhemmets strävanden är även de i huvudsak kopplade till byggnaden betraktad som ett fysiskt uttryck för denna epok. De kulturhistoriska värdena är således kopplade till Valhallabadet betraktad som en helhet där byggnadsverket består av ett antal olika delar (entré/foajé/omklädning/simhall och pannhus) samt bevarade detaljer i dessa delar. Vid en rivning kan detaljer tas tillvara och återbrukas, men helheten går förlorad. Konst och inredning har självklart ett estetiskt värde även vid återbruk, men det kulturhistoriska värdet låter sig inte lätt flyttas. Detta eftersom den historiska läsbarheten försvagas när detaljer flyttas från sitt ursprungliga sammanhang och den ursprungliga kontexten går förlorad. Återbruk kan därför inte ses som en del i ett bevarande eller som ett återbruk av kulturhistoriska värden. Däremot innebär återbruk ett tillvaratagande av befintliga resurser som också delvis kan bidra till värnandet av immateriella, konstnärliga och konsthistoriska värden. Nedan beskrivs förslag till åtgärder som syftar till att ta tillvara på delar som har ett egenvärde samt åtgärder för att balansera den förlust av immateriella värden som en rivning innebär. Dessutom lämnas rekommendationer för att värna det stadsbyggnadshistoriska sammanhang som Valhallabadet idag är en del av.

Återbruk av delar, material och konst - vad kan och bör flyttas?

Vid en eventuell rivning bör värden kopplade till enskilda delar, material, konstverk och byggprodukter säkerställas. Vissa delar bör återbrukas i det badhus som ersätter Valhallabadet för att knyta an till det förlorade badets identitet eller för att de är beroende av att placeras i just en badhusmiljö. Andra delar bedöms som viktiga att återbruka, men inte nödvändigtvis i ett badhus. Säkerställandet av dessa delar och detaljer kan inte regleras i detaljplan. Inför en eventuell rivning bör avtal mellan berörda parter upprättas med avseende på delar som ska flyttas och hur dessa ska hanteras. Likaså bör avtal om återbruksinventering upprättas.

Åtgärderna har delats upp i tre kategorier som diskuteras på kommande sidor:

- Konstverk som bör flyttas med till nytt badhus. Konst kan överleva de byggnader de finns i och fortsatt ha ett konsthistoriskt och konstnärligt värde i ett nytt sammanhang. Wedels glasmosaik i simhallen och Kaasinens handmålade kakel i Romerska badet har ett så stort identitetsskapande och konsthistoriskt värde att de bör återbrukas i nytt sammanhang. Bägge är starkt förknippade med bad i allmänhet och Valhallabadet i synnerhet, varför de i första hand bör flyttas med till det nya centralbadet för att bli begripliga och för att koppla minnen till det nya badhuset. När det gäller Wedels mosaiker krävs utredningsarbete för att fastställa om det är möjligt att demontera och återmontera dem.
- Inredning som bör flyttas med till nytt badhus. Specialdesignad inredning så som t ex Braxells sitt- och ligghytter har högt konstnärligt och socialhistoriskt egenvärde och bör säkerställas och återbrukas. Byggnaden innehåller även flera äldre delar av närmast museal karaktär som bör tas om hand. Återbruk bör i första hand ske i badhusmiljö och i nytt centralbad.
- Material av hög kvalitet som inte bör kasseras. I Valhallabadet förekommer material och byggprodukter av hög kvalitet som inte bör gå på deponi utan återanvändas i nya sammanhang. Här är krav på sammanhang inte lika styrt till just badhusmiljöer.

Skiss av Wedels mosaikvägg upprättad av Stenkonservering i Väst inför konservering. Mosaiken har en tydlig fältindelning vilket underlättar vid en eventuell framtida demontering. Källa: AB Stenkonservering i Väst 2022

Konstverk

Wedels mosaiker

Wedels väggmosaiker i simhallen är kanske det som idag har blivit mest synonymt med Valhallabadet. Mosaikerna har ett högt konstnärligt värde liksom ett starkt identitetsvärde. En flytt skulle innebära att dess kulturhistoriska värden minskar genom att konstverket tas ur sitt historiska sammanhang och förlorar sin ursprungliga funktion som en del i en modernistisk gestaltning. Mosaikerna är starkt beroende av sitt sammanhang då de är utformade specifikt för Valhallabadet där arkitekt och konstnär arbetade tillsammans för att skapa simhallens rum. Mosaikerna följer gradängernas, takets och solaltanens form samt ingår i en samgestaltad helhet i simhallen där materialval och kulörer samverkar. När det tas ur sitt sammanhang förloras därmed en del av värdet. Att bevara mosaikerna och ge dem ett nytt sammanhang är ändå högst motiverat då de även i ett nytt sammanhang skulle kunna spegla folkhemtidens konstnärliga ideal och ge ett upplevelsevärde. Genom att återbruka dem kan minnen och traditioner som är förknippade med Valhallabadet delvis flyttas med till ett nytt sammanhang. Att ersätta de befintliga mosaikerna med t ex en kopia i det nya centralbadet hade inneburit förlust av konsthistoriska och konstnärliga värden.

Det måste dock noga utredas om det är tekniskt och praktiskt möjligt att flytta konstverket och hur det bör göras. Mosaiken är monterad för hand, troligtvis direkt på den bärande betongstommen, sannolikt i ett starkt bruk, och kommer till följd av sin storlek vid demontering behöva sågas upp i flera delar liksom sågas ut ur betongväggen. Konstverket har visserligen en tydlig fältindelning som underlättar, men demonteringen kommer att innebära dels en teknisk svårighet, dels en påverkan på konstverket som till stora delar består av små och specialklippta mosaikdelar specifikt anpassade efter konstverket. Likaså kommer man sannolikt behöva borra hål i varje fält för att möjliggöra att lyfta ner dem. En av mosaikväggarna konserverades år 2022 och är i relativt gott skick. Den andra väggen är i delar i tekniskt dåligt skick med omfattande sprickbildning, vilket kan försvåra arbetet. Mosaikerna kommer att behöva konsolideras av konservator före demontering. Likaså kommer det att krävas konservatorsarbete i samband med återmontering i nytt sammanhang. Ytterligare en faktor rör miljöfarliga ämnen. I 1950-talsbyggnader är det vanligt att det förekommer hälsofarliga material och det kan inte uteslutas att det förekommer även i Valhallabadet.

Det finns även en logistisk utmaning kopplad till återmontering av konstverket. Om det ska ske i det nya badhuset då det måste komma in i rätt skede under byggtiden. Om konstverket behöver förvaras i nedmonterat skick måste frågan om förvaring av det 700 m² stora konstverket utredas.

Följande behöver undersökas:

- Hur mosaiken är monterad mot stommen, vilket bruk som har använts och vilka tillsatser det innehåller. Det bör även göras en provtagning för att utesluta miljöfarliga ämnen.
- Utredning av metod för demontering måste tas fram i samråd med konservator. Detta gäller t ex metod för sågning. Likaså måste metoder för konsolidering före liksom konservatorsåtgärder under och efter demontering utredas i samverkan med konservator. Erfarenheter från liknande projekt bör inhämtas.
- Utredning kring hur det demonterade konstverket ska sättas upp i en ny byggnad.
- Utredning kring logistik.

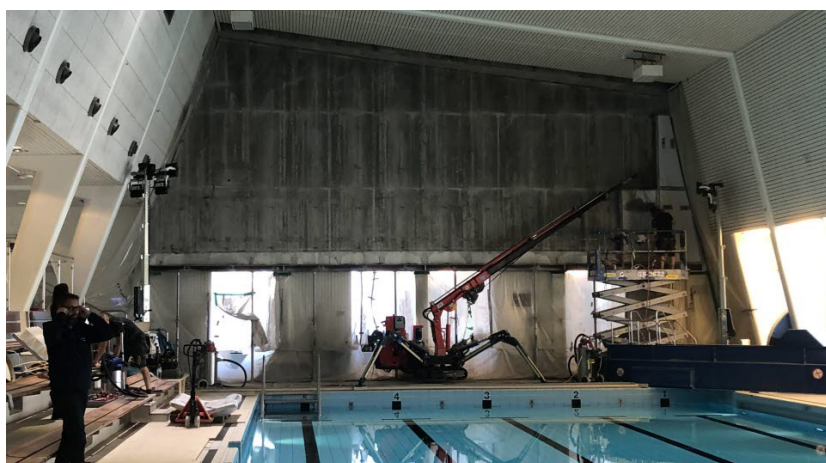
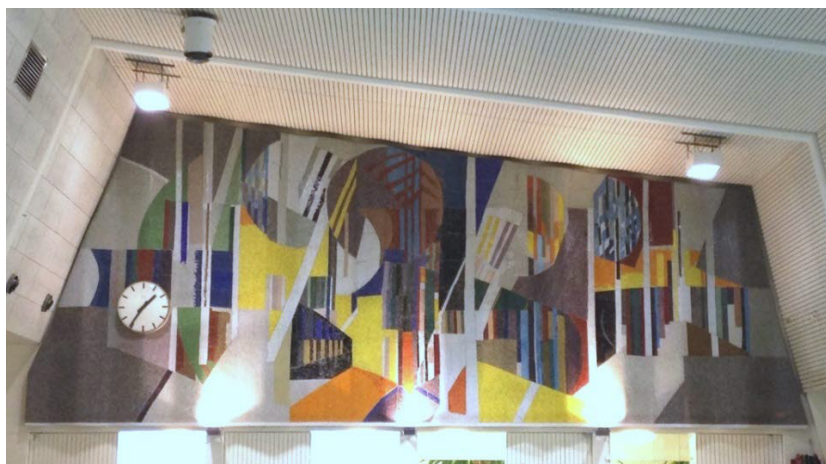
Om Wedels mosaiker flyttas ses följande som avgörande:

- Funktionellt samband. Konstverket är skapat för en simhallsmiljö och har en tydlig koppling till bad. Det är därför av stor betydelse för konstverkets kontext att det återbrukas i just en badhusmiljö.
- Geografiskt samband. Mosaikernas identitetsskapande funktion är kopplat till såväl badhusfunktionen som till miljön utmed Valhallagatan. Därför bör konstverket flyttas med till det nya centralbadet som planeras uppföras tvärs över gatan.
- En intakt helhet. Att endast flytta en del av Wedels mosaik hade inneburit ett stort ingrepp i konstverkets integritet. Det bör därför flyttas intakt i sin helhet. Konstverket täcker två separata väggar. I första hand bör konsten på bägge väggar säkerställas och ges ett nytt och gemensamt sammanhang.
- Integrerad del av byggnaden. För att värna upplevelsen av mosaikerna är det viktigt att de även i sitt nya sammanhang blir en integrerad del av byggnaden/rummet. Det bör alltså inte hanteras som ett fristående konstverk. Det innebär att den byggnad som mosaikerna ska placeras i måste planeras och gestaltas tillsammans med konstverket bl a genom anpassning till konstverkets form.
- Del av samgestaltad helhet. Mosaikerna är en del i ett rum där material, kulör och form samverkar. Konstverket går i mjuka kulörer till vilka rummets pastellfärgade mosaik är anpassad. Samtidigt skapas vackra kontraster genom dörrarnas och fönsterpartiernas varmröda teak och de vitmålade betongtrapporna. Detta måste även ett nytt sammanhang ta hänsyn till. Det lekfulla uttrycket i simhallen bygger på en lek med geometri där de abstrakta mosaikerna kontrasterar mot trapporna liksom hopptornet vars form bygger på geometriska förskjutningar. Om endast mosaikerna flyttas förloras en del av det upplevelsemässiga värdet. Därför bör man eftersträva att återskapa spelet mellan den abstrakta mosaiken och den geometriska verkan som hopptornet och trapporna ger.

Erfarenheter från flytt av mosaiker i Kiruna

I samband med Kirunas stora stadsomvandling kommer stadens simhallsbad från 1958 att rivas och delar att flyttas över till Kirunas nya kommunala badhus. Likt Valhallabadet innehåller simhallsbadet i Kiruna ett flertal konstverk av hög kvalitet. En avgörande skillnad mot Valhallabadet är att i Kiruna hade man inget val. Här rivs och flyttas byggnader för att marken försvinner till fördel för gruvdriften. Att då flytta med sig konsten är ett viktigt led i att skapa identitet i den stora stadsomvandlingen. Kommunen står för alla kostnader kopplade till flytt av konst mm. För de byggnader som rivs och ersätts har kommunen avsatt medel för konstnärlig gestaltning. I de avtal som upprättas av kommunen med LKAB angående avveckling av staden framgår att kommunen har rätt att ta det de vill ur byggnaderna. LKAB undersöker om det är möjligt och kommunen står för alla kostnader.

Precis som i Valhallabadet var två av väggarna i simhallen försedda med en dekorativ väggmosaik. Den vågformademosaik "Djungelinteriör" skapades av John Wipp. Konstverkets vågform bidrog till den goda akustiken i simhallen. Frågan om att bevara och återanvända mosaiken var med som en förutsättning i projekteringen av det nya badhuset. Badhusmosaikens ersätter ny konstnärlig gestaltning i det nya badhuset enligt kommunens 1%-regel. Mosaiken demonterades sommaren 2021 och är i skrivande stund på väg att återmonteras i det nya badhuset. För att fastställa hur demonteringen skulle utföras fick efterforskningar kring hur den ursprungligen var monterad göras. Det visade sig att mosaiken inte var en del av den bärande väggen utan bestod av ett antal

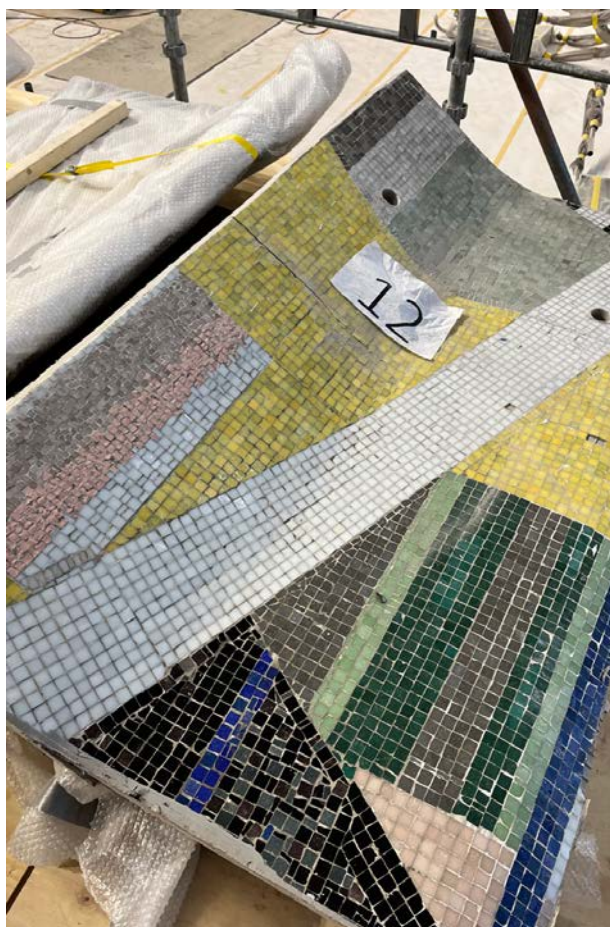
Badhuset i Kiruna uppfördes 1957 och försågs liksom Valhallabadet med konstnärlig utsmyckning i form av väggmosaiker, om än i mindre skala. Mosaikerna har demonterats för att återanvändas i Kirunas nya badhus. De tre fotografierna till vänster visar mosaikerna före, under och efter demontering. Foto: Clara Nyström, stadsantikvarie i Kiruna.

element som hängde på distanser från väggen och därefter hade sammanfogat så att skarvarna inte längre var synliga. Detta till skillnad från Valhallabadet där mosaiken är monterad för hand sannolikt direkt på de bärande ytterväggarna. Vid demonteringen sågades mosaiken upp i 36 delar. Innan sågningen konsoliderades mosaiken och det borrades hål för att möjliggöra att lyfta ner dem. Med sina drygt 65 m² beskrivs den av Kirunas kulturförvaltning som den största vågformade mosaiken i världen som flyttats.

Även andra konstverk liksom bl a den gamla badskylten och fasadskiffer kommer att flyttas med till det nya badhuset som ett led i arbetet med att skapa igenkänning och förankring i stadsomvandlingen. Även byggnadsdelar från ett äldre badhus från 1913 liksom från stadshuset kommer att återanvändas i nya badhuset. Från stadshuset flyttas bl a Bruce Carters mosaikkonstverk "Fire dansende i sol" som liksom i Valhallabadet är en del av den bärande väggen. I detta fall sågades mosaiken ut och återmonterades i en ny vägg i det nya badhuset.

Illustration över Kirunas nya badhus, tänkt utseende i hoppbassängen med mosaiken Djungelinteriör på sin nya plats. I sitt nya sammanhang kommer den inte att upplevas som en del av väggen, utan snarare som en tavla på väggen. Illustration: We Group

Fotot visar en utsågad sektion av mosaiken. Foto: Clara Nyström, stadsantikvarie i Kiruna.

Bruce Carters mosaikkonstverk "Fire dansende i sol" ska flyttas från Kirunas stadshus till det nya badhuet. Foto: Clara Nyström, stadsantikvarie i Kiruna.

Detalj av Taisto Kaasinens handmålade utsmyckning i kakel.

Kaasinens kakelutsmyckning

Taisto Kaasinens handmålade kakel med lekfullt havsmotiv i Romerska badet har ett så stort konsthistoriskt och identitetsskapande värde att konstverket bör bevaras och återbrukas i nytt sammanhang. Kakelväggen är visserligen starkt beroende av sitt sammanhang då den är utformad specifikt för Romerska badet, men även i ett nytt sammanhang skulle kaklet utgöra ett uttryck för ett konstnärligt hantverk från 1950-talet. De minnen som de som regelbundet besökt Romerska badet under 60 år kan delvis knytas till det nya sammanhanget.

Metoder för varsam demontering av kaklet måste utredas. Väggen består dels av enfärgade kakelplattor dels av dekormålade plattor. De kakelplattor som är dekormålade är av särskilt värde medan de enfärgade skulle kunna vara möjliga att ersätta med nytillverkade kopior om det inte är möjligt att demontera allt kakel.

Om Kaasinens kakel flyttas ses följande som avgörande:

- **Funktionellt samband.** Kakeldekoren är skapad för en miljö med koppling till bad och avslappning. Det är därför av stor betydelse för konstverkets kontext att det återbrukas i en miljö med liknande funktion.
- **Geografiskt samband.** Kakeldekorens funktion som ett identitetsskapande konstverk är kopplat till såväl badhusfunktionen som till miljön utmed Valhallagatan. För att äldre minnen ska kunna kopplas till konstverket bör det flyttas med till det nya centralbadet som planeras uppföras tvärs över gatan.

Inredning

Valhallabadet innehåller specialdesignad, välbevarad och tidstypisk inredning av hög kvalitet som bör tas tillvara och säkerställas. De social- och samhällshistoriska värdena är i huvudsak kopplade till Valhallabadet betraktad som en helhet, men vissa enskilda delar av inredningen har även ett värde i sig själva som en spegling av tidens syn på badandet. Detta gäller i synnerhet de bevarade sitt- och ligghytterna i gyllenbrun bok utrustade med liggbritsar, läslampa, spegel, klädska och små låsbara skåp för värdesaker - allt i originalutförande. Deras förmåga att återspegla sitt kulturhistoriska sammanhang skulle visserligen minska i ett nytt sammanhang, men till följd av att de besitter såväl konstnärliga som samhälls- socialhistoriska- och identitetsskapande värden ses det som viktigt att de bevaras och ges ett nytt sammanhang. Ett annat exempel är Braxells sittbänkar av teak i entré och foajé liksom drickfontänen inne i simhallen. Denna typ av inredning skulle även i ett nytt sammanhang vara ett uttryck för 1950-talets kvalitetsmedvetna design.

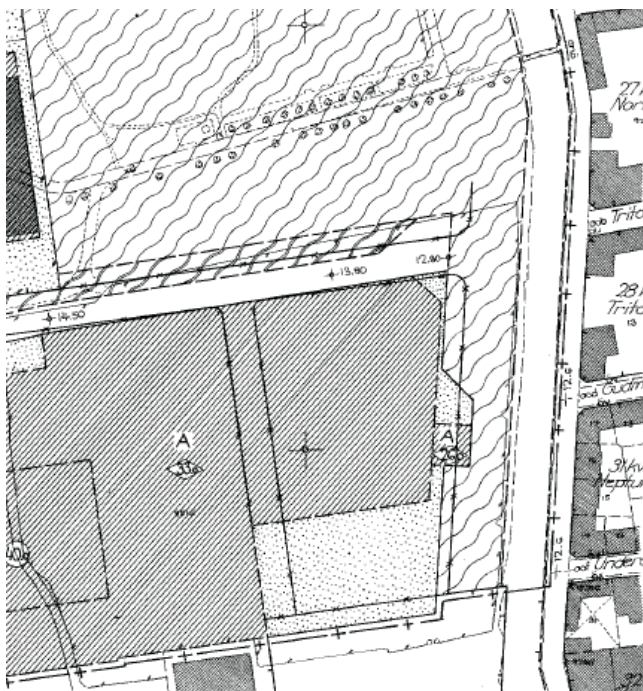
Valhallabadet har vidare en närmast intakt bevarad 1950-talskaraktär där inredning i form av hyllor, pallar, klädhängare, nyckelskåp, speglar med teakram, ett stort antal äldre vågar, skrubbningsbritsar av marmor, tvagningsbänkar klädda med mosaik, en fågelbur för naturligt fågelkvitter i romerska badet, ursprungliga skyltar liksom bevarade böcker där gästerna bokfört sin vikt mm ger en känsla av kontinuitet, autenticitet och tidens gång. En flytt skulle rent estetiskt kunna berika en ny byggnad, men dess funktion som historiska dokument skulle delvis gå förlorad då de är en del av just den här byggnadens biografi. Eftersom rivningen av byggnadsverket påverkar immateriella värden kopplade till minnen bör dock en så hög andel som möjligt av denna inredning flyttas med till det nya centralbadet för att skapa en historisk referens som kan väcka minnen.

Följande ses som viktigt gällande inredningen:

- *Delar som är beroende av funktionellt sammanhang.* De delar av inredningen som har ett starkt identitetsskapande värde och samtidigt besitter samhälls- och socialhistoriska värden bör flyttas med till det nya centralbadet. Detta dels då de kräver ett sammanhang med koppling till bad, rekreation och avkoppling, dels då de i centralbadet kan bidra till att knyta minnen till den nya byggnaden för att mildra den förlust av platsidentitet som rivningen av Valhallabadet innebär. Exempelvis kunde en del av omklädningsavdelningen inredas med Braxells ligg- och sitthytter tillsammans med äldre vågar, speglar, hyllor, marmorbritsar mm. Den bevarade kioskfronten i entrén bör även den återbrukas i det nya centralbadet. Fronten har ett begränsat konstnärligt värde men ett stort identitetsskapande värde genom de många minnen kopplade till bad på Valhallabadet.
- *Delar som inte är beroende av funktionellt sammanhang.* Braxells bänkar av teak som finns i entré och foajé liksom den i simhallen bevarade drickfontänen, har ett konstnärligt värde som motiverar ett säkerställande av att den återbrukas i nytt sammanhang. Dessa delar ställer inte samma krav på att det nya sammanhanget är kopplat till bad.

Material av hög kvalitet som inte bör kasseras

Valhallabadet präglas såväl exteriört som interiört av en hög andel originalmaterial från 1956. Utöver tidigare nämnda delar och detaljer förekommer en stor andel byggprodukter av hög kvalitet som bör återbrukas (återanvändas i nytt sammanhang i samma syfte som de ursprungligen var avsedda för) i syfte att dels minska negativ miljöpåverkan, dels säkerställa att hantverksprodukter inte hamnar på tippen. I byggnaden finns innerdörrar av ädelträ, en stor mängd kolmårdsmarmor och ursprungliga 1950-talsfönster i gott skick som bör tas till vara vid en eventuell rivning. Äldre golvmaterial kan t ex fylla ett syfte på annan plats som ersättningsmaterial för produkter/material som inte längre finns i produktion. Ett exempel är det gula Höganäsklinker som finns bevarat i Valhallabadet. Detta var mycket vanligt i offentliga byggnader under 1940-1950-talen, men finns inte längre i produktion vilket kan göra en varsam komplettering vid skador svårt. Demonterat och återvunnet Höganäsklinker från Valhallabadet skulle kunna användas vid t ex renovering av de många skolbyggnader från samma tid där detta klinker är vanligt. Exempel på material och delar som bör återbrukas är t ex det gula och räfflade fasadteglet, kopparplåt, ursprungliga träfönster inklusive beslag, ytterdörrar av teak, innerdörrar av ädelträ, kolmårdsmarmor, Höganäsklinker, kakel och klinker mm.

Stadsplan från 1950. Marken norr om Valhallagatan liksom marken öster om Valhallabadet reglerades som parkmark. Avsikten var att vidmakthålla Valhallaområdets grönytor, som tillsammans med Stampens begravningsplats, Burgårdsparken och Lisebergs park- och trädgårdsanläggningar bedömdes utgöra en betydelsefull del av centrala stadens grönytor.

Mark som bör regleras som parkmark för att stärka den gröna kopplingen mellan Burgårdsparken och åstråket samt för att stärka den stämningsskapande fondverkan som grönskan har för riksintresset Gårda.

Rekommendationer för tillkommande bebyggelse

Det har inte ingått i uppdraget att konsekvensbeskriva detaljplaneförslaget. Nedan lämnas dock generella rekommendationer och förhållningssätt gällande hänsyn till kulturmiljön som bör beaktas i planarbetet.

Stärk och återskapa det gröna stråket

För att mildra eventuella negativa effekterna av ny och storskalig arena i anslutning till det småskaliga Gårda, liksom förlust av gröna och öppna ytor till följd av nytt centralbad, bör man som kompensatorisk åtgärd stärka det gröna stråket utmed Mölndalsån. Detta utgör en viktig och stämningsskapande fond åt Gårda. Grönstråket har under årens lopp naggats i kanten. I samband med utvecklingen i kv Topasen bör grönskan återskapas och stärkas för att göra övergången mellan den ålderdomliga fabriksmiljön och den tillkommande bebyggelsen mjukare.

- Grönstråket utmed Mölndalsåns västra sida bör säkerställas, stärkas och utvidgas. Detta dels för att tydliggöra det pärlband av landerier som tidigare löpte ner mot Liseberg, dels för att ett bredare parkstråk skulle kunna fungera som en visuell buffertzon mellan riksintresset Gårda av den nya arenan. Marken bör regleras som parkmark i framtida detaljplan.
- Den tidigare gröna kopplingen mellan Burgårdsparken och åstråket bör stärkas. Mark närmast Valhallagatan mot norr - som idag utgörs av parkeringsplatser - bör återställas som park.
- Att bibehålla grönska inne i kv Topasen skulle bidra till att stärka de gröna sambanden.

Utformning av ny arena

Den tilltänkta placeringen av ny arena ställer mycket höga krav på den nya byggnadens skala och gestaltning. Kv Topasens idag gradvisa nedtrappning i höjd ner mot ån gör övergången från modernt till ålderdomligt mindre abrupt samtidigt som Valhallabadets låga skala, gestaltning och materialbehandling i gult tegel idag fungerar som en förmedlande länk mellan storskaligt och småskaligt. Anläggningens uppdelning i ett antal separata byggnadskroppar med varierad utformning gör även att anläggningen, trots sin storlek, korresponderar väl med den småskaliga bebyggelsen i riksintresset Gårda. En idrottsarena är till naturen stor och monumental, vilket innebär en utmaning.

- Ny arena på nuvarande Valhallabadets tomt måste utformas med hänsyn till det karakteristiska bebyggelsemönstret med en skalmässig nedtrappning mot årummet. Höjdskala bör detaljstuderas och regleras i detaljplan.
- Arenan måste ges en arkitektoniskt omsorgsfull gestaltning och bearbetade fasader. Där för bör utformningsbestämmelser föras in på plankartan för att motverka en sluten, lång och repetitivt fasad.

Det publika innehållet

Konsekvensbeskrivningen har visat att rivning av Valhallabadet innebär att kulturmiljön kring kv Topasen försvagas med avseende på dess kulturhistoriska innehåll kopplat till efterkrigstidens satsningar på hälsa, rekreation och idrott i Göteborg, vilket förstärks av att även Scandinavium och sporthallarna rivs. En epok i stadens historia försvinner. Tillkommande bebyggelse kan inte kompensera för det eftersom berättelsen kommuniceras genom den befintliga bebyggelsen. Däremot kan konsekvensen balanseras genom att tillkommande bebyggelse i miljön kring Valhallagatan ges en publik karaktär med koppling till idrott, hälsa, fritid, evenemang och rekreation. Att tillföra annan användning, så som bostäder, skulle bryta mot platsens långa tradition av att användas för allmänna ändamål.

- Användning inom kv Topasen bör vara kopplad till idrott, evenemang och rekreation. Detta bör regleras i detaljplanen.

Bebyggelsestruktur och kontrastverkan mot den övriga staden

Tillkommande bebyggelse bör utformas på ett vis så att denna tar hänsyn till den berörda stadsmiljöns kulturhistoriska karaktär genom att ta till vara på och förtärka kvarvarande historiska lager och kvaliteter. Den kulturhistoriska värdebeskrivningen har pekat på "evenemangsstråkets" karaktär präglad av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter som kontrasterar mot den omgivande stadens kvartersstruktur som en viktig egenskap. Ny bebyggelse bör därför bygga vidare på stadsmiljöns historiska karaktär av fristående solitärer snarare än att fortsätta på inslagen utveckling där bebyggelsen i kvarteret börjat sammanfogas till en stor och sammanhängande byggnadsmassa.

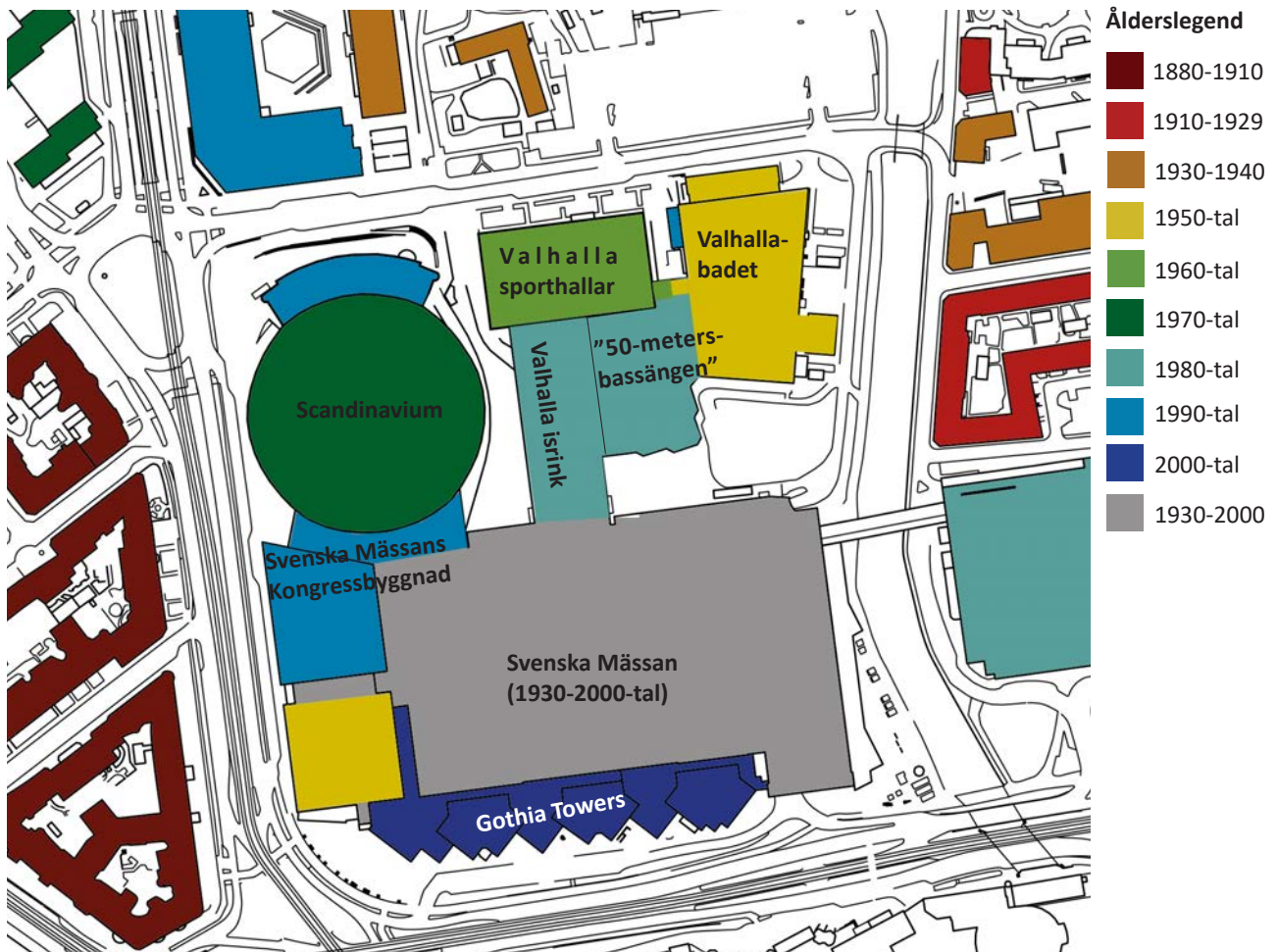
- Tillkommande bebyggelse bör utgöras av fristående solitärer med luft mellan byggnadskropparna där ingen fasad utgör baksida.

Vykort från 1970-talet med Scandinavium i förgrunden. Längre öster ut på Valhallagatan syns sporthallarna från 1966 och närmast Mölndalsån Valhallabadet från 1956. I kvarteret fanns vid denna tid även en park för solbad, tennisbanor och en utomhusbassäng. I kvarterets södra del mot Örgrytevägen syns Svenska Mässan och på andra sidan vägen Liseberg. Under årens lopp har flera förändringar skett i kvarteret som successivt har förtätats med såväl nya idrottsbyggnader som byggnader kopplade till Svenska Mässans verksamhet.

DEL 3:

BYGGNADSHISTORISK UTREDNING

Bebyggelsen i kv Topasen är huvudsakligen uppförd under perioden 1950-2000-tal. Mot väst ansluter stenstadsbebyggelse från sekelskiftet 1900 och mot öst industribebyggelsen i Gårda uppförd i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Norr om Valhallagatan ligger Burgårdens gymnasium med byggnader från såväl 1930-talet som 1990-talet. Här finns även en förskolebyggnad från 1940-talet (hitflyttad). I foden av Burgårdsplatsen finns ett antal skivhus, vilka uppfördes på 1970-talet.

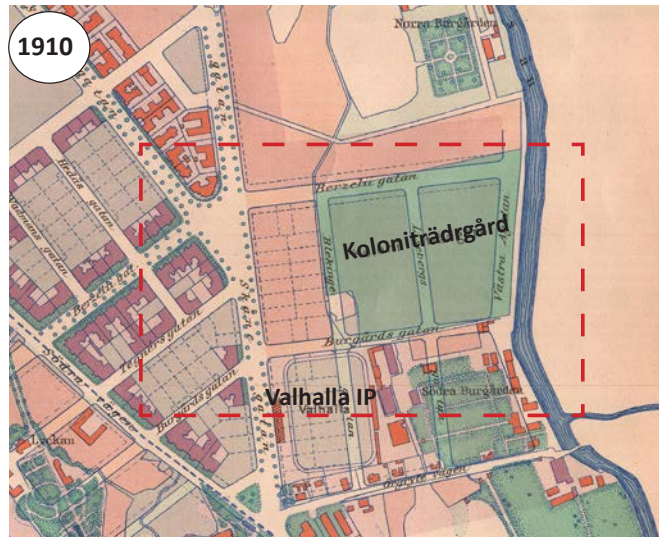
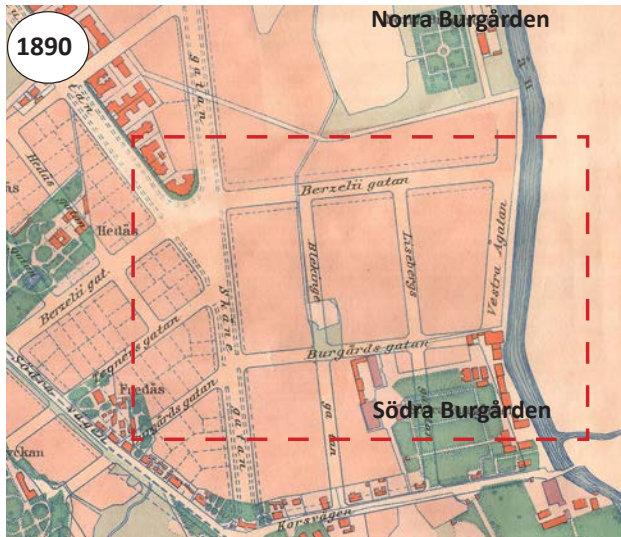
STADSBYGGNADSHISTORISKT SAMMANHANG

Miljön kring Scandinavium och kv Topasen består av flera tidslager som speglar olika skeenden i stadens historia. Här finns rester av den ursprungliga stadens landerier sida vid sida med moderna rymdfackverk i Svenska Mässans hotelltorn som kontrasterar mot sekelskiftets stenstad och Gårdas ålderdomliga fabriksamhälle.

Landerier, stenstad och fabriksmiljö

Utredningsområdet bestod fram till 1800-talets slut av landerimark med gles bebyggelse. Från dagens Ullevigatan löpte ett pärlband med landerier så som Stora Katrinelund, Norra och Södra Burgården samt Liseberg och Johanneberg. I utredningsområdet kvarstår dock endast ett parkområde (Burgårdsparken) och ett grönstråk utmed Mölndalsån som möjliggör förståelse för denna epok.

Från och med 1800-talets andra hälft växte Göteborg med nya stadsdelar så som Vasastaden och Lorensberg. På 1880-talet upprättades en stadsplan med tät bostadsbebyggelse i slutna "stenstadskvarter" för det berörda utredningsområdet då kv Topasen delades in i sex rätvinkliga kvarter. Framdragandet av Skånegatan och Berzeliigatan skapade den triangulära platsbildningen "Burgårdsplatsen". Efterfrågan på stenstadskvarter visade sig dock ha överskattats, varför planerna på stenstadskvarter aldrig kom att realiseras i kv Topasen. Däremot uppfördes ståtliga stenstadshus i området mellan Södra Vägen och Skånegatan. Med start på 1880-talet började även industrisamhället Gårda med fabriker och bostäder växa fram på andra sidan Mölndalsån.

Området var fram till slutet av 1800-talet en glest bebyggd trakt. Här fanns landerierna Liseberg samt Norra och Södra Burgården. Under 1800-talets andra hälft tillkom nya stadsdelar med stenstadsbebyggelse. Kv Topasen delades in i sex kvarter avsedda att bebyggas med stenstadshus. Dessa planer kom dock aldrig att realiseras. I början av 1900-talet anlades istället kolonistugeområdet Burgårdskolonin. Idrotten gjorde intåg i kvarteret då "Walhall IP" anlades år 1908. Källa: SBF

Ungefär där Svenska Mässans huvudentré ligger idag låg Walhall IP, Öis första anläggning, vilken uppfördes 1908. Denna kom att rivas i samband med jubileumsutställningen år 1923. Källa: GSM

Kolonistugor och idrottsplatser

Utredningsområdet kom att genomgå flera förändringar under 1900-talet. Kolonistugeområdet Burgårdskolonin grundades 1905 och låg ungefär där Valhallabadet och Sporthallarna ligger idag. Det var också nu som idrotten började ta plats i det som senare har utvecklats till stadens evenemangsstråk. Redan vid sekelskiftet 1900 fanns en idrottsplats vid nuvarande Gamla Ullevi. I kv Topasen uppfördes idrottsplatsen "Walhall IP" år 1908 och placerades ungefär där Svenska Mässan ligger idag (se karta från 1910).

Jubileumsutställningen 1923

Dagens evenemangsstråk kan sägas ha sina rötter i Jubileumsutställningen 1923. I samband med utställningen utnyttjades stora delar av stadsdelen Heden för olika arrangemang. Landeriet Liseberg iordningställdes som nöjesfält. Vid Korsvägen uppfördes en stor hall för bl a industriutställningen innebärande att koloniområdet och idrottsplatsen "Walhall IP" togs i anspråk. Detta kom att bli starten för den mässanläggning som finns idag. År 1939 ersattes utställningshallen med Svenska Mässans A-, B, och C-hall. År 1957 invigdes Stora Mässhuset och under första halvan av 1960-talet uppfördes industrihallen i olika etapper.

Inför Jubileumsutställningen år 1923 ställdes landeriet Liseberg i ordning som nöjespark och vid Korsvägen uppfördes en stor utställningshall, vilken kom att markera starten för Svenska Mässans utveckling. Källa: Karta från SBF samt Vykort.

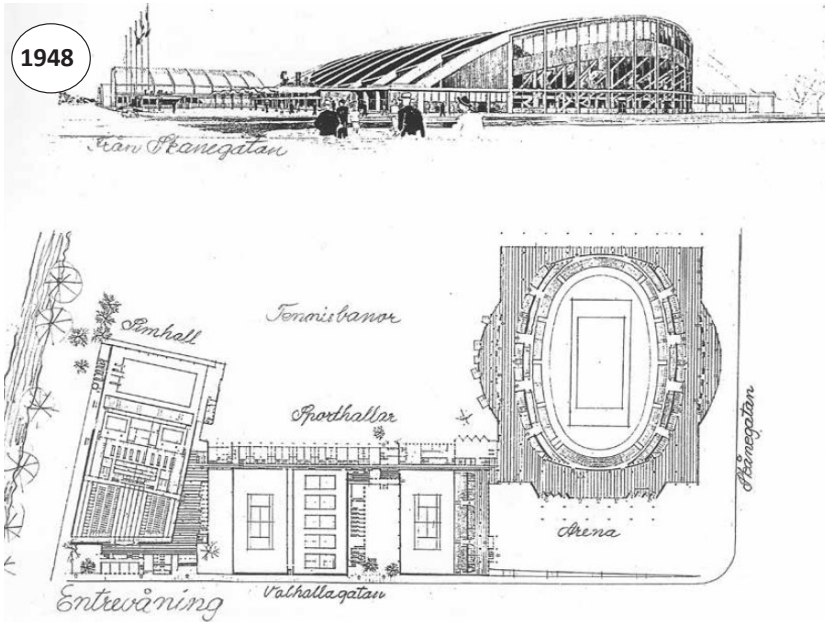

Vykort från 1930-talet med Liseberg i förgrunden, där det fanns ett utomhusbad. Svenska mässan har börjat etablera sig i kv Topasen, men stora delar av kvarteret bestod fortsatt av ett koloniområde.

Miljön norr om Valhallagatan kom under 1900-talet att bebyggas med ett antal skolanläggningar utmed Skånegatan, bl a Kommunala mellanskolan från 1935 (Burgårdens samrealskola).

Större anläggningar för bad och idrott

I takt med att Göteborgs befolkning växte under 1920-1930-talen uppstod ett stort behov av nya och större anläggningar för bad, idrott och rekreation. Idrottsutövningen kom att utgöra en viktig del i 1930-talets sundhetstanke och strävande efter välbefinnande och god folkhälsa. År 1936 iordningställdes friluftsbadet "Lisebergsbadet" vilket låg i nöjesparkens nordvästra hörn, utmed Örgrytevägen. Det fanns också planer för ett nytt inomhusbad,

Bad-, sport- och fritidsanläggningar var en del i det pågående folkhemsbygget. År 1948 hölls en arkitekttävling för nytt bad- och idrottshus och vinnare blev förslaget "3 rondan" av arkitekt Nils Olsson. Förslaget omfattade en simhallsanläggning, sporthallar och en inomhusarena. Källa: Regionarkivet

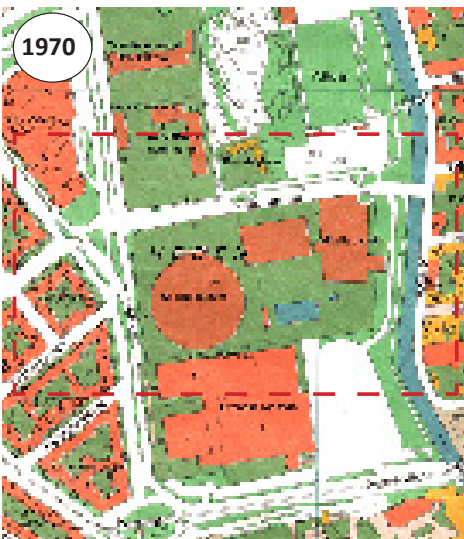
Förslag till ändring av stadsplan från år 1950. I planområdets södra del syftade ändringen till att möjliggöra uppförandet av det bad- och idrottshus som hade vunnit arkitekttävlingen år 1948. Vid tiden för stadsplanens upprättande fanns ritningar utarbetade för den första etappens utbyggnad, vilket omfattade Valhallabadet. De övriga markerade byggnadskropparna är träningshallar och längst väster ut mot Skånegatan det som kallades stora tävlingshallen (Scandinavium). En stor del av marken norr om Valhallavägen (med bl a den då befintliga Burgårdsparken) reglerades som parkmark. Källa: SBF.

andra världskriget kom dock emellan. Under efterkrigstiden kom idrottens sociala betydelse att uppmärksammas och idrottsplatser började implementeras i samhällsplaneringen. Från och med 1950-talet ökade tillkomsten av idrottsanläggningar markant och det uppfördes ett stort antal idrottsanläggningar i Göteborg under perioden 1955–1975 – flera av dem i stadsdelen Heden.

Planerna på ett inomhusbad återupptogs efter krigsslutet och år 1948 hölls en arkitekttävling ur vilket förslaget "3 ronden" av arkitekt SAR Nils Olsson gick vinnande. Den tänkta placeringen var på de lediga tomterna mellan Svenska Mässan och Kommunala mellanskolan vid Skånegatan. Förslaget innehöll inte bara en simhall utan utgjordes av en stor sport- och simhallsanläggning med träningshallar och en inomhusarena för olika ändamål. Innehållet i idrottscentret runt Valhallagatan sattes således redan vid denna tid, även om det skulle ta drygt två decennier att färdigställa hela anläggningen. För att möjliggöra utbyggnaden i kv Topasen gjordes en ändring av stadsplanen år 1950. I stadsplanen trycktes på vikten av att bevara såväl Burgårdsparken som ett grönt stråk som fortsatte ner mot Liseberg. Därför kom en markremsa utmed Mölndalsån (öster om Valhallabadet) att avsättas som parkmark. Söder om det planerade badhuset försågs marken med prickmark för att säkerställa en yta planerad för solbad och park (en sk solplage) - vilken stod i kontakt med parkbältet.

Valhallabadet var den första delen av Nils Olssons idrottsanläggning som uppfördes. Simhallen försågs med mosaikklädda väggar formgivna av Nils Wedel, en bassäng som kunde delas upp genom en höj- och sänkbar hydraulisk brygga, hopptorn, solterrasser och en solplage/park med stor gräsmatta och plaskbassäng för barn. På ortofotot från 1965 syns även Valhalla Idrottsplats som anlades mellan Mölndalsån och Burgårdsparken på 1960-talet. Källa: Ortofoto från SBF. Fotografi från GSM.

Valhalla sporthallar stod färdiga år 1966 medan Scandinavium invigdes 1971. Tillsammans med Svenska Mässan omfamnade anläggningarna ett grönområde som bl a innehöll Valhallabadets "solplage" i form av en park med möjlighet till utomhusbad, liksom tennisbanor. Källa: Karta från SBF. Foto från GSM.

Valhallabadet var den första av byggnaderna som uppfördes. När det invigdes 1956 var det Skandinavien största och mest moderna badhus. Valhalla sporthallar uppfördes år 1966 efter ritningar av Poul Hultberg. I samband med uppförandet av sporthallarna tillkom även en utomhusbassäng på anläggningens södra sida liksom utomhusytor för tennis och bollsporter. Ungefär samtidigt invigdes idrottsplatsen Valhalla IP och var tänkt som ett komplement till idrottshusen längs Valhallagatan. Uppförandet av inomhusarenan (Scandinavium) kom dock att dröja. Inte förrän år 1969, inför Göteborgs 350-årsjubileum år 1971, fattades beslut om att genomföra det gamla tävlingsförslaget med en rund inomhusarena i korsningen mellan Valhallagatan och Skånegatan. Scandinavium kom att uppföras som ett idrotts- och kulturcentrum efter ritningar av Poul Hultberg.

Evenemangsstråket 1973. I förgrunden syns svenska mässan och bakom denna Nils Olssons nu kompletta anläggning med simhall, sporthallar och inomhusarena. Här syns hur samtliga byggnadskroppar i kvarteret ursprungligen var fristående. Solplagen bakom Valhallabadet har kompletterats med en större utomhusbassäng liksom tennisbanor bakom sporthallarna. På andra sidan Valhallagatan syns Valhalla IP och Burgårdsgymnasiet och bortom dessa Ullevi. Från det fd landeriet Stora Katrinelund löper Burgårdsparken som tillsammans med ett grönstråk utmed Mölndalsån skapar en grön länk till det fd landeriet Liseberg. Mellan Skånegatan och Sten Sturegatan syns även ett antal skivhus vilka uppfördes i början av 1970-talet. Källa: Göteborgs hembygdsförbunds faktarum.

Valhalla sporthallar uppfördes 1966 och gavs fasader av gult tegel lika Valhallabadet. Jämfört med tävlingsförslaget från 1948 kom dock byggnaden att ges ett förenklat utseende.

År 1984 uppfördes Gothia Towers med sin hotell-, restaurang- och konferensverksamhet. På fotot syns hur gårdsmiljön mellan Svenska Mässan och Sporthallarna fortfarande utgjordes av en öppen yta med utomhusbassäng och tennisbanor. Källa: GSM.

Förtätningar under 1970-2000-talet

År 1975 gjordes en ändring av stadsplanen för att möjliggöra tillbyggnad av Svenska Mässans utställningslokaler samt uppförandet av en simhoppshall invid Valhallabadet. Den planerade simhoppshallen föreslogs placeras invid Valhallabadet och få direkt anslutning till befintlig simhall, men kom aldrig att realiseras. I planarbetet lades stor vikt vid att vidmakthålla Valhallaområdets grönytor och grönstråket utmed Mölndalsån då dessa tillsammans med den äldre begravningsplatsen, Burgårdsparken och Lisebergs park- och trädgårdsanläggningar bedömdes utgöra en betydelsefull del av centrala stadens grönytor.

Under 1980-1990-talen skede flera förtätningar i kv Topasen då bl a Valhallabadet försågs med en tillbyggd 50-metersbassäng och Valhalla sporthallar kompletterades med Valhalla isrink som även länkades samman med Svenska Mässan och Scandinavium. Under 1980-2000-talet fortsatte Svenska Mässan att växa och utvecklas. År 1984 uppfördes Gothia Towers med sin hotell, restaurang och konferensverksamhet. Under 1990-talet uppfördes en restaurangbyggnad samt en kongressbyggnad som dockades mot Scandinaviums södra fasad (del av arenans fasad hamnade därmed inne i kongressbyggnaden). Scandinavium försågs under samma årtionde med en ny och större entrébyggnad mot norr. År 2001 stod det andra Gothiatornet färdigt. År 2012 påbörjades byggandet av det tredje Gothiatornet. Sammantaget kom de kompletteringar och förtätningar som gjordes i kvarteret att innebära att kvarterets prägel av fristående och arkitektoniskt betonade monoliter försvagades. Av den ursprungligen öppna parken i kvarterets mitt finns endast en liten grönyta mot öst kvar.

Även i närmiljön skedde förtätningar, bl a genom att Burgårdens gymnasium byggdes till med en ny byggnadskropp.

Vykort med motiv av Valhallabadets uppglasade södra fasad med sollagen och en plaskbassäng i förgrunden. Under simhallens tak ordnades en solaltan med duschar. Här syns neonskyltens ursprungliga placering på taket.

VALHALLABADETS HISTORIA

Arkitekt:	Nils Olsson/Gustaf Samuelsson	Konstruktör:	Professor Hjalmar Granholm
Möbeldesign:	Nils Braxell	VVS:	Huga Thorells Ingenjörbyrå AB
Konst:	Nils Wedel/Taisto Kaasinen	EL:	KG Eliassons Konsulterande Ingenjörsfirma

Femtioalets Badhus-boom

Femtioalet blev den svenska välfärdens genombrott där höjd levnadsstandard och bättre demokrati var viktiga ledord i folkhemsbyggandet. Efterkrigstidens stora reformer för bl a kommuner och skolor ledde till ett omfattande byggande. Förutom bostadshus och skolor hörde sportanläggningar, badhus, bibliotek och andra anläggningar för fritiden till tidens arkitektuppgifter.

När Valhallabadet uppfördes år 1956 var det ett av många bad som byggdes och togs i bruk i Sverige under 1950-talet. Ett under efter andra världskriget uppdämt behov av badhus samt ett stegrat intresse för simsport och kroppshygien hos såväl allmänhet som skolmyndigheter bildade bakgrund till ett omfattande badhusbyggandet på 1950-talet. Därtill bidrog även försämrade möjligheter till friluftsbad på grund av vattenföroreningar. Badhusbyggandet nådde sin höjdpunkt vid mitten av femtioalet och kommunerna satsade stort på friluftsbad, kommunala simskolor och simhallar i hela landet. De formgavs av arkitekter som skolats i den moderna arkitekturen och fick ofta tidstypisk utformning med kakelklädda interiörer och uppglasade fasader. Bland de badhus som tillkom under årtiondet var Valhallabadet det största. Bland de större baden som uppfördes hör även badhuset i Luleå (uppfört 1957 efter ritningar av J Ericson, T Gynnerstedt och B Ågren) och Simhallsbadet i Malmö (uppfört 1956 efter ritningar av K Ödeen). Runt om i landet uppfördes även ett stort antal mindre badhus.

Baden uppfördes många gånger med inspiration av skriften *”Råd och anvisningar vid planläggandet och uppförandet av inomhusbad”*, utgiven av Simfrämjandet år 1938. Här rekommenderades bl a solbad, vilket kunde tillgodoses av en solterrass och att anläggningar i stora städer skulle ha bassänger om 12 x 25 meter. Tävlingsbassänger skulle dock vara antingen 25 eller 33^{1/3} meter långa med trappstegsformade läktare. Av

ekonomiska skäl rekommenderades även att baden skulle övergå till gemensamhetsbad. Under 1950-talet blev man också mer medveten om klassamhället, genusfrågor och barnens behov. Ansvarskänslan för det allmänna ökade - vilket kom att avspeglas i arkitekturen.

Växande befolkning och behov av nytt bad

Göteborgs befolkning växte kraftigt under 1920- och 1930-talen vilket medförde behov av en större anläggning för bad- och simmöjligheter. Renströmska badet i Haga hade redan på 1930-talet blivit hopplöst omodernt och otillräckligt. Planer för ett nytt inomhusbad fanns redan då och Erik Friberger och Gunnar Hoving upprättade ett förslag till ett bad i funktionalistisk stil. Men andra världskriget kom emellan och planerna realiserades aldrig. Under efterkrigstiden fortsatte Göteborg att växa. Nu pekade alla kurvor uppåt och planerna på ett nytt inomhusbad återuppväcktes. Det nya badet skulle ersätta Renströmska badet i Haga från 1910 och Lisebergs utomhusbad från 1930-talet.

Tävling till nytt bad- och idrottshus

År 1948 togs det första steget till det som skulle bli Valhallabadet då Nils Olssons förslag "3 rondan" gick vinnande ur tävlingen om ett nytt bad- och idrottshus i Göteborg. Olsson var en flitigt anlita arkitekt i Göteborg och är upphovsman till bl a singelbiografierna Aveny (1939), Kaparen (1940), Spegeln (1940) och Bio Capitol (1941). Tävlingsförslaget omfattade tre byggnadskroppar - simhall, sporthallar och en inomhusarena (dagens Scandinavium). I tävlingsförslaget medverkade även arkitekt Poul Hultberg, byggnadsingenjör Per-Axel Björk och arkitekt Lanislaus Rigele.

Prisnämnden förordade att Olssons förslag skulle ligga till grund för anläggningens uppförande och motiverade beslutet på följande vis:

"Förslaget uppvisar en väl balanserad gruppering av byggnadsmassorna med en markerad tyngdpunkt i stora tävlingshallen, vilken förläggs i omedelbar anslutning till trafikplatsen i skärningen mellan Skåne- och Berzeligatorna. (...) Byggnadskomplexen omsluta på två sidor en mot söder och öster öppen gård, mot vilken simhallen och idrottshusets omklädnadslokaler, klubbbrum, restaurang m fl lokaler orienteras. (...) Byggnadernas arkitektoniska behandling är god".

Olssons tävlingsförslag till nytt badhus bestod av en fristående anläggning uppbyggd av fem sammanfogade byggnadskroppar (entrébyggnad, foajé- och omklädningsbyggnad, simhallsbyggnad, vaktmästarebostad och pannhus).

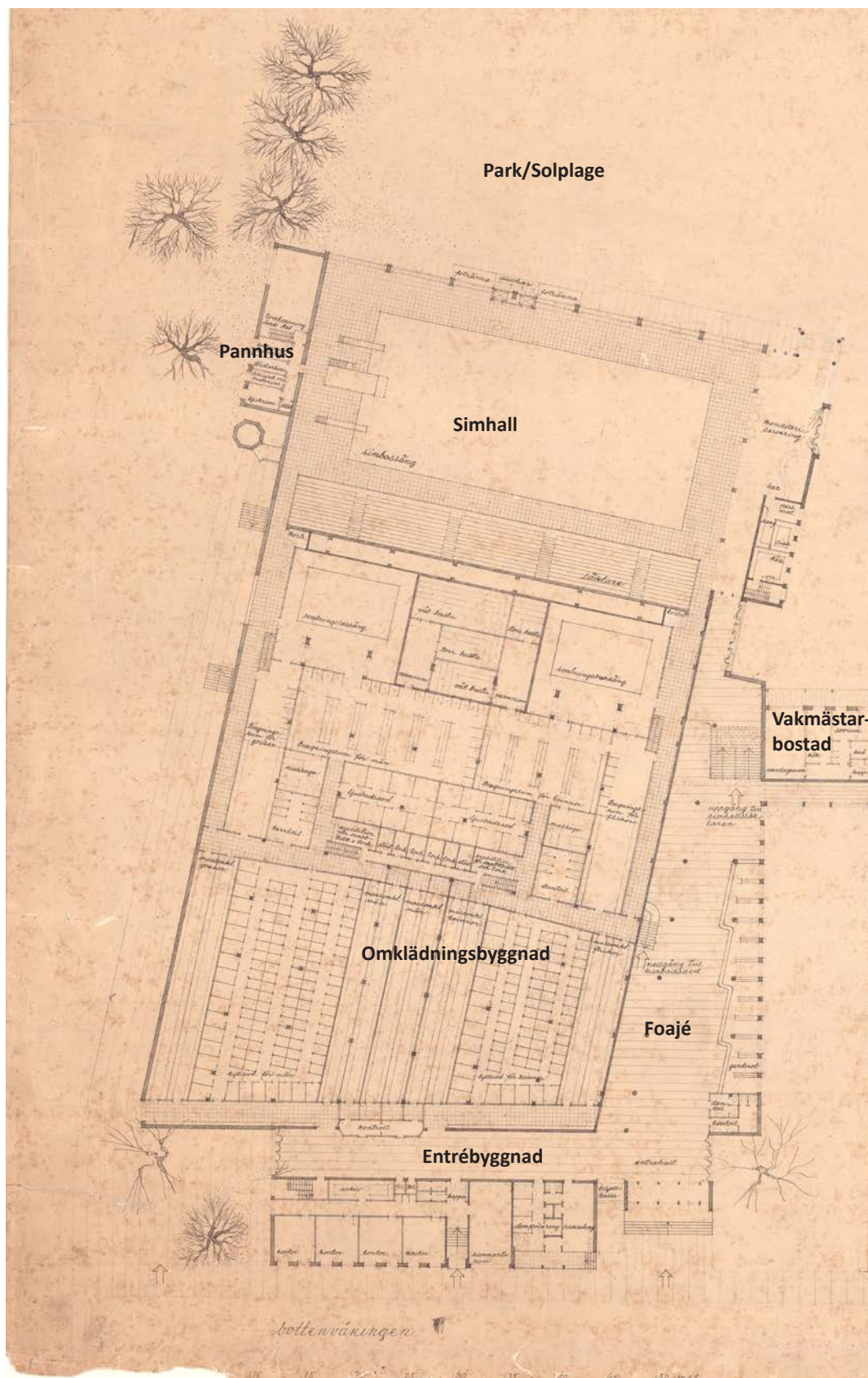
Närhet till grönska, lek och friluftsliv var en del i det nya idealet för badanläggningar. I de diskussioner som föregick utarbetandet av programmet för det nya badet framfördes önskemål om att det sommartid skulle kunna fungera som ett kombinerat inom- och utomhusbad och att det skulle tillgodose simsportens krav. Olsson tillgodosåg närheten till grönskan genom en solbadsanläggning på den öppna platsen utanför badet (solplagen) med tillgång till dusch och plaskbassäng för barn samt genom en solaltan i söderläge under simhallens tak.

OS-bronset

Nils Olssons ritningar resulterade inte bara i ett nytt badhus i Göteborg, utan även i ett OS-brons i arkitektur. Redan 1912 hade konst och kultur införts som en del av OS. Fem olika grenar fanns med: arkitektur, skulptur, målningar, musik och litteratur. Verken skulle ha en anknytning till sport och inte tidigare publicerade eller framförda. Nils Olssons ritningar till nytt bad- och idrottshus i Göteborg (med Valhallabadet, sporthallarna och en inomhusarena) tilldelades en bronsmedalj vid OS i London år 1948. Nils Olsson är därmed en av endast fyra svenskar som erhållit OS-medalj i kultur, och den enda svenska arkitekt som fått medalj för sina ritningar.

Svenska OS-medaljer i konst och kultur:

- Målaren David Wallin 1932 (Guldmedalj)
- Skulptören Stig Blomberg 1936 (Bronsmedalj)
- Skulptören Gustaf Nordahl 1948 (Guldmedalj)
- Arkitekten Nils Olsson 1948 (Bronsmedalj)

Tävlingsförslaget från 1948, plan av badhuset. De olika funktionerna delades upp i olika byggnadskroppar - en högre simhallsdel, en omklädningsdel med en torr och en våt avdelning, en foajédel och en entrédel. Likaså fanns en vaktmästarbostad och ett pannhus. Källa: Regionarkivet.

Valhallabadet uppförs

År 1950 ändrades stadsplanen för kv Topasen, där kolonistugeområdet Burgårdskolonin låg, för att möjliggöra uppförandet av det bad- och idrottshus som hade vunnit arkitekttävlingen år 1948. Valhallabadet kom att bli den första av de tre byggnaderna som uppfördes. Olssons förslag till badhus hann dock inte färdigställas före hans bortgång. År 1952 gav byggnadskommittén uppdraget att bearbeta Olssons förslag till arkitekt Gustaf Samuelsson som också hade medverkat i tävlingsförslaget. År 1953 påbörjades bygget och Valhallabadet invigdes den 6 december 1956 av dåvarande stadssekreteraren Torsten Henriksson. Med sina 67 000 kubikmeter var Valhallabadet Sveriges största och modernaste badinrättning. Det beskrevs även av sin samtid som *"Sveriges flottaste badhus"* (G-P 1956). Här fanns förutom simbad även bastubad, ljusbad, solbad, barnbad, motionshallar, frisersalong och café. En aspekt av Valhallabadet som lyftes fram i flera samtida tidningsreportage var den demokratiska grundtanken. I sitt invigningstal beskrev Torsten Henriksson Valhallabadet som ett demokratiskt bad med bara en klass och att *"De tre prisklasserna betingas av olika omklädnings- och vilomöjligheter; ligghytter, sitthytter och klädska"*. Han syftade då på att baden vid den här tiden ofta var uppdelade i 1:a, 2:a och 3:e klass. Detta stred mot folkhemmets strävan mot bättre demokrati. Valhallabadet skulle istället vara tillgängligt för den breda allmänheten och på så vis främja god folkhälsa. Därför slopades den gängse klassindelningen och istället inrättades ett enhetligt sim- och bastubad där den badande endast inom omklädningsavdelningen kunde välja olika grad av komfort.

Simsport, rekreation och lek under ett tak

"Vid utformningen av ett bad kan man icke heller undgå att beakta att badanläggningar numera inte enbart är renlighetsinrättningar utan i minst lika hög grad rekreativställen." Så skrev arkitekt Gustaf Samuelsson i Byggmästaren år 1958 för att betona att Valhallabadet inte bara var en del i den hygieniska strävan. Den nya tidens människor skulle fostras till en sund själ i en sund kropp genom bl a simning. Simundervisning hade införts i skolorna och simtävlingar blivit vanligare. I utformningen av Valhallabadet blev rekreation, lek och demokrati viktiga inslag.

Miljön skulle vara visuellt stimulerande och ges en konstnärlig inramning. Konsten hade en central roll i folkhemmet och på 1950-talet blev det vanligt att arkitekter samarbetade med konstnärer. Till Valhallabadet anlätades Göteborgskonstnären Nils Wedel för att utföra utsmyckningar på simhallens kortsidor. Nils Wedel hörde till några av de konstnärer som banade väg för modernismen i Sverige. Han hade sina rötter i 1920-talets postkubism och flera av hans verk präglas av den rena, nonfigurativa abstraktionen. Wedel täckte Valhallabadets väggar med ett abstrakt mönster av glasmosaik tillverkad vid Kosta glasbruk i ljusa pastelltoner som ordnades i oregelbundna fält med ett abstrakt mönster med fiskar, vågrörelser mm. Mosaiken sattes upp under en månad av fem italienska mosaiksättare. Mosaiken monterades direkt på den bärande betongstommen. Många av glasbitarna var handklippta för perfekt passform. Valhallabadets mosaiker är Wedels, kvantitativt sett, största utsmykningsuppdrag med tillsammans ca 700 m² mosaik. Simhallen utrustades även med en högtalaranläggning för musik – rekreation och motion fördes på så vis samman.

Beskrivning av ursprunglig anläggning

Valhallabadet uppfördes i huvudsak i enlighet med tävlingsförslaget från 1948. De förändringar utifrån tävlingsförslaget som gjordes var av mindre art, så som att pannhuset utökades. Byggnadens exteriör gavs en geometrisk komposition som byggde på förskjutna kvadrater. Anläggningen funktionsuppdelades i fem byggnadskroppar med olika höjd och utformning som gjorde var funktion avläsbar i det yttre – Ett lägre entréparti med kassa och kiosk, en lågdel med sågtandstak som inrymde foajé och omklädning (på vars tak det förlades motionshallar), en högre simhallsbyggnad med glasad fasad mot parken, panncentralen med sina skorstenar och en vaktmästarbostad. Mot simhallens västra fasad uppfördes även en mindre byggnad i en våning som innehöll café. Söder om badanläggningen iordningställdes en park/solplage som skulle användas för solbad och barnlek där det och ursprungligen fanns duschar och plaskbassäng för barn. Likaså fanns en park med planteringar och grusade gångstråk utmed den östra fasaden, varifrån man genom en trappa nådde simhallens åskådarplatser.

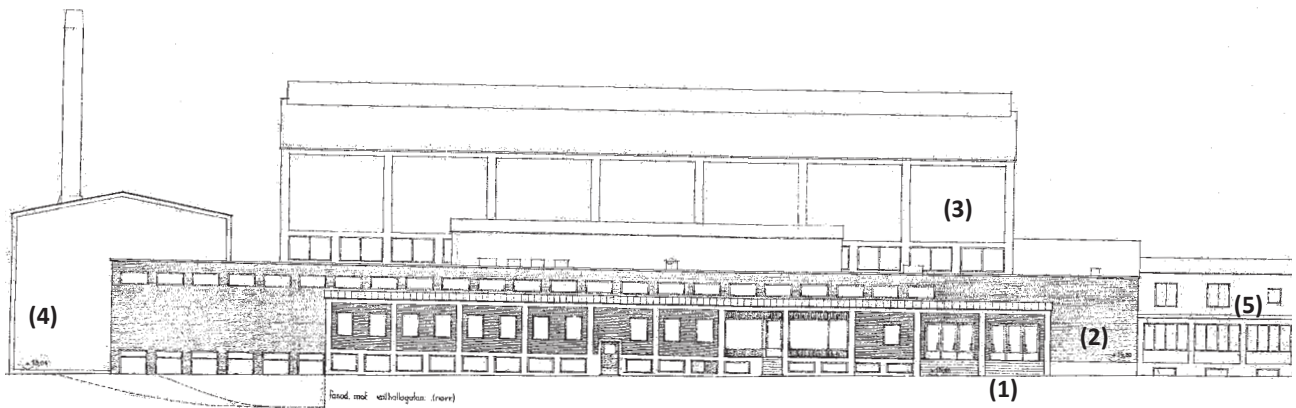

Valhallabadet från Åvägen år 1958. Här syns den uppglasade sydfasaden liksom pannhuset med sina höga skorstenar. Källa: Byggmästaren 1958.

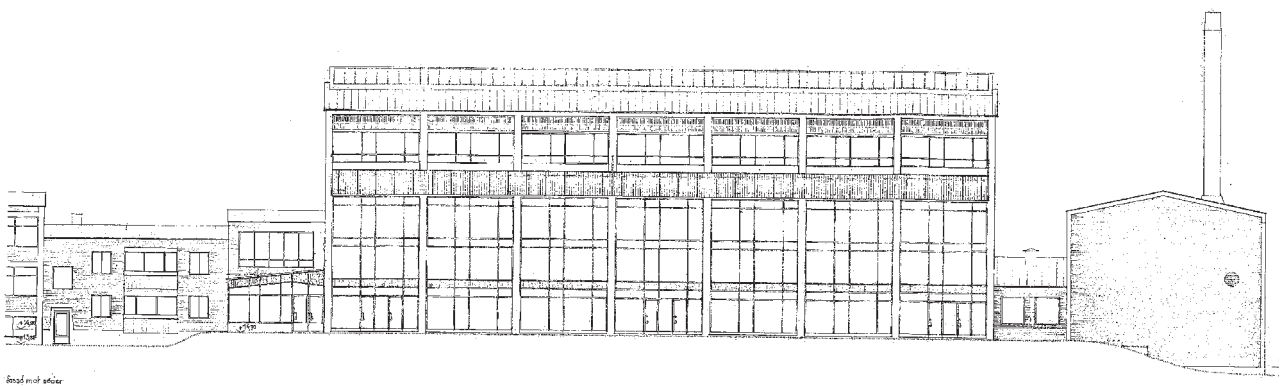
Anläggningen utformades med en kombination av gedigna material så som ett gult och räfflat tegel, teak och kopparplåt i kombination med en exponerad betongkonstruktion. Den lägre delen av anläggningen mot Valhallagatan (entrébyggnad och omklädningsbyggnad) gavs ett robust och traditionellt uttryck med horisontell prägel och flacka asymmetriska tak. För att lösa dagsljusbelysning i den stora omklädningsbyggnaden gavs denna ett sågtandsformat tak med takfönster i rännarlarna. Genom lågdelens sågtandsformade tak och pannhusbyggnadens skorstenar gjordes även kopplingar till industriarkitektur. Mot den öppna platsen i syd placerades själva simhallen i en högre byggnadskropp som öppnade sig mot den ca 3000 m² stora solplagen genom en uppglasad fasad med en djup balkong med solterrass. Solplagen nåddes genom entréer i sydfasaden.

Konstruktion

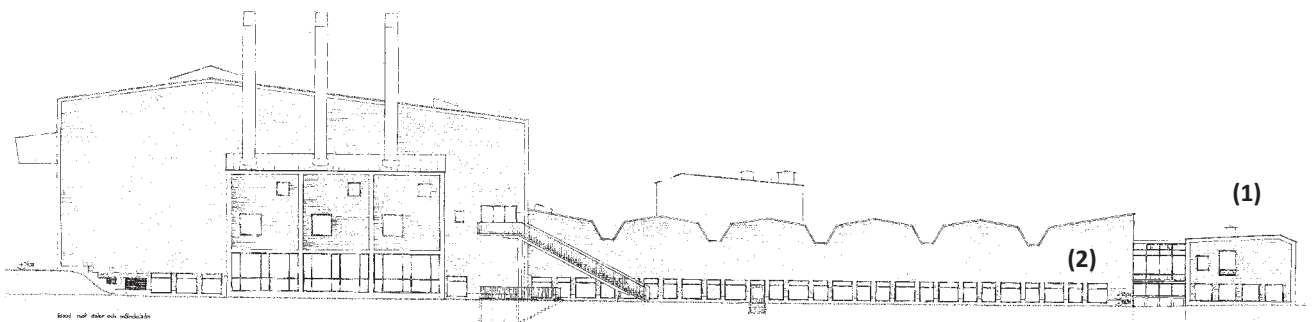
Valhallabadet grundlades på 35 meter långa friktionspålar av trä. Byggnaden utformades med en stomme av betong. Simhallens ytter- och innertak av betong bars av svetsade plåtbalkar. Den för sin tid moderna byggnadstekniken med bärande bjälklag och pelare i betong tillät att man lekte med friare former och större öppningar i väggarna. Fasaderna kläddes med ½-stens räfflat gult fasadtegel. Tegelbeklädningen skildes från väggen i övrigt med ett ventilerat hålrum, en form av isolering som användes flitigt under 1950-talet. Foajé och badlokaler uppvärmdes av varmluft och golvslingor, övrigt med radiatorer. Ventilation och värme tempererades med speciella aggregat.

Relationsritning från 1958 som visar den norra fasaden med entrébyggnad (1) och lågdelen som inrymde omklädningsavdelning (2). På omklädningsbyggnadens tak placerades en mindre byggnadskropp innehållande motionshallar. Bakom dessa tornar själva simhallsbyggnaden (3) upp sig. Mot öst låg pannhusbyggnaden (4) och i väst vaktmästarebostaden (5). Källa: SBF.

Relationsritning från 1958 som visar den modernistiska och helt upplglasade södra fasaden till simhallsbyggnaden samt solaltanen. Till höger syns pannhusbyggnaden med sina skorstenar. Källa: SBF.

Fasadritning, fasad mot öst, från 1958. Den lägre entrébyggnaden (1) dockades samman med omklädningsbyggnaden (2) med ett glasat parti. Omklädningsbyggnadens tak utformades som ett sågtandstak och i rännarlarna placerades takfönster som gav ljus till omklädningsrum och våtutrymmena. Tillsammans med pannhusets tre skorstenar bidrog denna takform till att ge anläggningen en industriell karaktär. Källa: SBF.

Plaskdam för barn på solplagen i syd år 1962. Källa: TT

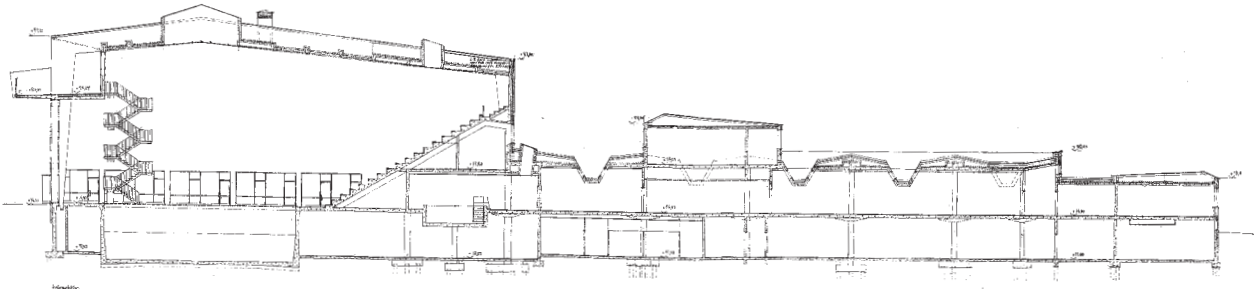

Fotografi från 1960-tal. Plaskbassäng för barn, Valhallabadet. Källa: TT

Ovan: Pannhuset med sina skorstenar och omklädningsbyggnaden sett från Valhallagatan. Här fanns ursprungligen en liten park med gångstråk och planteringar från vilken man nådde en trappa upp till simhallens åskådarplatser. Källa: GSM.

Karta från 1970 som visar kv Topasen och Valhallabadet. På kartan syns den park och solplage som ursprungligen låg söder om Valhallabadet. Här fanns från början en mindre plaskbassäng för barn, men 1967 tillkom även en utomhusbassäng. Utomhusbassängen har ersatts av den idag befintliga 50-meters inomhusbassängen. Parken har med tiden naggats i kanten då Svenska Mässan expanderat och idag återstår endast en liten rest. Väster om Valhallabadet uppfördes 1966 sporthallarna. År 1971 inviges Scandinavium och Olsson anläggning blev komplett. Källa: SBF

Sektionsritning genom anläggningen från 1958. Till vänster syns den högre simhallsdelen med sina gradängar och trappa upp till solaltanen. Den lägre byggnadskroppen med sågtandstak innehöll omklädningsdelar. Ovan denna uppfördes en mindre byggnadskropp innehållande motionshallar. Källa: SBF.

Interiör

Valhallabadet uppfördes i en våning med källare under hela anläggningen. Liksom exteriören kom interiören att präglas av gedigna material – marmor, teak och bok – men även av moderna inslag som betong och våningshöga glasytor. Möbler i foajé, café och bastur ritades av arkitekt Nils Braxell.

Entré och foajé

I den lägre entrébyggnaden fanns kassa, kiosk, frisör och kontor. Härifrån nåddes den stora och rymliga foajén med kapprum. Från foajén nåddes även simhallens åskådarplatser, ett café och ett karbad i källaren.

Omklädningsytor

Omklädningsavdelningen delades upp i en "torr" och en "våt" avdelning. Den torra avdelningen försågs med såväl hytt- och massomklädningsavdelning för damer och herrar som separata omklädningsrum för pojkar och flickor. I den våta avdelningen förlades "ljusbad", separata tvagningsrum för herrar, damer, pojkar och flickor samt torr- och våtbastu och svalningsrum med kallbad. Ljusinsläpp till omklädningsavdelningen skedde genom takfönster.

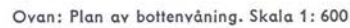
Simhallen

I den högsta byggnadskroppen förlades själva simhallen med sin simbassäng som ursprungligen var 33 x 16 meter och avdelbar vid 25 meter genom en hydraulisk höj- och sänkbar brygga. Bassängerna gjöts i vattentät betong och kläddes med kakel. Den västra delen av bassängen var grundare och avsedd för barnen. Vid den östra kortändan förlades ett hopptorn med hopphöjderna 5, 7,5 och 10 meter. Dessutom fanns trampoliner för 1 och 3 meters hopphöjder.

Längs långsidan in mot omklädningsavdelningen placerades åskådargradängar med plats för 1187 sittplatser, 450 ståplatser samt 18 pressplatser. Såväl gradängerna som golven i simhallen utfördes med mosaik i ljusa pastellkulörer.

Via trappor vid kortsidorna nåddes solaltaner med utomhusduschar. Simhallen stod också i direkt förbindelse med sollagen (parken) mot söder genom tre utgångar i den helt uppglasad fasaden. Ljusinsläpp skedde även genom en taklanternin som löpte från kortsida till kortsida samt ett antal runda takfönster ovan åskådarläktaren. Takfönster fick av säkerhetsskäl innerglas av matta plexiskivor (Bonoplex). För skötseln av lanterninen och högtalare etc anordnades en travers under lanterninen. Av akustiska skäl utfördes undertaket i simhallen av finsågade bräder som lades med drygt 1 cm mellanrum på regler med en 25 mm tjock stenuilmatta emellan.

I simhallen blåstes varmluft in genom det stora fönsterpartiets bottenstycke och återsögs till en del genom öppningar i de nedre gradängerna på åskådarläktaren och återfördes till källarens fläktrum där den renades, utspäddes med friskluft och inblåstes på nytt.

Källare med karbar och romerskt bad

67

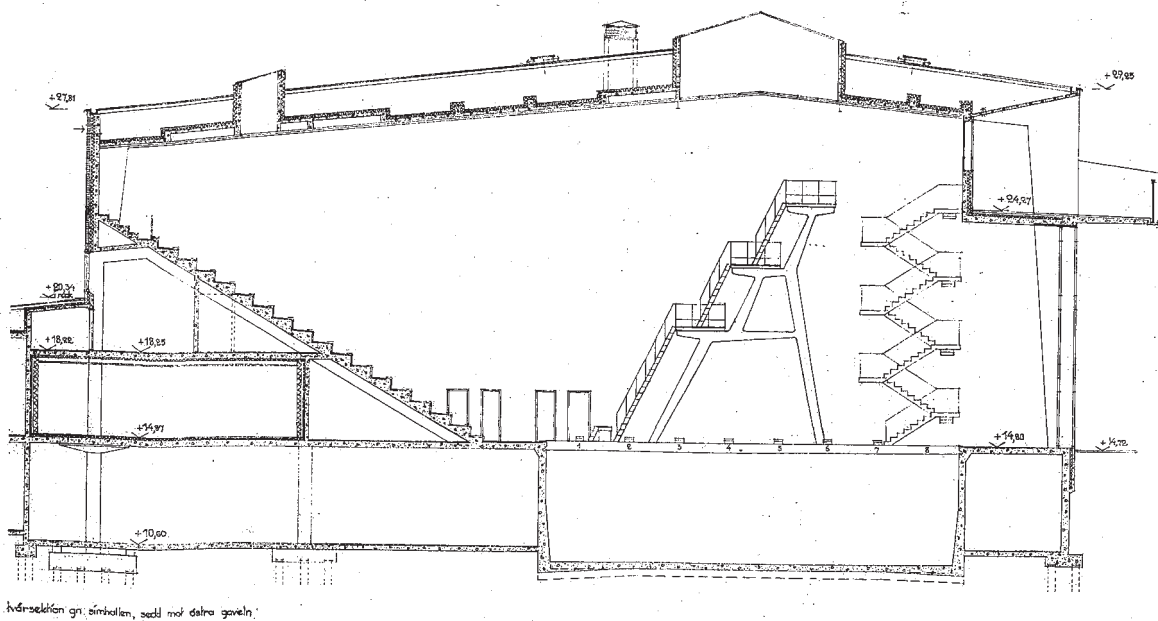
Interiör av foajén med kapprum. Golvet belades med kolmårdsmarmor och inredningen tillverkades i ljus björk. Källa: Byggmästaren, foto Sune Sundahl.

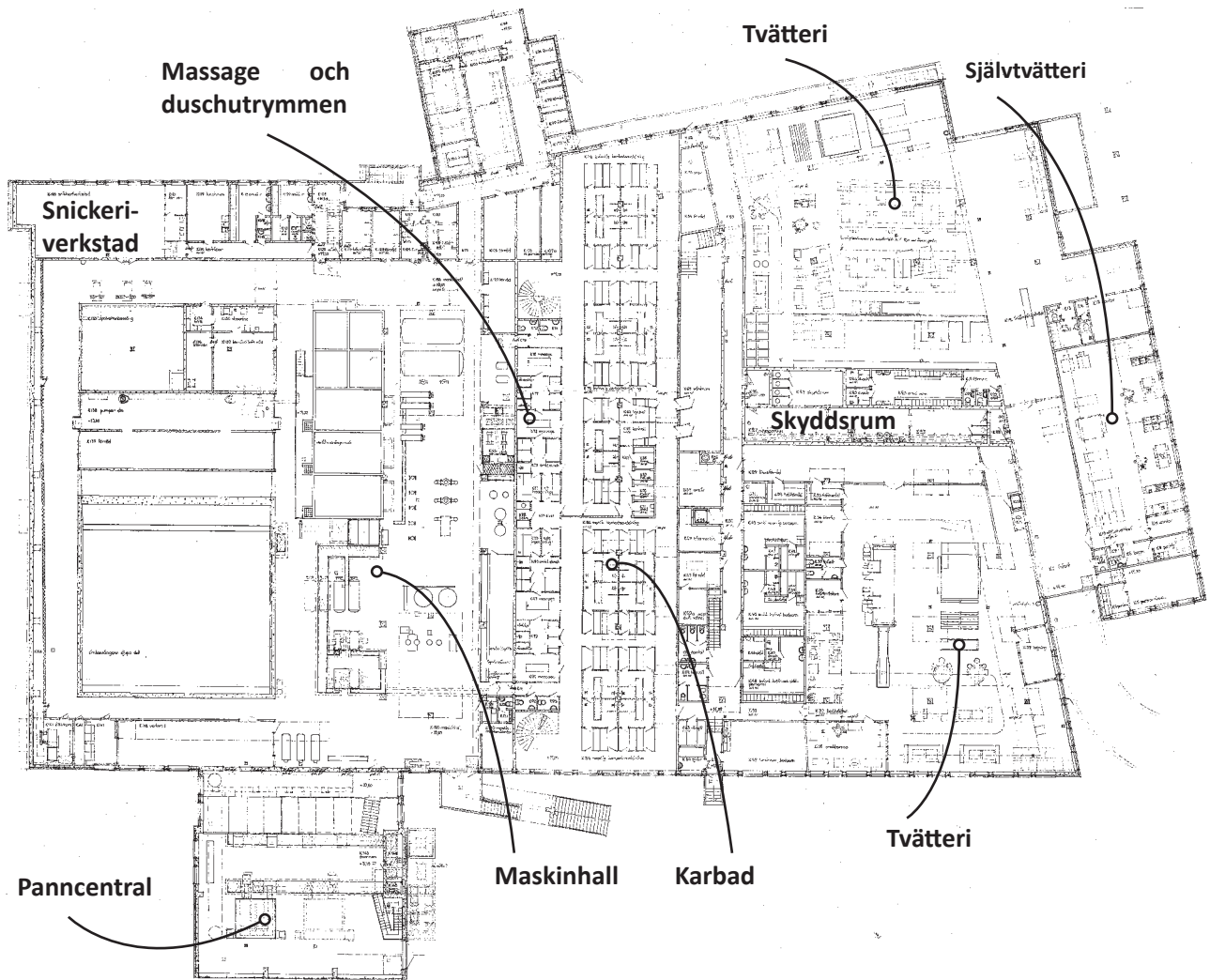
Fotografi från 1980-talet. Männens tvagningsutrymme. Här syns bl a sågtandstakets ljusinsläpp. Golvet belades med mosaik i pastellkulörer. Källa: TT

Fotografi från 1960-tal. Simhopp i Valhallabadet. Notera de runda takfönstren som idag är igensatta. Källa: TT

Sektion genom simhallen med hopptornet. Vid gavlarna placerades trappor från vilka solaltanen nåddes. Källa: SBF

Plan över källaren år 1956. Här fanns en karbadsavdelning liksom lokaler för tvätteri och maskinhallar. Källa: SBF.

De båda karbadsavdelningarna i källaren omdisponerades redan 1959 för att lämna plats åt ett romerskt bad. Här förlades olika varianter av bastubad, tvagning och kylning samt café och möjlighet till vila i liggbås utformade av Nils Braxell i blanklackerad gyllenbrun bok. I romerska badet kunde man även bli tvättad och skrubbad av baderskor. Badet smyckades med en mosaikvägg utförd av den finländske keramikern och skulptören Taisto Kaasinen. Mycket av materialen (klinker, kakel mm) är troligtvis original från 1956. Huruvida ligghytterna flyttades hit från någon annanstans i byggnaden eller nyttillverkades har inte kunnat fastslås inom ramen för denna undersökning.

Romerska badet 1958. På Valhallabadet kunde man få hjälp med uppfräschning av kostymen medan man badade. Källa: TT

Tvätterilokaler i källaren. Källa: TT

Skrubbing i romerska badet. Källa: TT

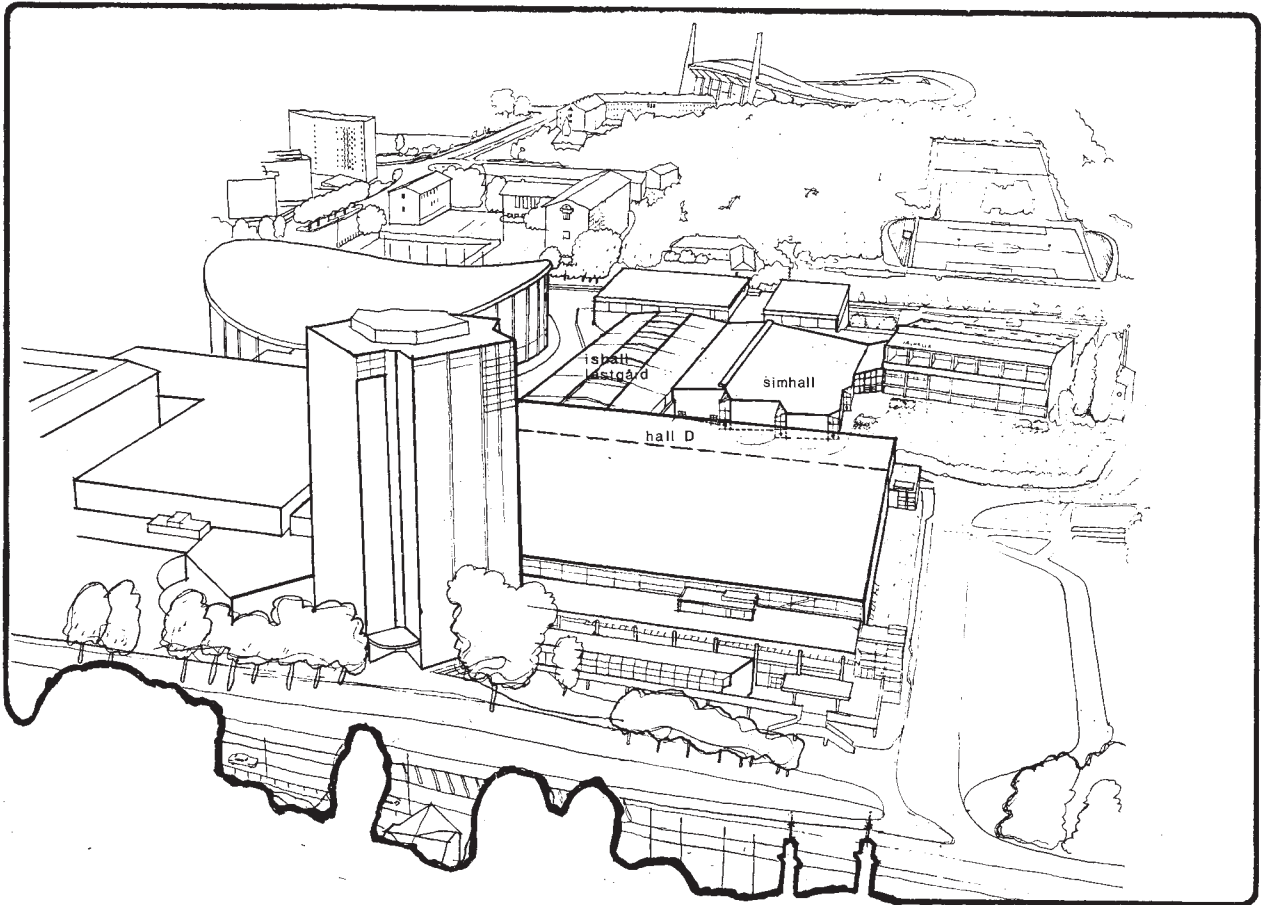

Illustration från år 1985 framtagen inför uppförandet av den nya 50-metersbassängen och Valhalla isrink bakom sporthallarna. Uppförandet av dessa byggnader innebär att Valhallabadet solplage minskade i storlek. Källa: SBF

FÖRÄNDRINGAR

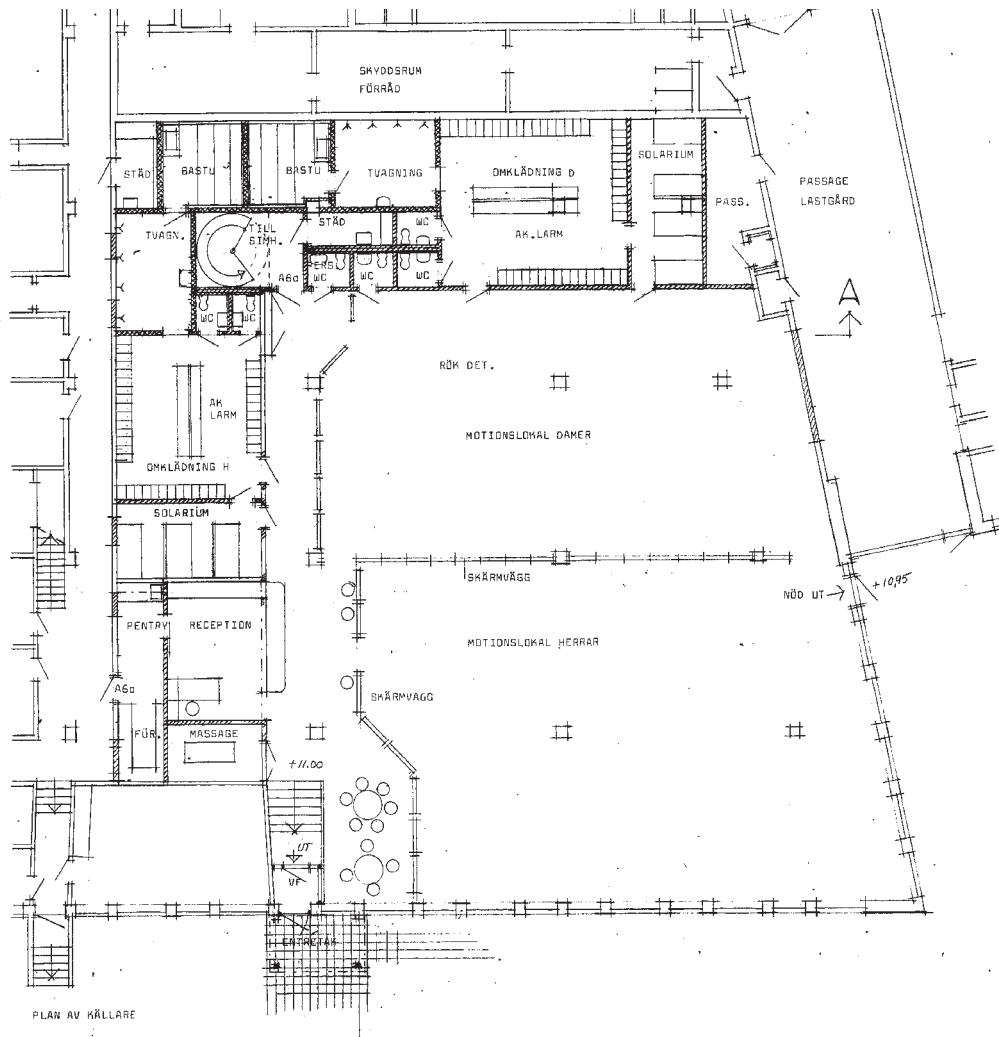
Under åren har löpande underhåll och förändringar skett kontinuerligt. Omklädningsrum har moderniserats, även duschrum och bastur har byggts om. När man byggt om har ett av målen varit att försöka behålla femtiotalsskaraktern på badet i färgsättning och materialval. Det ursprungliga mosaikgolvet i simhallen har lappats och lagats, men med det ursprungliga som förlaga. Flera av åtgärderna har endast varit anmälningspliktiga och därför har det inte varit möjligt att exakt avgöra när och var vissa ändringar har gjorts då det saknas ritningsunderlag.

Utomhusbassäng och sporthallar

Under sommaren var Valhallabadet tänkt att användas både som inomhus- och utomhusbad. Vid invigningen fanns en mindre plaskdam för barn i parken mot syd. Denna kompletterades år 1966 med en 50-meters utomhusbassäng. Två år senare övertäckes denna med ett sk barracudatält som monterades upp vintertid. Denna bassäng höll tävlingsmått men var även lämpad för sommarbad. I Valhallabadets foajé iordningställdes fem klubbрум för föreningar där kapprummet ursprungligen legat. Samtidigt uppfördes också Valhalla sporthallar, vilka kom att dockas mot Valhallabadets vaktmästarbyggnad.

50-metersbassängen, ombyggnad av tvätteriets lokaler mm

På 1980-talet utfördes en större tillbyggnad i kvarteret i ett samarbete mellan Fritid Göteborg, Scandinavium och Svenska Mässan. Utomhusbassängen från 1966 ersattes av en ny 50-meters inomhusbassäng på den intilliggande fastigheten Heden 34:19. Den nya simhallen kopplades till den äldre genom en håltagning i den äldre simhallsbyggnadens västfasad för passage till den nya bassängen. Nu skedde också större förändringar

Förändringsritning från år 1984 då ett gym inreddes i tvätterilokalerna i källaren. Detta medförde en förändrad planlösning liksom nya ytskikt. En separat entré till gymmet togs upp i omklädningsbyggnadens östra fasad där ett fönster gjordes om till dörröppning. Entrén försågs med ett skärmtak. Källa: SBF

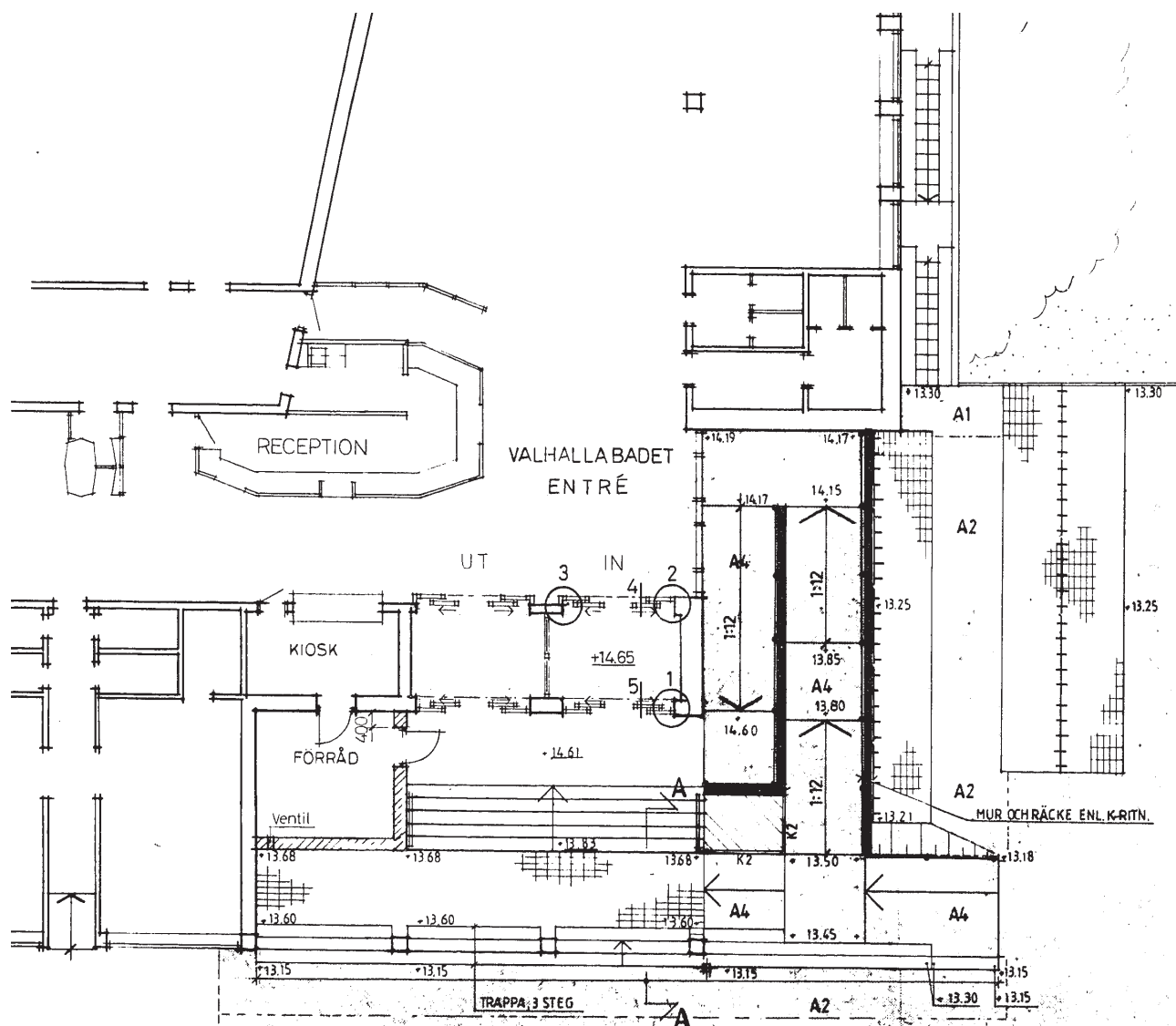
av vaktmästarbostaden som byggdes om för att inrymma tillredningskök till caféet samt kontor. Planlösningen förändrades därmed.

På 1980-talet gjordes också förändringar i tvagningsutrymmena. Badet hade tidigare 134 tvättplatser vid tvagningsbänkar samt 36 duschar. Detta sågs som allt för platskrävande och som en omodern kvarleva från renlighetsbadet. Därför ersattes tvättplatserna med ytterligare duschar. Enstaka tvagningsbänkar sparades och placerades ut lite här och var i byggnaden.

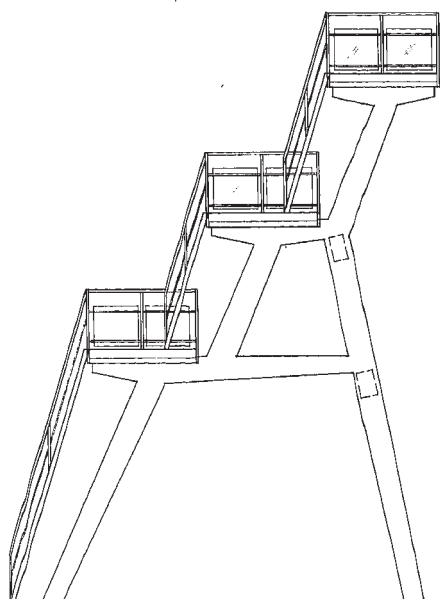
År 1984 byggdes delar av tvätterilokalerna i källaren om till "Valhalla hälsostudio" med motionslokaler, bastur, solarium och WC liksom en reception. Planlösningen förändrades och de tidigare stora utrymmena delades in med nya mellanväggar. Det tillkom även en ny spiraltrappa som gick upp till bottenvåningen. Entrén till motionslokalerna försågs med ett nytt skärmtak.

År 1987 tillkom automatiska skjutpartier i huvudentrén, vilken även kompletterades med en ramp. I anslutning till huvudentrén tillkom även ett förrådsutrymme under skärmtaket.

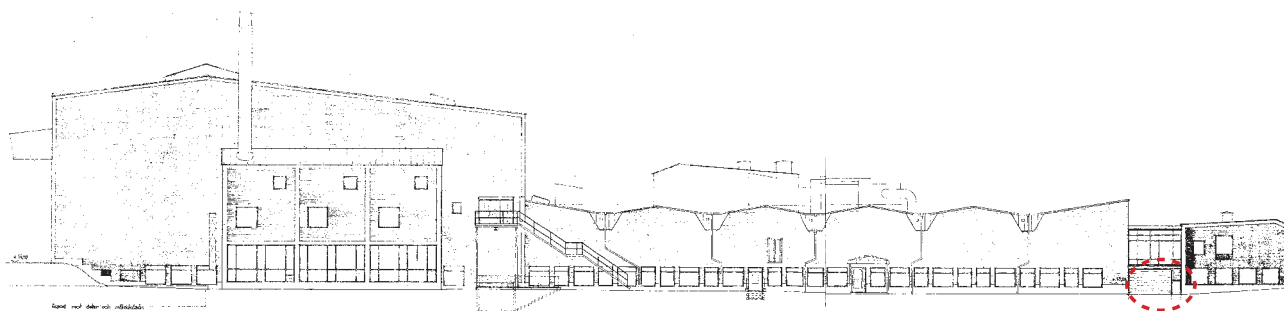
I slutet av 1980-talet kom det ursprungliga hopptornet att ersättas av ett nytt, dock i samma stil och efter det äldre tornets konstruktionsritningar.

Förändringsritning från år 1987. Nya trappor och ramper tillkom vid huvudentrén. Likaså inreddes ett förråd under entréns skärmtak. Notera hur receptionen fortfarande ligger kvar i entrébyggnaden. Källa: SBF

Ritning till nytt hopptorn från år 1989. Nytt hopptorn utfördes som en kopia av det äldre. Källa: SBF

Förändringsritning från 1998, fasader mot öst. Två av pannhusets skorstenar revs. Även i simhallsbyggnaden skedde en förändring genom att en ursprungliga trappa ersattes med ny trappa ner till markplanet. På ritningen syns hur omklädningsbyggnadens sågtandstak har förändrats genom att "ränndalarna" har satts igen. Det är oklart om denna åtgärd utfördes 1998 eller om den hade utförts tidigare. Även entrébyggnaden omfattades av ändringarna där ett tidigare glasparti i källarplan mellan entrébyggnad och omklädningsbyggnad ersattes med en garageport (se röd markering). Källa: SBF.

Upprustning på 1990-talet

År 1998 revs två skorstenar på pannhuset och en ny transportöppning togs upp i entrébyggnadens fasad mot Mölndalsån. I slutet av 1990-talet genomfördes även en större upprustning och modernisering av Valhallabadet. De 185 hytterna i omklädningsavdelningen ersattes med mindre skrymmande omklädningsskåp. Ett litet bestånd av hytterna sparades i damernas omklädningsrum - såväl ligg- som sitthytter - och flyttades till ett utrymme i anknytning till nyinredda massagerum. Tvagnings- och omklädningsutrymmena byggdes om och moderniserades. Planlösningen i hela omklädningsbyggnaden kom att påverkas och förändras vid ombyggnaden. I våtutrymmet rustades svalningsbassängerna upp och bubbelpooler tillkom. De fd ljusbaden ersattes av solarium. I entrébyggnadens foajé tillkom en badshop. I foajébyggnaden tillkom nya WC. Det byggdes även ett café i 50-metersbassängen, vilket hamnade i anslutning till den äldre simhallen. Ombyggnad skedde även av den ursprungliga bassängen i simhallen, vilken försågs med en fast avgränsning vid 25 meter. Dessutom tillkom en mindre bassäng för barnplask. Vid den uppglasade fasaden uppfördes ett mindre bås för badvakter.

Förändringar under 2000-tal

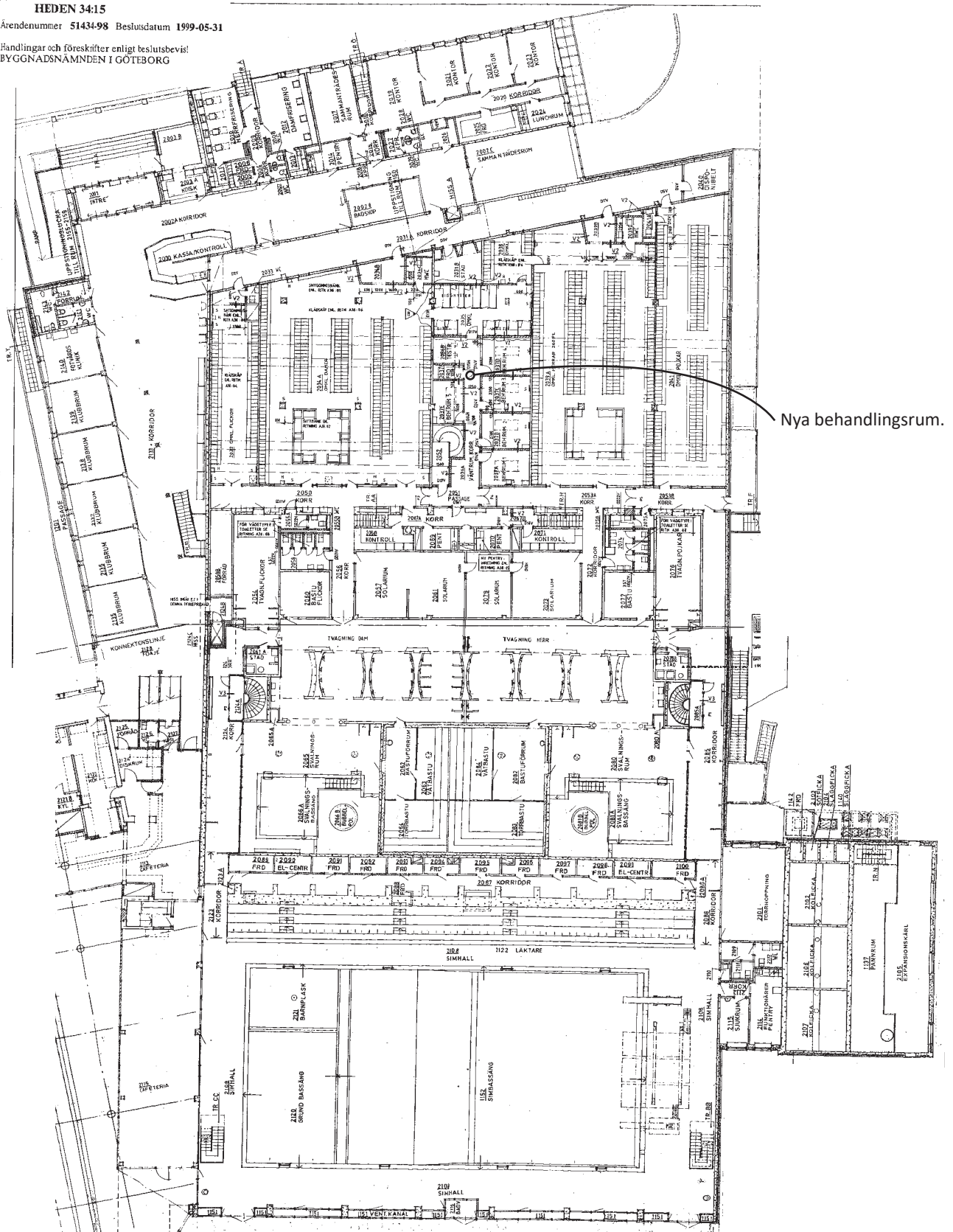
I början av 2000-talet revs klubbbrummen i foajén. Sannolikt var det vid denna förändring som badets reception flyttades från entrébyggnaden in till foajén. År 2000 skedde även en fasadförändring i entrébyggnadens östra fasad där en fönsteröppning mot källaren gjordes om till dörröppning. I entrébyggnaden kom frisörslokalerna att förses med nya skyltfönsterpartier i den norra fasaden. I det förråd som tidigare inretts i anslutning till huvudentrén ordnades en fotvårdslokal och den fd kioskken i foajén kom att ordningställas för väntrum till denna verksamhet. Kioskfronten kom dock att bevaras. År 2015 försågs entrén till frisörslokalerna med en ny säkerhetsjalusi.

År 2008 inreddes en sportbutik i del av Valhallabadets källare. Förändringen medförde en mindre tillbyggnad mot den västra fasaden innehållande en trappa ner till källaren. I källarplanet revs utfackningsväggarna för att skapa stora öppningar in mot butiken. I utrymmet tillkom nya mellanväggar och berörd del fick förändrad planlösning och nya ytskikt.

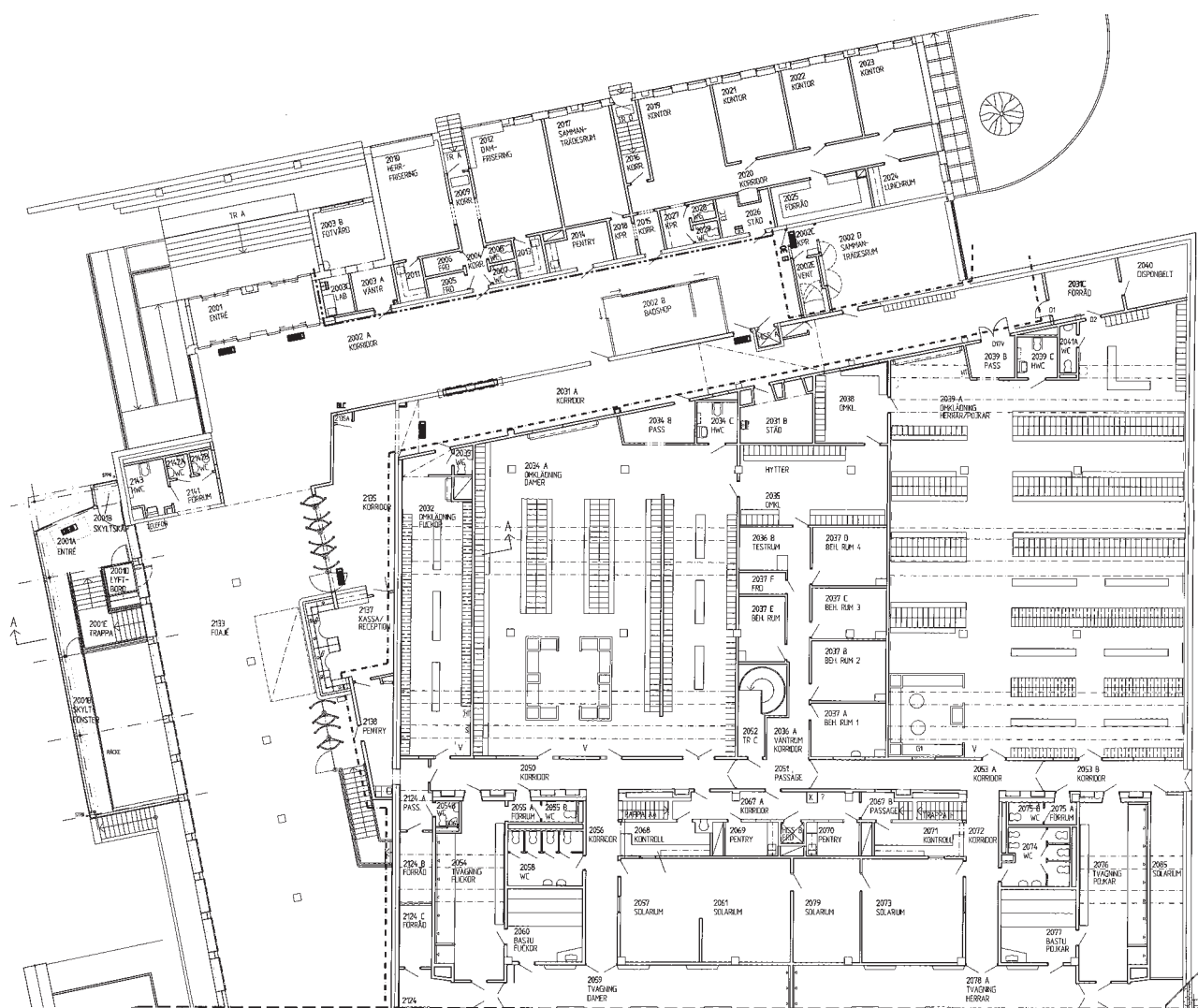
HEDEN 34:15

Ärendenummer 51434-98 Beslutsdatum 1999-05-31

Handlingar och föreskrifter enligt beslutsbevis!
BYGGNADSNÄMNDEN I GÖTEBORG

Relationsritning över entréplanet från 1999 som visar de förändringar av bl a omklädningsdelen som gjordes. I utrymmet mellan damernas och herrarnas torra omklädningsavdelning tillkom behandlingsrum och planlösningen förändrades. I anslutning till simhallens västra sida tillkom ett nytt café. Källa: SBF

Restaurering av mosaiker

Övrigt

77

Valhallabadet med simhallens uppglasade sydfasad och solaltan som vetter mot den fd solplagen där det ursprungligen fanns möjlighet till solbad och barnplask. Till höger syns pannhuset med sin höga skorsten.

NULÄGESBESKRIVNING & KARAKTÄRISERING

Exteriör

Den äldre delen av Valhallabadet är en stor och funktionsuppdelad anläggning bestående av fem sammanfogade byggnadskroppar som placerats förskjutna i förhållande till varandra: en låg entrébyggnad mot Valhallagatan, en omklädningsbyggnad med sågtandstak, simhallen samt en panncentral med skorsten och en vaktmästarebostad. Byggnadskropparna har olika höjd och utformning vilket gör den inre funktionen tydligt avläsbar i det yttre – helt enligt modernismens ideal. Uppdelningen ger även badet ett ganska småskaligt och lågmäلت uttryck trots att det är en stor anläggning. Den nya simhallen från 1980 ligger väster om parken.

Byggnadskropparna bildar en sammanhållen enhet genom den enhetliga materialbehandlingen. Hela anläggningen har fasader av tidstypiskt gult och räfflat fasadtegel samt en exponerad och målad betongkonstruktion. Det gula teglet samt inslag av teak och kopparplåt ger en känsla av tradition, medan den exponerade betongkonstruktionen är ett uttryck för modernismens ideal. Fasadkaraktären skiftar något åt de olika vä-

Mot Valhallagatan ligger den lägre entrébyggnaden i ett plan, vilken ansluter mot den något högre omklädningsbyggnaden och dess foajé. Huvudentrén ligger i indraget läge och markeras genom en ursprunglig neonskylt på taket.

derstrecken. Den norra fasaden mot Valhallagatan med sin låga entrébyggnad har en lågmäld och diskret utformning med fasader av gult tegel. Den södra fasaden mot solplagens gräsplan har istället en modernistisk och uppglasad fasad som ger simhallen ljus och rymd. Mot öst har anläggningen ett mer slutet uttryck med anspelning på industriarkitektur med omklädningsbyggnadens sågtandstak och panncentralen med sin skorsten. Anläggningen som helhet har en tydlig 1950-talskaraktär och är relativt välbevarad exteriört sedan uppförandet. Flertalet fönster och dörrpartier är ursprungliga, flera teakdörrar är bevarande och i stort bevarar anläggningen sin ursprungliga form och uttryck.

Fasad mot norr – tradition och lågmäldhet

Mot Valhallagatan i norr präglas anläggningen av den låga och långsträckt **entrébyggnaden**, uppförd i ett plan med källare. Sockelvåningen är gjuten i betong och målad medan bottenvåningens fasader består av räfflat gult fasadtegel i en synlig betongkonstruktion. Formspråket präglas av lågmäldhet, robusthet och tradition med ett horisontellt uttryck. Byggnadskroppen har ett flackt och asymmetriskt tak klätt med kopparplåt. Huvudentrén är vänd mot Valhallagatan och indragen i byggnadskroppen vilket skapar en väderskyddad entré vars tak bärs upp av tre betongpelare. Ovan entrén finns en ursprunglig neonskylt bevarad med texten "BAD". Befintliga trappor, ramper, räcken och entrédörrar är sentida. Likaså är den lilla putsade tillbyggnaden intill entrén tillkommen under 1990-talet.

Fönstren utgörs av 1-lufts-fönster av trä utan omfattningar. Flertalet fönster i bottenplanet är original från 1956, medan fönstren till källaren är moderna. De större skyltfönsterpartierna in mot skönhetssalongen utgörs av moderna aluminiumpartier, vilka inte är anpassade till byggnadens karaktär. Till kontorslokalerna mot Valhallagatan sitter en ursprunglig teakdörr med glasad övre del och draghandtag. Till den intilliggande lokalen sitter ett äldre dörrblad av rostfritt stål med draghandtag. Även granittrapporna till dessa entréer är ursprungliga.

Entrébyggnaden ansluter i bakkant till **omklädningsbyggnaden** genom ursprungliga och uppglasade fasadpartier av teak i fasad mot öst och väst. Mot källaren sitter ursprungliga träfönster. Ett av fönstren har dock under senare tid gjorts om till dörröppning. Fönstren till andra våningen är provisoriskt igensatta med skivor. Bakom omklädningsbyggnaden ansluter **simhallsbyggnaden** med sin mot norr slutna tegelfasad, rytmiskt indelad av betongpelare.

Fasad mot norr är rytmiskt indelad i sektioner genom betongkonstruktionens exponerade pelare.

Entrébyggnaden dockas till omklädningsbyggnaden via ett ursprungligt teakparti (målat utvändigt under senare tid). Trappor och ramper upp till entrén är sentida.

Ursprunglig teakport mot kontoren.

Entrébyggnadens östra fasad med ett ursprungligt teakparti (målat utvändigt under senare tid). T

Den östra fasaden präglas av slutenhet med anspelning på industriarkitektur. Omklädningsbyggnaden hade ursprungligen ett sågtandstak, men under senare tid har rännalarna satts igen.

Sentida entré och skärmtak.

Sentida aluminiumfönster.

Sågtandstaket har satts igen.

Fasad mot öst – slutenhet med anspelning på industriarkitektur

Mot Mölndalsån sträcker sig **omklädningsbyggnadens** kompakta byggnadskropp i en våning samt källare. Byggnaden är något högre än entrébyggnaden och ger ett mer slutet intryck med sina massiva tegelytor med små och få fönster. Den ansluter till entrébyggnaden genom ursprungliga glasade fönsterpartier av teak.

Merparten av fönstren in mot källaren är bytta under senare tid mot aluminiumfönster med samma indelning som de ursprungliga, dvs 2-lufts-fönster. Det finns dock nio stycken ursprungliga träfönster bevarade. Östfasadens bottenplan saknar helt fönster och dagsljusbelysningen skedde ursprungligen genom fönster placerade i det sågtandsformade taket. Idag är sågtandstaketets rännalarna igensatta med plåt (oklart när så skedde men troligen under 1980–1990-tal). Lokalerna saknar idag därför dagsljusbelysning. Förändringen av takformen förtar till viss del industrikaraktären.

Samtliga dörrblad i omklädningsbyggnadens östra fasad är sentida. Till gymmet är entrén försedd med ett skärmtak från 1980-talet. Även själva dörröppningen är sentida (utgjordes ursprungligen av ett fönster).

Idag har den östra sidan av anläggningen något av en baksideskaraktär med parkeringsytor och lastutrymmen som ger ett rörigt intryck. Ursprungligen fanns här en park.

Pannhuset med sin skorsten bidrar till det industriella uttrycket.

Mot syd ansluter omklädningsbyggnaden till den högre **simhallsbyggnaden**, vars fasad mot öst har en sluten karaktär med endast fönster till källaren vilket ger ett kompakt och tungt uttryck. Simhallsbyggnaden har ett asymmetriskt sadeltak belagt med kopparplåt. Den ursprungliga trappan som ledde upp från markplan till simhallens åskådarplatser har rivits och ersatts med en modern trappa i galvat utförande. Själva entrépartiet i teak är dock original. Likaså har den park med gångstråk och planteringar som tidigare fanns vid den östra fasaden ersatts av parkeringsplatser.

Genom en låg förbindelsebyggnad dockas **pannhuset** till simhallsbyggnaden. Byggnadskroppen är satt och kompakt. Gavlarna är fönsterlösa, med undantag för två små källarfönster. Uttrycket lättas upp av den östra fasadens vertikala och exponerade betongkonstruktion och bottenvåningens ursprungliga och stora glaspartier med smäckert spröjsverk i stål. Övriga fönster i östra fasaden utgörs av ursprungliga 1-lufts-fönster i trä av olika storlek. Sadeltaket är belagt med plåt. Av de ursprungligen tre skorstenarna återstår idag endast en.

Sammantaget präglas den östra sidan av anläggningen av slutna tegelytor som ger ett tungt intryck. Omklädningsbyggnadens sågstandtak och pannhuset med sin skorsten ger även anläggningen ett industriellt uttryck, vilket är ett resultat av kravet på erforderliga ytor för omklädning, våtavdelning men också sekundärutrymmen för den på 1950-talet växande tekniska apparaturen för bl a uppvärmning.

Simhallens uppglasade sydfasad krönt av den ursprungliga neonskylten (dock med ny placering).

Fasad mot syd – modernism med grafisk skärpa

Mot syd öppnar **simhallsbyggnaden** upp sig mot den kvarstående delen av parken/solplagen genom sin i två våningar uppglasade och modernistiska fasad. Det ursprungliga och smäckra spröjsverket av teak delar in glasytorna i geometriska mönster som ger fasaden en exakthet och grafisk skärpa. Betongkonstruktionen är tydligt redovisad i fasaden genom synliga betongpelare som bidrar till att skapa ett vertikalt och modernt uttryck. Av de ursprungligen tre entréerna i fasaden återstår idag endast två, vilka är ersatta av moderna aluminiumpartier.

Ovan den uppglasade fasaden kragar en stor och gjuten balkong ut och löper längs hela fasaden. Balkongen fungerar som solaltan och är delvis indragen under tak. Balkongfronten utgörs av korrugerad plåt i en ljus gul kulör (ej original, äldre bilder visar en röd plåt) med en överliggare i lackat trä.

Taket består av ett flackt och asymmetriskt sadeltak. Den ursprungliga lanterninen och ett antal runda takföns-ter är igensatta under senare tid. Taket kröns av den ursprungliga neonskylten med texten "VALHALLABADET". Ursprungligen satt denna dock längre väster ut på taket. När skylten flyttades har inte kunnat fastställas.

Till vänster i bild syns foajébyggnadens västra fasad. Mot denna har det år 2008 tillkommit en tillbyggnad. I fonden anas vaktmästarbostaden.

Fasad mot väst

Omklädningsbyggnadens/foajébyggnadens västra fasad är utförd i gult tegel lika övriga fasader. Mot denna fasad tillkom 2008 en tillbyggnad som innehåller en trappa och hiss som leder ner till en butik i källarplanet. Tillbyggnaden är utförd med uppglasade aluminiumpartier. I källaren har ombyggnaden till butik inneburit att ett antal utfackningsväggar har rivits för att koppla tillbyggnaden till butiksloken.

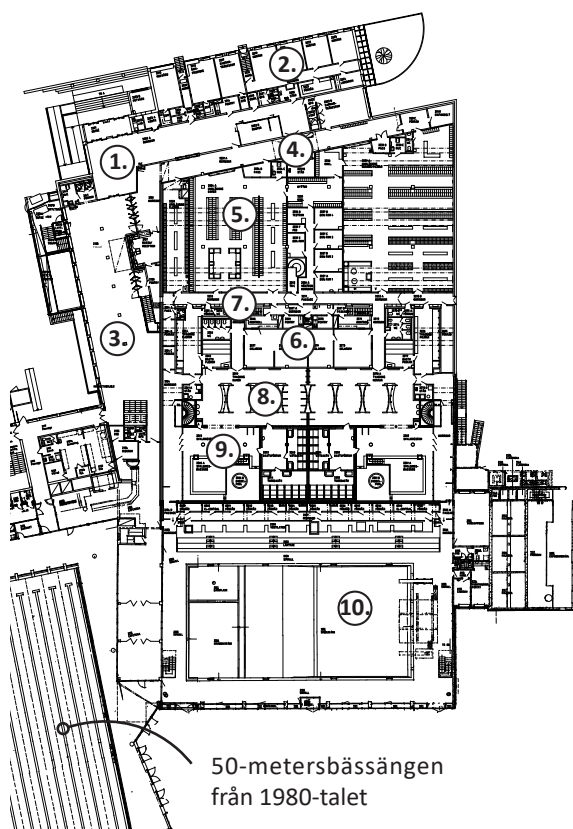
Kvarvarande fönster mot källaren utgörs av ursprungliga 2-lufts-fönster av trä. Till källaren finns även två ursprungliga teakdörrar. Mot entrévåningen finns en rad med tätt och högt placerade enlufts-fönster av trä, vilka är ursprungliga.

Mot väst ansluter omklädningsbyggnadens tegelfasad till fd **vaktmästarebostaden** och sporthallarna från 1966. Gränsen mellan utbyggnadsepokerna är synlig i fasaden genom övergången mellan det äldre och räfflade teglet i den fd vaktmästarbostaden och det yngre teglet i sporthallarna. Vaktmästarbostaden är uppförd i två våningar med källare. Den nedre våningen är något utskjutande och utförd med en fasad klädd med liggande panel. Fönstren utgörs av enlufts-fönster av trä, sannolikt från 1960-talet.

Interiör beskrivning

Flera delar av Valhallabadets interiör har bevarat sin ursprungliga 1950-talskaraktär. Mest välbevarade är simhallen, entrén och foajén samt romerska badet. Dessa delar har till stora delar bevarat såväl sin planlösning som originalmaterial, fast och lös inredning och upplevelsemässiga kvaliteter. De är omsorgsfullt utformade med en hög materialkvalitet och har inslag av såväl gedigna material i form av kolmårdsmarmor, varmröd teak, gyllengul bok och mosaiker som moderna material i form av betong och våningshöga glasytor. Ett kontinuerligt utbyte av ytskikt (kakel och mosaiker) har skett under årens lopp, men i såväl simhall som i vissa övriga våtutrymmen finns fortfarande mycket originalmaterial kvar. Det finns även flera välbevarade kontor, korridorer med ursprungliga dörrblad, fönsterbänkar av marmor mm liksom teknikutrymmen.

Entréväning

- ① Entréhall
- ② Kontorslokaler
- ③ Foajé
- ④ Omklädningsbyggnaden, korridor
- ⑤ Omklädningsbyggnaden, torr avdelning
- ⑥ Omklädningsbyggnaden, våt avdelning
- ⑦ Omklädningsbyggnaden, korridor och badreception
- ⑧ Omklädningsbyggnaden, duschutrymmen
- ⑨ Omklädningsbyggnaden, svalningsrum och bastur
- ⑩ Simhall

Pannhuset beskrivs under Källare.

1. Entréhall

Entréhallen är välbevarad och bär än idag en stark prägel av 1950-talet genom sin strama utformning. Golvet belagt med ursprungligt grön kolmårdsmarmor. På kortsidorna är de ursprungliga teakfönsterpartierna bevarade och även spår av den ursprungliga kiosken finns kvar i form av en kioskfront utförd i bok med ett tidstypiskt formspråk. Den tydliga fördjupningen i marmorgolvet här framför vittnar än idag om de många fötter som trampat här i väntan på en glass eller kopp kaffe. Likaså är merparten av dörrbladen av ädelträ i entrén ursprungliga från uppförandet. Bevarad inredning i form av bänkar av teak och fönsterbänkar av marmor bidrar ytterligare till 1950-talskaraktären.

Planlösningen har förändrats något sedan uppförandet, bl a genom att ett konferensrum ordnats mot öst liksom en utbyggnad för en badshop. Ursprungligen låg badets kassa liksom badentrén i denna del av byggnaden, men dessa finns idag i foajén. Badentréns placering är fortfarande avläsbar i väggen.

Taket i entréhallen är sentida (2000-tal) och utgörs av aluminiumribbor samt skivor. Mot foajén sitter moderna skjutdörrar.

Entréhallen med ursprungligt golv av kolmårdsmarmor liksom bevarade teakpartier. Här fanns ursprungligen en kiosk, vars front av björk är bevarad än idag.

Sentida mellanväggar som förtar entréhallens öppna karaktär.

Ursprungligt dörrblad som bidrar till den välbevarade karaktären.

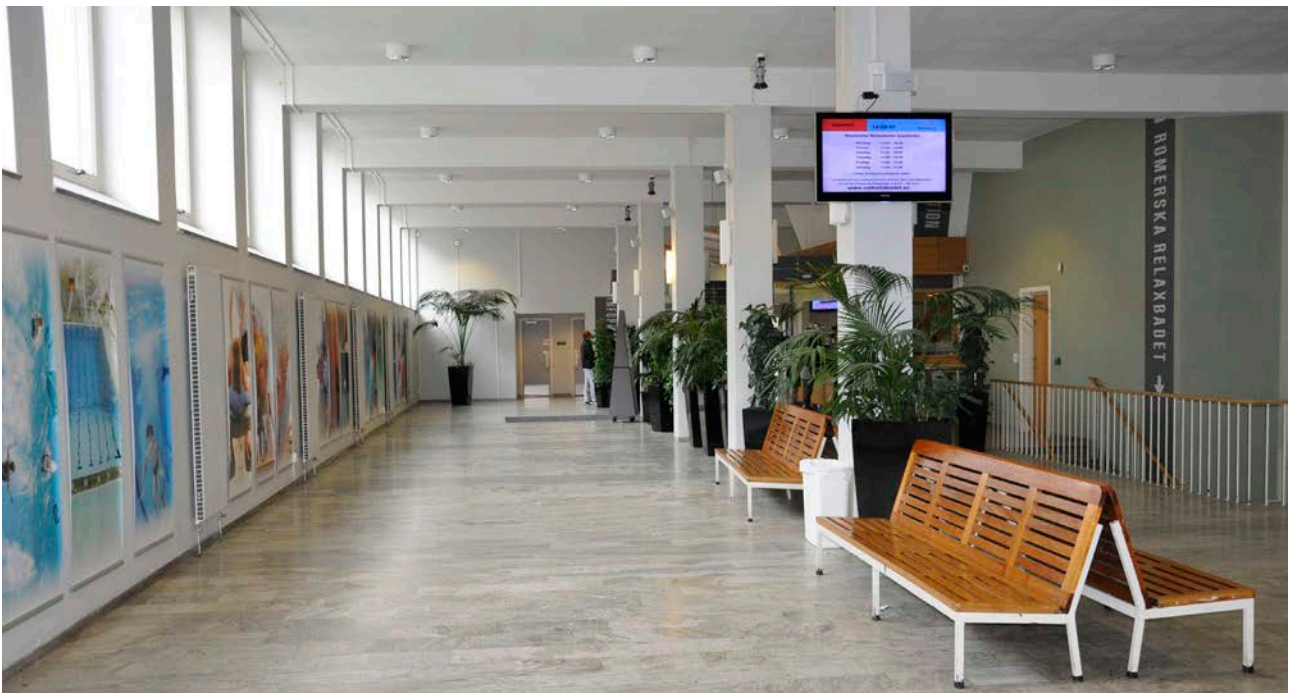
Ursprunglig bänk i stål och teak, specialdesignad för Valhallabadet.

2. Kontorslokalerna mot Valhallagatan

Rummen mot Valhallagatan rymmer fotvård, frisör och kontor samt personalutrymmen. Planlösningen är till stora delar bevarad och det förekommer ursprungliga delar så som dörrblad, träfönster, fönsterbänkar av marmor liksom enkla träsocklar och foder. Här finns också en ursprunglig trappa klädd med kolmårdsmarmor liksom rundade handledare av trä. Ett av kontorsrummen kallas "Renströmska rummet" och här finns möbler från Renströmska stiftelsen och Renströmska badet i Haga (som stängdes i samband med Valhallabadets uppförande). I övrigt domineras rummen av sentida ytskikt så som platsmattor och linoleumattor.

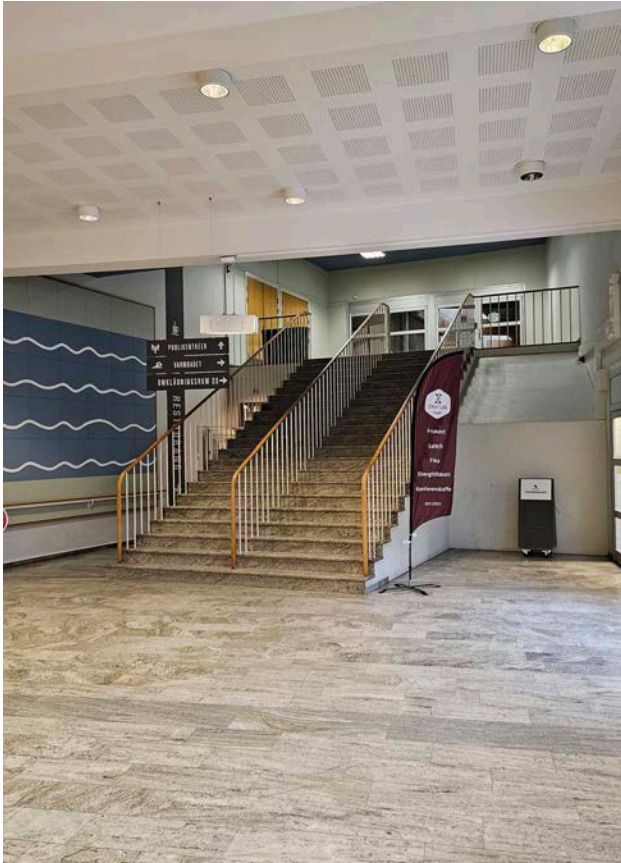
Kontorsrum i entrébyggnaden med en relativt enkel karaktär. Här finns dock flera äldre dörrblad liksom en ursprunglig trappa med steg av kolmårdsmarmor. Likaså är merparten av fönstren i originalutförande.

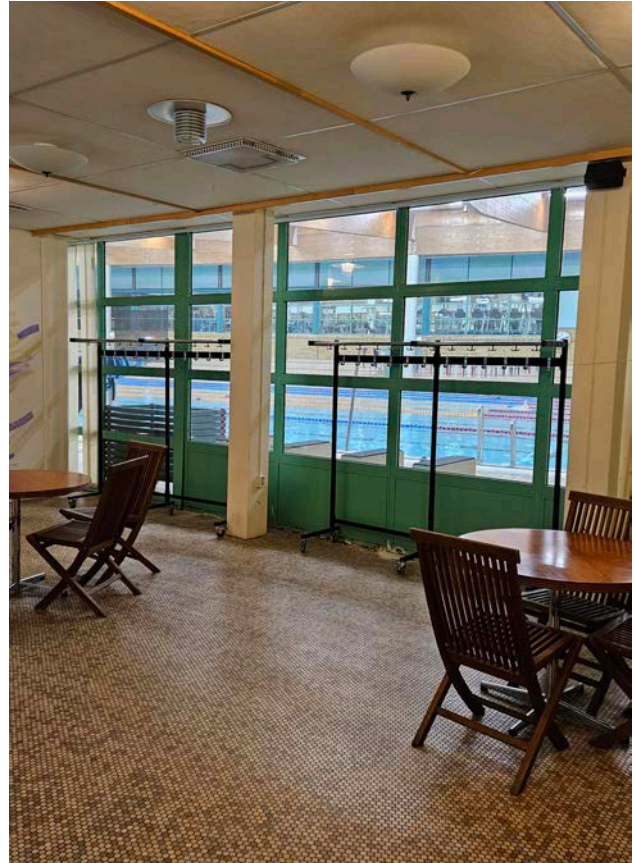
Foajén präglas av ljus och rymd – vilket skapas av takhöjden, de öppna ytorna och de stora och högt placerade fönstren som för in rikligt med dagsljus. Likt exteriören är konstruktionen tydligt exponerad genom de höga pelarna som bär upp bjälklaget. Golv av kolmårdsmarmor är ursprungligt och här finns bevarad lös inredning i form av specialritade bänkar.

3. Foajén

Den långsträckt foajén bär likt entrén en stark 1950-talskaraktär präglad av gedigna material så som golv och socklar av kolmårdsmarmor. Här finns även ursprungliga träfönster med fönsterbänkar av marmor liksom ursprungliga trappor med sättsteg av marmor, räcken av smide och överliggare av lackat trä som leder upp till åskådarplatserna i simhallen och ner till romerska badet i källaren. Planlösningen är näst intill intakt bevarad, med undantag för lättväggar mot reception och badentré. I foajén finns även bevarad ursprunglig inredning i form av bänkar i gyllenbrun teak med vitt stålunderrede som bidrar till karaktären. Dessa ritades av inredningsarkitekt Nils Braxell. Kassan, bestående av en disk i bok, är senare tillkommen. Taket utgörs av ett sentida akustiktak.

Ursprunglig trappa med marmorsteg och strålräcke som leder upp till simhallens åskådarplatser.

Under den trappa i foajén som leder upp till åskådarplatserna finns ett café som inreddes på 1990-talet vilket helt präglas av moderna material och ytskikt. Caféets kökdel ligger i den fd vaktmästarbostaden.

4. Omklädningsbyggnaden

Omklädningsavdelningen är fortfarande uppdelad i fyra avdelningar: herrar, damer, pojkar och flickor. Från badentrén nås en lång korridor med ingång till de olika omklädningsavdelningarna. Korridoren bevarar sin ursprungliga planlösning men präglas i övrigt av sentida ytskikt. *Endast damernas/flickornas omklädningsavdelning har inventerats. Enligt uppgift är dock herrarnas likvärdiga i sitt utförande.*

5. Torr avdelning/omklädning

Den torra omklädningsavdelningen har genomgått flera upprustningar och förändringar under årens lopp och här har planlösning, ytskikt och inredning uppdaterats efter samtidens behov. Ytskikten är genomgående moderna och de tidigare ligg- och sitthytterna är ersatta med moderna skåp. I damernas omklädningsrum har man sparat en sektion med ligg- och sitthytter, dock ej i ursprungligt läge. Dessa är ritade av Nils Braxell och utförda i bok i tidstypisk 1950-talsstil.

Idag finns ingen dagsljusbelysning då takfönstren är igensatta. Sågtandstakets konturer är dock fortfarande avläsbara. Trots att karaktären i dessa utrymmen förändrats finns fortfarande vissa bevarade detaljer så som ursprungliga dörrpartier av ädelträ samt inredning som t ex en äldre våg liksom ursprungliga speglar.

Korridor med ingång till omklädningsavdelningarna.

Äldre våg i omklädningsrummet.

Bevarad ligghytt i damernas omklädningsrum.

Bevarad sitthytt i damernas omklädningsrum. Observera att detta dock inte är hytternas ursprungliga placering - de är hitflyttade.

Damernas omklädningsrum som helt präglas av moderna material.

6-9. Våta avdelningen

Från omklädningsrummen nås de "våta" avdelningarna med tvagningsutrymmen, bastu och svalningsbad (kall bassäng). Även här har vissa förändringar av planlösning och funktioner skett, men delar av utrymmet bevarar trots det en ursprunglig 1950-talskaraktär präglad av hög materialkvalitet och omsorgsfullt utformade detaljer.

Korridorer med bevarad 1950-talskaraktär med mycket ursprungsmaterial i form av golvmosaiker, klinker och väggkakel samt dörrblad.

Badreception.

Internkorridor med golv av ursprungligt Höganäsklinker.

Personalutrymmen.

7. Korridorer och "kontroll"

Närmast omklädningsrummen löper en korridor med golv belagt med mosaik i vaniljgult, beige och vitt i originalutförande. Även väggarnas ljus gröna kakel är ursprungligt. I detta utrymme finns även flera äldre dörrblad, ursprungliga skyltar och torkskåp. Vissa dörrar är moderna, men utförda i tidstypisk 1950-talsstil. De ursprungliga "kontrollerna" (receptionerna) ligger kvar i ursprungligt läge med diskar av perstorpsplattor. Innanför dessa sträcker sig en ickepublik korridor med ursprungligt golv av Höganäsklinker i gul kulör. Utmed denna nås enklare men välbevarade personalutrymmen i form av pentryn liksom trappor ner till källarplanet. Planlösningen är intakt bevarad sedan uppförandet. I anslutning till kontrollerna finns även ursprungliga trappor som leder upp till motionshallarna som är belägna på taket ovan omklädningsbyggnaden. De ursprungliga ljusbaden i anslutning till kontrollerna, som var utrustade med kvartslampor, är ersatta med moderna relaxrum. I anslutning till dessa finns WC:n, vilka präglas av moderna ytskikt.

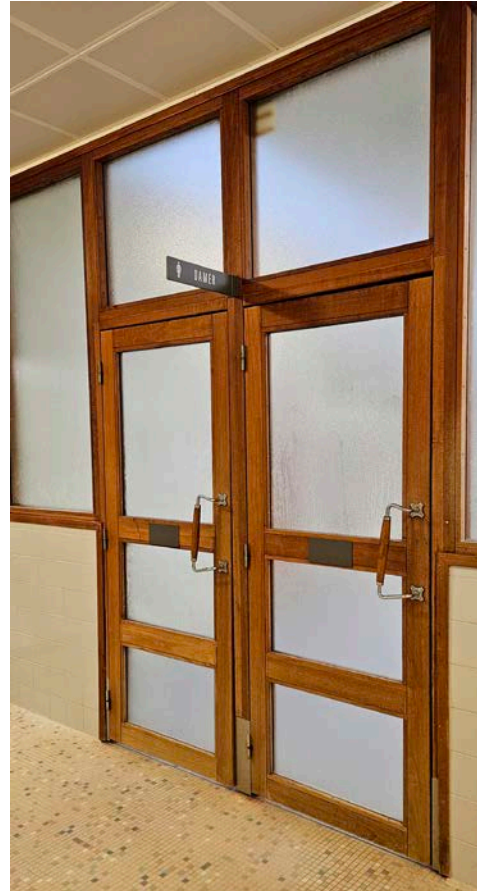
Svalningavdelningen med sin avskalade 1950-talskaraktär. Där kakel och klinker bytts har så gjorts med kopior.

Äldre lös inredning finns bevarad i bastun.

Bubbelpool som tillkom på 1990-talet.

Teakparti som bidrar till rummets karkitär

8. Duschutrymmena

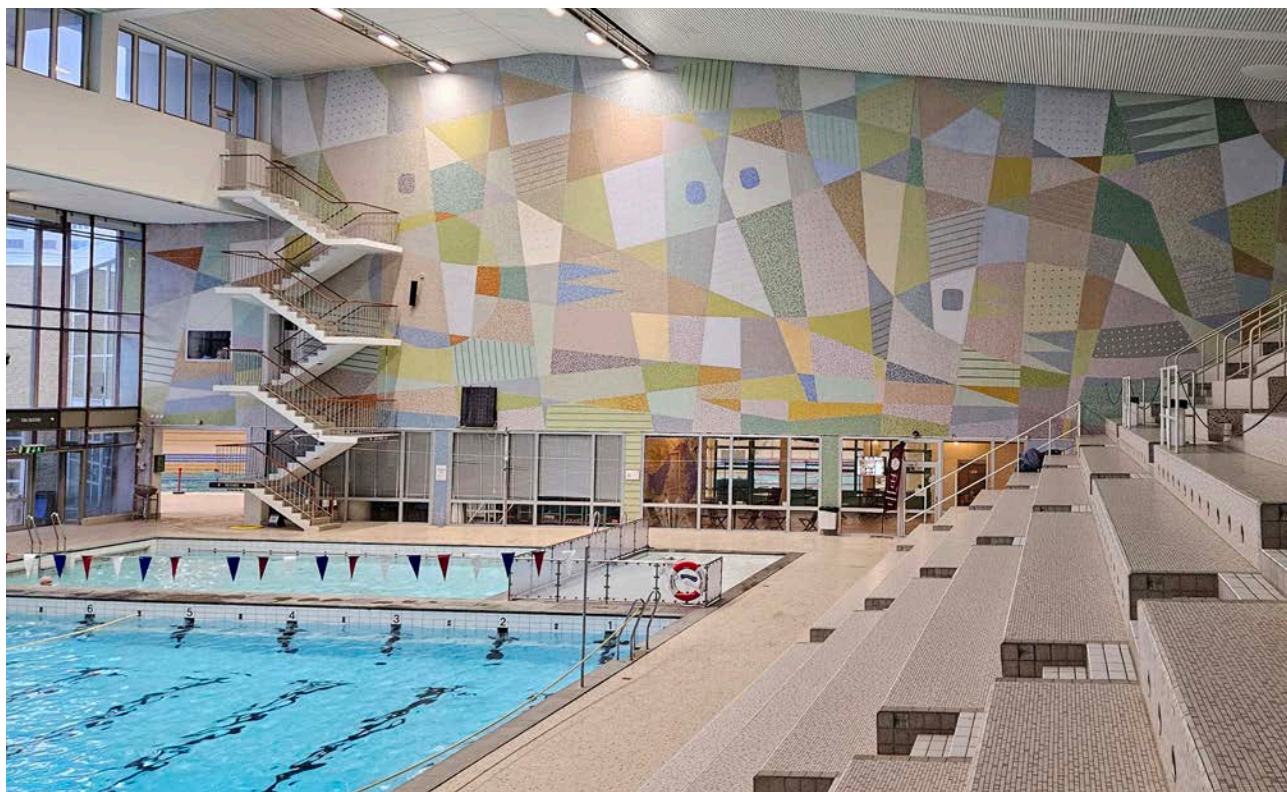
Själva duschutrymmena är helt moderna vad gäller ytskikt och planlösning. 1980-talets tillägg med sina grälla färger harmonierar här illa med den ursprungliga karaktären.

9. Svalningsrum och bastur

Via ett "valv" utfört i 80-talets postmoderna stil nås svalningsrummen med anslutande bastur. Ljusa golv och väggar, sparsam inredning och inslag av lackat trä och kolmårdsarmor ger rummen en känsla av enkelhet och sober elegans och en tydlig femtiotalskaraktär.

Även här är golvet belagt med mosaik i vaniljgult, beige och vitt – lika det ursprungliga utförandet (det förekommer såväl äldre och ny mosaik utförd som kopia av det äldre). Väggarnas kakel går i ljusa kulörer och det förekommer ursprungligt väggkakel i kombination med nytt som utförts som kopia av det äldre. Ljustillförsel sker genom äldre taklanterniner.

Avkylningsbassängerna byggdes om på 1990-talet då de kompletterades med en anslutande bubbelpool. Den befintliga avkylningsbassängen är dock utförd i 1950-talsstil med sidor klädda med mosaik och kanter av kolmårdsarmor. Bastun nås via en ursprunglig trädörr med draghantag och inne i bastun finns viss äldre inredning bevarad. Mot simhallen vetter ett vackert dörr- och fönsterparti i teak. Detta leder ut till en korridor varifrån själva simhallen nås. Från detta utrymme nås även en korridor som löper under läktaren, varifrån ett antal förråd nås.

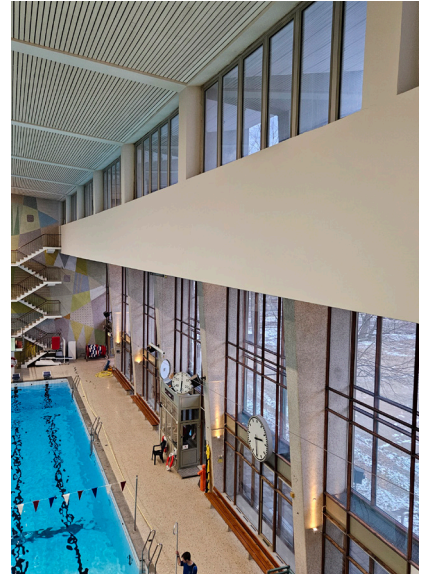
Konsten hade en central roll i folkhemmets offentliga miljöer och Wedels mosaiker i simhallen skulle bidra till en estetiskt stimulerande upplevelse, så att alla sinnen stimulerades. Wedels mosaiker är uppbyggt av ett stort antal små glasbitar i kombination med putsade fält och breder ut sig över 700 m² på simhallens kortsidor och leder tankarna till sol, sommar och bad. Mosaiken är monterad för hand direkt mot den bärande betongstommen.

10. Simhallen

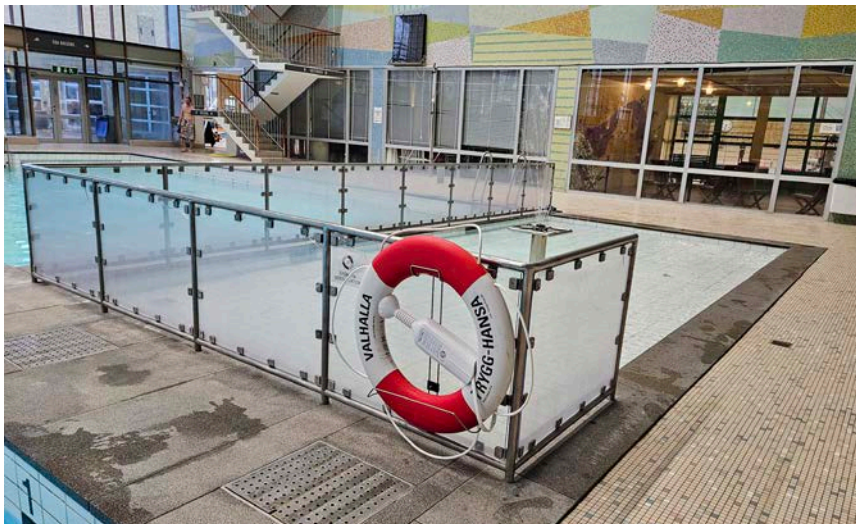
Simhallen är rektangulär i sin planform med åskådarläktare mot norr, utformad som gradänger klädda med mosaik. Den södra fasaden utgörs av ett fönsterparti av teak där ljuset flödar in. Längs kortsidorna löper fribärande trappor av vitmålad betong upp till en solaltan. Kortsidorna är dekorerade med Wedels glasmosaiker i ljusa pastelltoner. Bassängen byggdes om på 1990-talet då den försågs med en fast avgränsning vid 25 meter (tidigare fanns en höj- och sänkbar brygga vid 25 meter). Likt ursprunget är bassängen försedd med kanter av granit.

Rummet präglas av rymd och ljus som skapas av den öppna rumsvolymen med högt i tak och den mot parken helt uppglasade fasaden. Men även bassängen med sitt djup och vatten bidrar. Den ursprungliga lanterninen samt de runda takfönstren är idag igensatta, men det är lätt att föreställa sig hur dessa tidigare förstärkte upplevelsen när solljuset flödade in och skapade speglingar i vattenytan. Den uppglasade fasaden skapar även en stark koppling mellan inne och ute, vilket speglar 1950-talets ideal där närhet till grönska, lek och friluftsliv var en viktig del i det nya idealet för badanläggningar. Det finns en exakthet, elegans och grafisk skärpa över rummet – en estetik som bygger på en lek med geometri. Fönsterpartiets smäckra spröjsverk i teak delar in glasytorna i geometriska mönster och trapporna upp till solaltanerna liksom hopptornet bygger på geometriska förskjutningar samtidigt som det asymmetriska sadeltaket får sin pendang i den södra långsidans åskådarläktare som klättrar upp mot taket. Trots detta är rummet vare sig stramt eller dogmatiskt. Snarare förmedlar det en känsla av lekfullhet. Till denna upplevelse bidrar Wedels mosaiker på rummets kortsidor. De fungerar också som markörer för att detta var ett rum för lek- och rekreation och som en förstärkning av kopplingen mellan inne och ute.

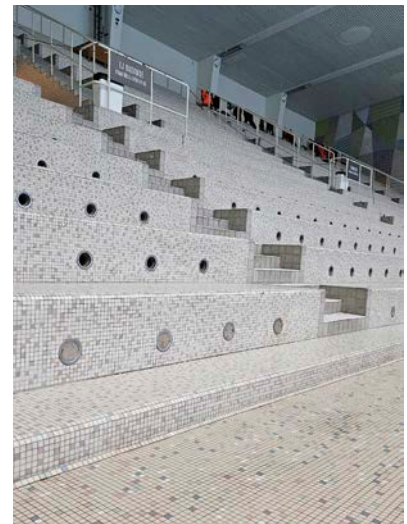
Materialkvaliteten är hög och såväl detaljer som helhet är omsorgsfullt utformad. Rummet bevarar en hög andel originalmaterial så som; de vita betongtrapporna med smidesräcken och lackade överliggare i trä, kortsidornas väggmosaiker, delvis äldre mosaik på golv, pelare och gradänger, ursprungliga dubbla teakpartier i

Sinnrikt utformade trappor och hopptorn av betong som bidrar till rummets geometriska verkan.

Den västra delen av bassängen är grundare än den östra och har sedan uppförande fungerat som barnbassäng. På 1990-talet kompletterades denna del av en liten plaskbassäng för mindre barn - sannolikt på grund av att plaskbassängen i den intilliggande parken togs bort.

Ursprungliga gradänger. Planstegen har generellt ursprunglig mosaik medan sittytans mosaik har bytts under senare tid mot ny lika den befintliga.

den uppglasade sydfasaden, ursprungliga teakdörrar, ursprungliga skyltar och bänksnummer, en taktravers med högtalare, takets träpanel, ursprunglig inredning i form av teakbänkar, en äldre klocka, en drickfontän i granit mm. De förändringar och upprustningar som gjorts i simhallen har haft 1950-talskaraktären som utgångspunkt. Golvets, pelarnas och gradängernas mosaiker har lappats och lagats under årens lopp, men med de ursprungliga mosaikerna som förlaga vilket gör att karaktären bibehållits. Det befintliga hopptornet är inte det ursprungliga, men det är byggt efter det äldre hopptornets konstruktionsritningar.

Via en senare upptagen öppning i den västra kortsidan nås den på 1980-talet uppförda 50-metersbassängen. I samma vägg har det, i samband med att ett café inretts, tillkommit stålpartier in mot caféet vilka har en utformning som inte överensstämmer med den övriga höga omsorgen om detaljer som simhallen präglas av.

Ursprungliga bänkar invid det bevarade teakpartiet mot solplagen.

Äldre dricksfontän.

Ursprunglig trappa inne i simhallen som leder upp till solaltanen.

Solaltan, delvis under tak, med utsikt över solplagen.

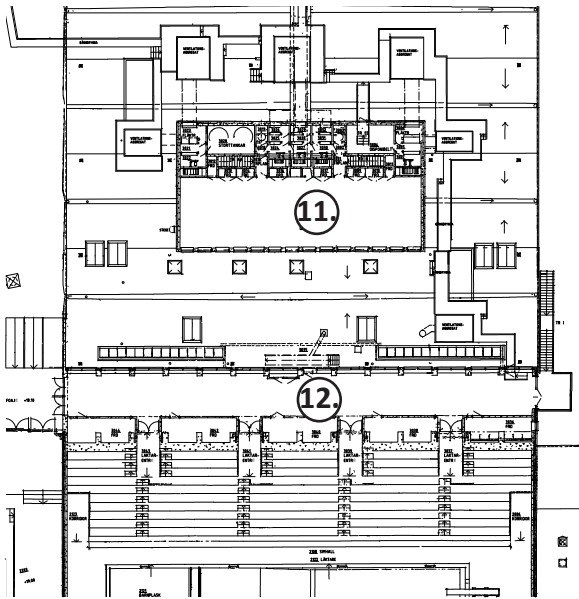

Solaltanen och parken/solplagen

Via simhallens trappor nås solaltanen som delvis är under tak. Denna var ursprungligen indelad i en manlig och en kvinnlig del. Denna indelning finns dock inte kvar idag. Väggar och tak består av formgjuten betong och balkongfronten av korrugerad plåt med en överliggare av lackat trä. Balkongfronten är inte den ursprungliga.

Mot syd finns resterna av den ursprungliga solplagen. Denna är idag betydligt mindre än ursprungligen och den tidigare plaskbassängen har tagits bort.

Motionshallar och övre del simhall (plan 3)

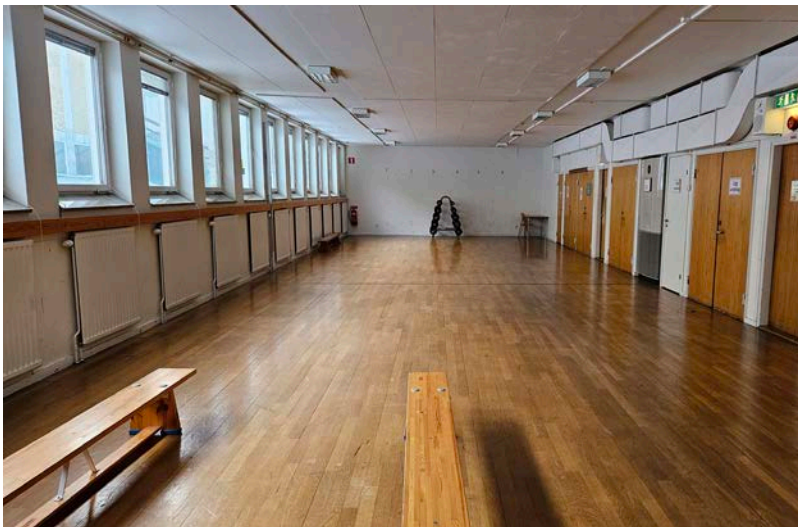

11. Motionshallar

Från en korridor i omklädnings våta avdelning leder branta trappor, klädda med ursprungligt kvadratisk klincker, upp till motionshallarna som är förlagda i en mindre byggnadskropp belägen på omklädningsbyggnadens tak. Parkettgolvet i motionshallarna är ursprungligt liksom fönstren med sina fönsterbänkar av marmor. Här finns även flera bevarade dörrpartier samt viss inredning i form av bänkar.

12. Korridor och entré till åskådarplatser

Från trappor i entréplanets foajé nås simhallens åskådarplatser via en långsträckt korridor. Golvet i korridoren är ursprungligt av terrazzo. Korridoren präglas av en tydligt redovisad betongkonstruktion. Samtliga fönster är bytta under senare tid, men merparten av dörrbladen är sannolikt ursprungliga från uppförandet.

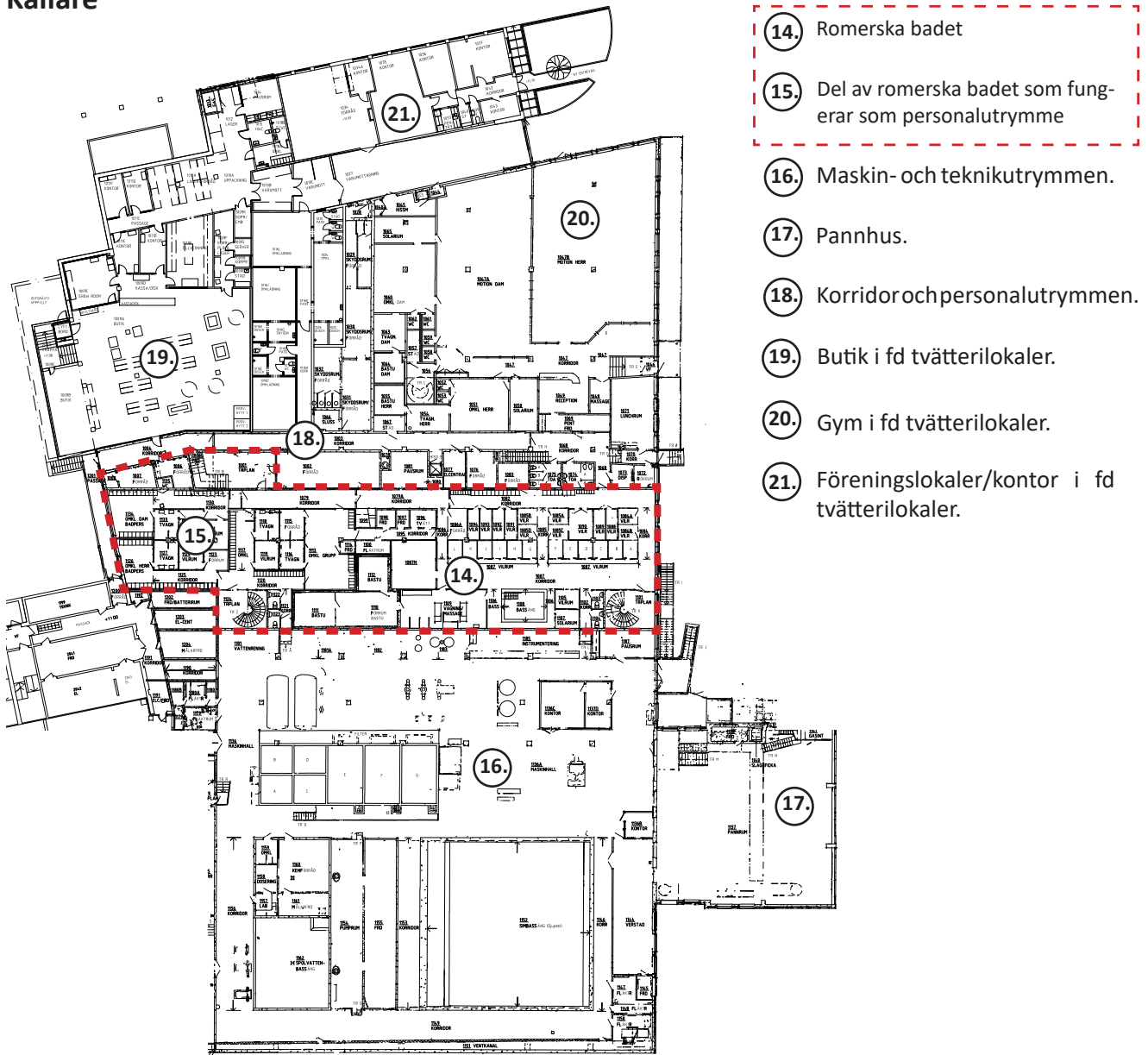

Motionshallarna med bevarat äldre parkettgolv liksom flera ursprungliga dörrblad och fönster med bevarade fönsterbänkar av marmor.

Korridor i anslutning till ingången till simhallens åskådarplatser. Terrazzogolv och merparten av dörrbladen är äldre. Fönstren är dock bytta under senare tid.

Källare

14. Romerska badet

Romerska badet nås via en ursprungliga trappa i foajén med sättsteg av marmor som leder ner till källaren. Det kan även nås via ursprungliga spiraltrappor med sättsteg av marmor från damernas respektive herrarnas omklädningsavdelning. I anslutning till dessa finns ursprungliga teakpartier bevarade.

Badet är utformat som en oas för vila och avkoppling. Här finns en kall bassäng, bastur, massage- och tvagningsrum samt ett café. Golvet är belagt med ursprungligt grått klinker, där enstaka rutor är blå, gröna, gula och röda. En hel del av det ursprungliga väggkaklet i ljusa pastellkulörer är också bevarat. Likaså förekommer i hela utrymmet ett stort antal ursprungliga dörrblad och de få fönster som finns är i originalutförande. Taket utgörs dock av ett sentida akustiktak.

Utrymmet domineras av de bevarade ligghytterna i gyllenbrun bok, utförda efter ritningar av inredningsarkitekt Nils Braxell. De är utrustade med fördragbara draperier, liggbritsar, läslampa, spegel, klädsåp och små låsbara skåp för värdesaker liksom krokar - allt i originalutförande. Det förekommer också ligghytter inredda i rum som ursprungligen fungerat som förråd och tvålrum. Dessa har en något enklare karaktär.

Bassäng i romerska badet samt kakelvägg från 1959 med havsmotiv utformad av den finske keramikern Tasito Kaasinen.

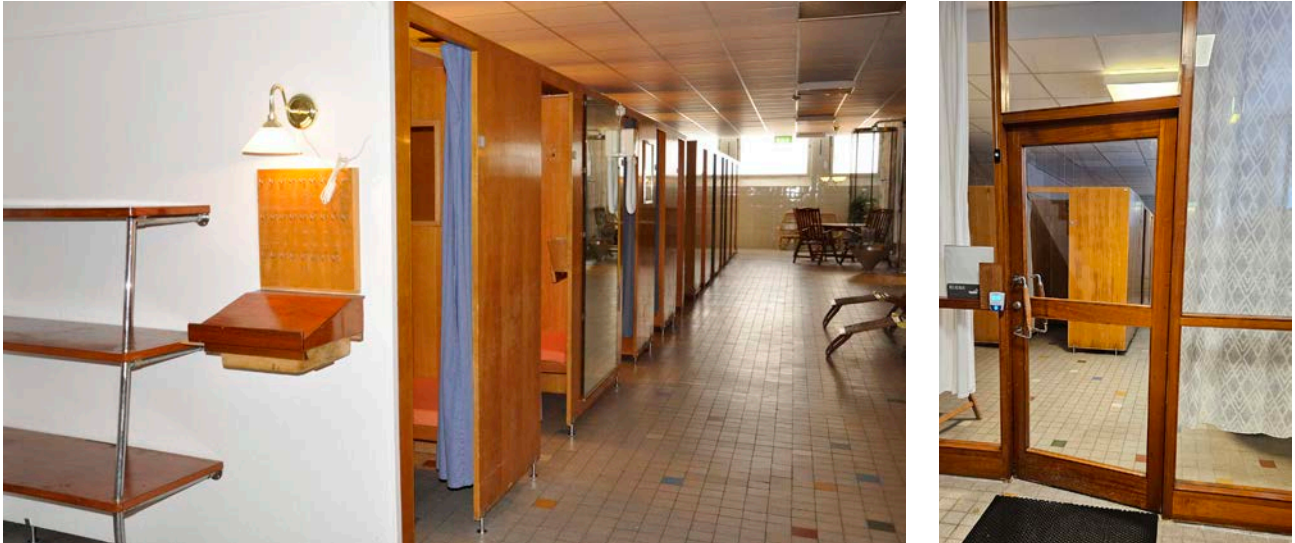

Romerska badet, vy från bassängen mot ligghytterna i gyllenbrun bok.

I anslutning till hytterna ligger bassängen, vackert utförd med sidor av mosaik och kanter av kolmårdsmarmor. Väggen bakom bassängen är dekorerad av en kakelvägg från Upsala-Ekeby med ett lekfullt havsmotiv av Taisto Kaasinen. Den består av ljus turkosa kakelplattor mot vilka fiskar simmar bland olika slags sjögräs. Intill bassängen finns en äldre fågelbur där man tidigare haft undelater för rogivande fågelkvitter.

Romerska badet har sammantaget en välbevarad 1950-talskaraktär. Det vilar ett stilla lugn över hela rummet vilket skapas av det dova ljuset och den enkla inredningen i bok i kombination med ljusa kakelytor. Den gedigna femtiotalskaraktären förstärks av bevarade dörrpartier och inredning i form av hyllor, pallar, klädhängare och nyckelskåp - allt utfört i samma gyllenbruna bok som ligghytterna. Även en äldre våg intill bassängen samt bevarade böcker där gästerna bokfört sin vikt bidrar till en känsla av autenticitet, kontinuitet och tidens gång.

Intill bassängen finns ett rum för tvagning, massage och torrborstning. Här är golvet belagt mosaik (ny men kopia av det äldre) och väggarna bevarar i hög uträkning sitt äldre kakel. Dessutom finns här tre marmorbitsar, en tvagningsbänk och handdukskrokar i ursprungligt utförande. Härifrån nås bastun, vilken präglas av sentida material, men där det finns ursprunglig inredning. I anslutning till bassängen finns också ett café. Detta domineras helt av senare inredning och detaljer och ter sig något apart i miljön.

Romerska badet med sina bevarade ligghytter i bok. Även golvbeläggningen är ursprunglig och i rummet finns mycket bevarad inredning i form av hyllor, skåp, pallar, dörrblad i ädelträ mm.

Ursprungligt klinkergolv.

Interiör i en av ligghytterna.

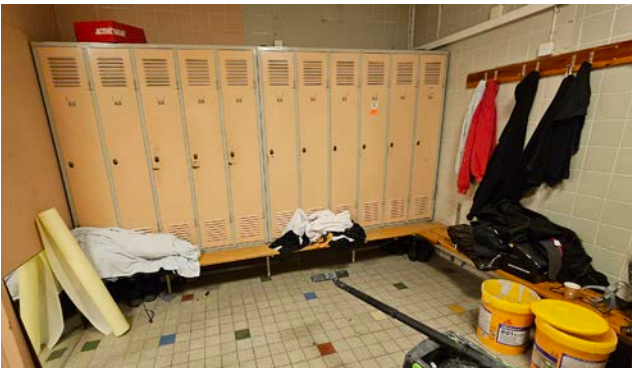
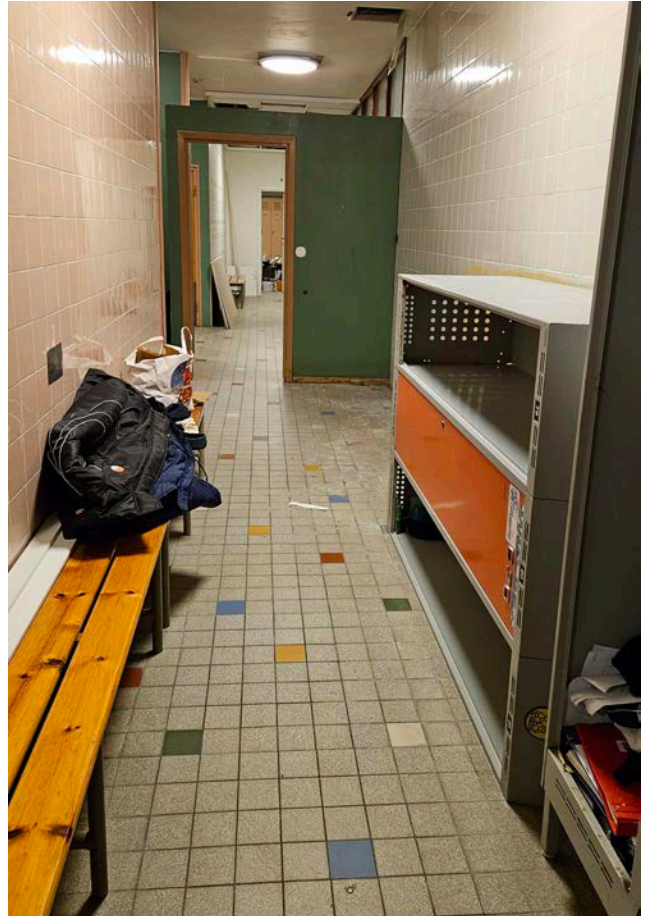
Exempel på enklare ligghytt, iordningställd i fd "tvårum".

Äldre lös inredning finns bevarad i anslutning till bastun.

Äldre tvagningsbänk.

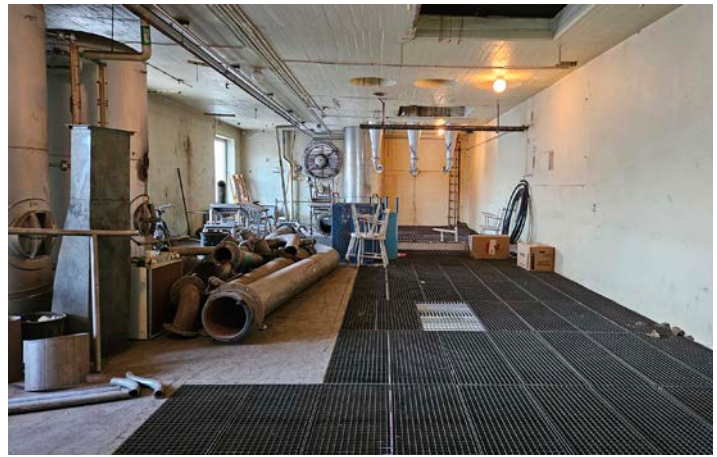
Omklädningsrum i del av Romerska badet som idag används som personalutrymme. Även här finns ursprungliga klinkergolv och äldre dörrblad och teakpartier bevarade, även om planlösningen i denna del förändrats något under senare år.

15. Personalutrymmen

Del av det romerska badet fungerar idag som personalutrymmen med omklädning, pentry mm. Även detta utrymme är det välbevarat med ursprungligt klinkergolv, bevarat väggkakel liksom flera ursprungliga dörrblad. Här finns även äldre skåpsinredning för omklädning, den äldsta bevarade i badet. I utrymmet har det tillkommit mellanväggar under senare tid och planlösningen är inte lika intakt som i övriga delar av Romerska badet.

Maskin- och teknikkällaren upptas till stora delar av olika typer av tekniska installationer. Här finns dock vissa äldre delar och detaljer bevarade så som golvet av Höganäsklinker liksom äldre svarvar och valsningsmaskiner.

Pannhuset har en enkel, men välbevarad karaktär med mycket äldre teknisk utrustning från tiden då Valhallabadet värmdes upp med kol.

16. Maskin- och teknikutrymmen

Källarens södra del utgörs av en maskin- och teknikkällare. Även här finns vissa ursprungliga delar bevarade så som golvet Höganäsklinker och äldre bevarad utrustning så som svarvar och valsningsmaskiner. Utrymmet i sin helhet är av enklare och tekniskt betingad karaktär med mycket installationer och teknisk utrustning.

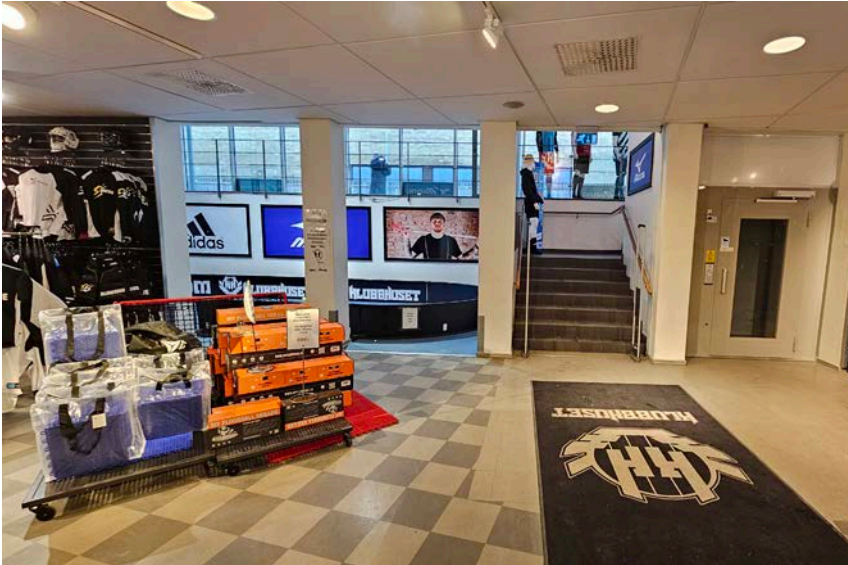
17. Pannhuset

Det stora pannhuset i 3 plan nyttjades ursprungligen för uppvärmning av badet med kol. I källaren ligger ett stort och öppet pannrum med enkel karaktär och riktigt dagsljus från de stora och ursprungliga stålpartierna i östfasaden. Mot den norra fasaden finns en trappa som leder upp till pannhusets övriga delar. På plan 2 och 3 finns tre kolfickor liksom expansionskärl mm. Hela pannhuset är av enklare karaktär, men bevarar en hög andel äldre teknisk utrustning.

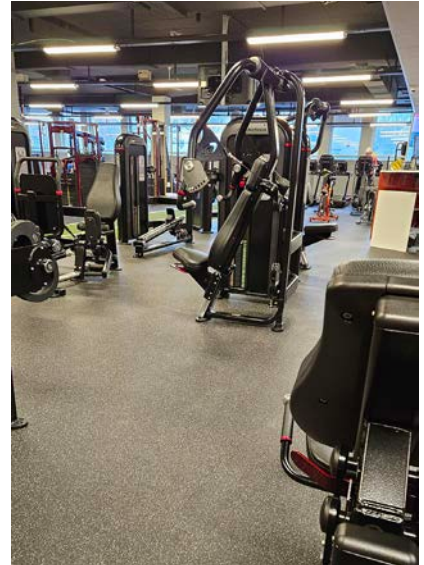
18-21. Övriga delar av källaren

I direkt anslutning till Romerska badet löper en lång korridor från fasad till fasad (18). Golvet är belagt med ursprungligt Höganäsklinker och det förekommer ursprungliga dörrblad. Utmed korridoren finns förråd och personalutrymmen så som omklädningsrum.

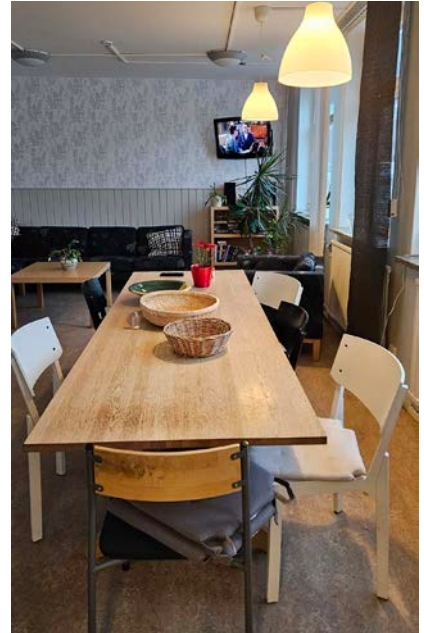
De delar av källaren som ursprungligen nyttjades som tvätteri har förändrats under senare tid genom att ha iordningställts som butik, gym och föreningslokaler. Planlösningen är förändrad och rummen präglas av sentida material och ytskikt.

Sportbutik i källaren med modern karaktär. Utfackningsväggar i den befintliga byggnaden gjordes om till stora öppningar. I fonden syns tillbyggnaden från 2008.

Gym inrett i fd tvätterilokal.

Den långa korridoren i källaren kallas ibland av personalen för "suckarnas gång" till följd av sin längd. Korridoren bevarar sitt ursprungliga Höganäsklinker liksom äldre trappor och dörrblad. Utmed korridoren finns omklädningsrum, förråd och personalutrymmen med generellt sentida karaktär.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Andersson, Thorbjörn & Caldenby, Claes (red.) (1998). Att bygga ett land: 1900-talets svenska arkitektur. Stockholm: Byggforskningsrådet

Andersson, Torbjörn & Pihl Atmer, Ann Katrin (2003). Idrottens miljöer i historiskt ljus. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Evenemangsområdet: Kulturmiljöunderlag till planprogram (2023) Göteborgs stadsmuseum.

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Göteborg - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för bevarande, Del 3. 2017

Nilsson, H (2001) Valhallabadet i vått och tort. Bebyggelsehistorisk uppgift. Göteborgs universitet

Nils Wedel 1897-1967 (1998) Göteborgs konstmuseum

Peuschel, A (1985) Om - och tillbyggnad av Valhallabadet. Chalmers tekniska Universitet

Samuelsson, G (1958) Valhallabadet i Göteborg. I: Byggmästaren 1958 A2

Thelaus, E(1958) Några nya badhus. I: Byggmästaren 1958 A2

Valhallabadet, Kulturhistoriskt underlag (2013) Göteborgs stadsmuseum.

Valhallabadet, Kulturhistoriskt underlag (2013) Göteborgs stadsmuseum.

Valhalla östra mosaikvägg - rapport (2022) AB Stenkonservering i Väst.

Arkiv

Stadsmuseets faktarum

Tidningsartiklar och fotografier

Regionarkivet

Ritningar och skisser

Stadsbyggnadskontorets arkiv

Bygglovhandlingar och ritningar

TT-bildarkiv

Fotografier